DE RATIO NE STVDII PVERILIS EPI stolę duę IOAN. LVDOVICI VI VIS,

quibus abſolutiſſimam inge
nuorum adoleſcentium ac puella-
rum inſtitutionem, doctiſſi
ma breuitate com-
plectitur.

EIVSDEM,
Ad ueram Sapientiam introductio.

ITEM
Satellitium animi, ſiue Symbola, ad
omnem totius uitæ, maxime Prin
cipum inſtitutionem, mi-
re conducentia.

Libellus uere aureus, & qui non ſolum uerſetur
omnium manibus, ſed ediſcatur
[illegible]tiam, dignißimus.

M. D. XXXVII.

IOAN. LVDOVICVS VIVES CAROLO MONTIOIO GVLIELMI FILIO S. D.

QVVM *patri tuo clarißimo & omni uirtutum genere ornatißimo uiro ostẽdere cuperem, quantum à me diligeretur, quod ipse in me singulari semper beneuolentia fuerit: decreui aliquid ad te de initijs studiorum scribere, in quibus tota uis est & ratio deinceps eruditionis, ut in seminibus stirpiũ spes ac futura qualitas. dedi operam, ne te præceptorũ uel copia obruerẽ, uel difficultate deterrerem. omnia aptata sunt, quoad præstari à nobis potuit, captui istius ætatis tuæ, aut paulò maioris. Libellum hunc quem tibi mitto, patri me tuo existimo mittere: cuĩ uirtus & institutio tua nõ minus curæ sunt, quàm sua sibi uita: qua tenerius te amabit, si talẽ te præstiteris, qualem ipse optat, probißimum uidelicet et doctißimũ. Est*

in tua manu situm, ut utrunq; ingenio & diligentia consequare. Vale, & exemplum quod domi habes sapientissimi patris imitare. Londini. M. D. XXIII.

RELIGIO.

Qvum sapientia, & uirtus, & scientia omnis diuinitus contingant, æquũ est, ut primus aditus ad hæc omnia sit per Deum. in quem decet esse te maxima pietate, et eius rebus interesse mente religiosissima, nec ullum opus eius quantuncunq; leue exequi segniter, aut frigide.

OPERA.

Et quatenus Deus nõ dat munera sua ociosis, ideo labore & diligentia in studijs literarum et uirtutis opus est.

MEMORIA.

Memoriam scito thesaurũ esse totius eruditionis, quæ si desit, nõ secus superuacaneus est omnis labor, q̃ si in pertusum dolium aquã infundas. Sed nemini tã infelix contingit memoria, qui nõ eam fidelissimã possit reddere exercitatione. nihil est enim quod magis opere & labore gaudeat, nihil quod facilius corrumpatur & intereat, quiete ac ocio. Quocirca aliquid quotidie ediscendum est, etiam quum non est necesse: tantum ne torpor in memoriam inuadat, quo nullus est illi morbus pernitiosior. Cõtinetur etiã memoria bona ualetudine.

cauẽdũq;

cauendūq; in primis à repletione, à cruditate, à crapula, à uino immodico, à densa ceruisia, à supino cubitu.

PRAECEPTOR.

PRæceptor non minus amandus, uenerandus, colendus, quàm si esset pater. nam reuera præceptores imaginem quandam nobis referūt patrum: & à nullo maius accipere potes beneficium, q̃ à quo fis eruditior, & melior. quibus duobus bonis nulla possunt in uita cōparari. Adde quod facilius disces, si amaris docentem, cuius dicta nunquam uel contempseris, uel neglexeris. semper cum dignatione in animum admitte, & oraculi cuiusdā uice habe. Nec solum illū ama, sed da operā, ut ab illo redamere, sic te ille diligentius docebit: quod assequeris, parendo modeste eius præceptis, obseruando eum, honorando, admirando quæcunq; seu dixerit, seu fecerit. si quid probarit in uita, aut in sermone, sic age, ut sentiat te illud probasse. si quid improbarit, uita. Attentus illum audi: uerba eius, formulas dicendi, sentētias annota: & imitatione te similem ipsius, quoad facere poteris, effinge. quod Præceptor quū uidebit, dabit uicissim operam, ne tu aliquid ex se possis accipere, quod imitatione sit indignum.

CONDISCIPVLI.

COndiscipulos fratrū loco habe. geniti enim estis ab eodem magistro, uelut patre: & coniuncti sacris literarū, nō minore uinculo, quàm sanguinis. idcirco

illis non minus bene cupias, quàm fratribus. Si quis eorum est te doctior, ne oderis eum hac causa: sed faue ingenio, & contende, ut doctrina & uirtute sis par: etiam supere, quo similis tibi contingat fauor.

CONTENTIO.

CVm melioribus, aut sapientioribus te, ne certes inuidia aut maleuolentia, sed uirtute, probitate, studio. Imperitiores te ne despice, potius adiuua, & erige, ut queant ascẽdere. Neq; enim peior eris, aut imperitior, si alios habueris tibi pares: sed melior, si opera tua illi eò euaserint. Quòd si omnes fuerint imperiti, nemo erit qui agnoscat, ac proinde admiretur bona tua. Pulchrũ est profectò certare cũ bonis, pulcherrimũ eos uincere, rectè quidem & per uirtutẽ, extra dolum omnem.

ANNOTATIONES.

COmpones tibi librum chartæ uacuæ, iustæ magnitudinis: quem in certos locos, ac uelut nidos partieris. In uno eorum annotabis uocabula usus quotidiani, uelut animi, corporis, actionum nostrarum, ludorum, uestium, habitaculorum, ciborum: in altero uocabula rara, exquisita: in alio idiomata & formulas loquẽdi, uel quas pauci intelligũt, uel quibus crebro est utendum: in alio sententias, in alio festiuè, in alio argutè dicta: in alio prouerbia, in alio scriptorũ difficiles locos, & quæ alia tibi aut institutori tuo uidebuntur. Sicq; hæc omnia habebis annotata, ne solus conscius sit liber. tibi legenda, relegend

genda, memoriæ mandanda atq; infigenda sunt, ut non minus scripta gestes in pectore, quàm in libro: & occurrãt, quoties erit opus. Parum enim prodest libros habere eruditos, si pectus habeas rude.

DILIGENTIA SCRIBENDI.

Cura ut manus sis ad scribẽdum exercitatissima: nec unquam ad audiẽdum institutorẽ accedas, penna & charta inermis. ne quod præteruolet uerbum elegans aut rarum aut necessariũ, uel formula loquendi lepida aut exculta, uel graue & sapiens dictũ: quod non subito exceptum in tuos thesauros referas. Sic tibi breui tempore maximas eruditionis diuitias paraturus.

LECTIO.

Nec librum ullum legas, quin eadem excerpas, quæ de sermone præceptoris dixi. Nihil unquam legito animo peregrinãte, & alijs rebus intento. totus in lectione esto. in qua tria sunt animaduertenda, uerba, formulæ loquendi, & sensa: ut diligenter consideres, quibus utantur uerbis ad res de quibus tractant explicandas, quibus idiomatibus, quibus loquendi formis. Tum res ipsæ sunt spectandæ, quid sibi uelint ea de quibus loquuntur. In singulis horũ est quod signes, est quod teneas, est quod in usum tuum uertas. Adsit semper penna & charta. quæ miraberis, quæ te delectabunt, insigni aliqua notula: itidem & quæ te remorabũtur, ut à magistro, uel etiam condiscipulo sciscitere.

INTERROGATIO.

NEc pudeat rogare, quæ nescis. neq; enim hoc est turpe, sed ignoratio turpis est. Nec uelis psuadere alijs, te scire, quod ignoras. teipsum falles, nō alios: & deprehensus in ignorantia, rideberis.

EMENDATIO.

QVæ reprehensa aut emendata, non solum in te, sed in alijs esse uideris, cura ne excidāt. tum ne ipse bis de eadem re sis corrigendus, tum ut aliena errata in utilitatem tuam uertas. Sapiens enim ex alienis erratis uitam emendat suam.

SERMO.

VT audieris doctos loquentes, aut legeris apud scriptores Latinos, sic ipse loquere. Verba quæ habebis suspecta, siue loquendo siue scribendo fugito, ni prius sciscitatus sis ab institutore, quàm sint latina. Cum ijs qui imperite loquuntur latinè, quorum sermo potest tuum corrumpere, malis britānice, aut alia quauis loqui lingua, in qua nō sit idem periculi. Versare libens cū prudenter facundis. nullum est oblectamentum maius, quàm eos audire, qui gestant in lingua morbis omnibus animi præsentanea medicamenta.

STYLVS.

EXercendus est crebro stylus, optimus magister atq; effector dicendi. & initio quidem nō solum uocabulis utaris ex autoribus sumptis, sed etiā sententiolis

lis ex illis decerptis, aptè tamen cõpositis, ut magna ex parte alienũ sit scriptũ. sensim admiscebis tua, donec crescente cum ætate eruditione, fias omnino tuus. Primũ scribes pauca & accuratè, ut spectes potius non quàm multa, sed quàm bona. nam accedẽte usu, curam retinebis: & promptitudo ac facilitas exercitatione parabitur. ita simul & optime scribes, & facillime.

AVTORES.

INterea dum tu per ætatẽ iudicare de autoribus non potes, hos tibi censeo & ad locupletandã linguam, & ad uariarum rerum cognitionem in primis tenẽdos. Ad sermonem quotidianum plurimum conferet Terentius, quo multum Cicero utebatur, & cuius fabulas propter leporem & festiuitatẽ orationis scriptas à nobiliss. Romano fuisse, multi crediderunt. Ciceronis quoq; epistolæ familiares, sed in primis ad Atticum, multum crudire sermonis usum possunt. nam in illis est sermo ille purus, & simplex, quo Cicero cum uxore, cum liberis, cum seruis, cum amicis, in triclinio, in balneo, in lecto, in hortis utebatur. Sunt & familiaria colloquia ab Erasmo cãscripta, quæ non modo utilitatem, sed uoluptatem quoq; habent, haud sanè s[illegible]iguam, ut est uir ille exculto & urbano ingenio. Ep[illegible]olæ Plinij iunioris plurimas suppeditare sententias possunt, cuiuscũq; generis epistolas scripturus quis sit, quæ propemodum cõpositæ in hoc uidentur ab autore. nam ut res gestas paucas admodũ narrãt,

quod Cicero fecit, delicias tantum sententiarum continent, ac uelut gemmulas, quibus epistolæ ornari poßint. Eodē ferè spectant epistolæ Politiani, nisi quòd interdū nimia cura factæ sunt paulo duriores, dum scriptor dat operā, ne nihil sit non expolitißimū, nec uult ullū bonū uerbum perdere: quæ anxietas non magnopere epistolarem dictionem decet. Sunt epistolæ Philelphi, quæ plus habent uerborum, quàm gratiæ. & Calentij lusus. Si cui uacat Sidonium Apollinarem legere, eidem legantur & Apulei Asinus, & Florida.

HISTORIAE.

Historiæ quoq; instruere possunt linguam, ut Liuij, & Suetonij, in quo mirabilis est dicendi proprietas, astricta illa, & quæ plus habeat neruorū quàm corporis. Cornelio Tacito non parum adiuuaremur, si integer ad nos & emendatus peruenisset: sed qualiscūq; est, prodest multum. In Cæsaris commentarijs ostenditur castitas illa sermonis latini, qui erat in prisca Romana nobilitate. nihil fingi potest tersius, expolitius, elimatius. & hij quoque accurate cognoscēdi, magnopere linguā locupletabūt. Sallustius rerū Romanarū florētißimus scriptor, ut inquit Tacitus, frequens est in manibus puerorū: sed mihi aptior uidetur prouectioribus.

SCRIPTORES AGRICOLATIONVM.

Cato, Varro, Columella, Palladius, Plinius, uariarum rerū suggerunt uocabula, qui diligenter legendi

gendi sunt, & uerba cum rebus conferenda, ne quid pro diuerso usurpemus. Plinius tàm uarius est, quàm ipsa re*rum natura, quam tractat. magnæ illic uerborũ diuitiæ, magnæ rerum.*

POETAE.

POëtæ sunt quoq; attingendi, partim animi gratia: nam leuant sæpenumero tædium negociorũ, sæpe etiam lectionis solutæ orationis. & illa alternatio carminis prosæq;, diutius intentionẽ animi in studijs detinet. Ad hoc scatẽt recõditis uocabulis, & figuris omnis generis, quibus etiam cõmunis sermo plenus est. Sunt in inuẽtione sublimes, festiui, acuti, acres, graues, faciles: in uerbis, suaues, lepidi. rapiũt in affectus omnes, prout cuiusq; est argumentũ. Vergilius ponitur primus meritò, mea sentẽtia, propter grauitatẽ & sentẽtias. Huic Horatius adiungitur, carmine excultus, uerbis proprius, & sapienter præcipiens. Silius multũ habet diligentiæ. ex Latinis tragicis solus ad nostram ætatem peruenit Seneca. sed omnes & uerborum maiestate, & argumentorũ uiribus, & sententiarum pondere ac numero, uincit meo quidem iudicio Lucanus. Legendi & poëtæ nostræ pietatis, Prudentius, Prosper, Paulinus, Sedulius, Iuuencus, & Arator: qui quũ habeant res altiß. & humano generi salutareis, nõ omnino sunt in uerbis rudes, aut contemnendi. Multa habẽt, quibus elegãtia & uenustate carminis certẽt cum antiquis: nõnulla, quibus etiã eos uincãt.

GRAMMATICI.

GRAMMATICI.

IN his omnibus autoribus animaduertes, quemadmodum formulæ grammaticæ seruentur, quemadmodū negligantur. Nam in multis uarius & multiformis usus in normas & præcepta concludi non potuit: sequendus tamen potius quàm ars, quæ est usu constituta, non ècontrario. Neq; uero despicienda est idcirco ars, modo ne sit superstitiose anxia. formulis enim est hoc tempore opus, quum populum non habemus: & eruenda sunt ex scriptoribus omnia. alioqui cum non succurret ex his loquendi ratio, ut soloecissemus necesse erit, etiam ut maxime succurrat. nam alia dicenda sunt, & alijs de rebus. Quid quòd ne tunc quidem canonibus caruerunt, quum esset in Latio & Græcia, eadem populi totius, quæ eruditorū, lingua. Scripsere autem cōplures: sed unus, aut ad summū alter eligendus, Perotus, aut Aldus, Nebrissensis, Mancinellus, Sulpitius, Niniuita. Versandus diligenter Valla in elegātijs. immodice ille quidē superstitiosus, sed ad reddendos cautiores aptißimus.

INTERPRETES.

EGet ista tua ætas, etiam adultior, interpretibus autorum. nam multa sunt in scriptoribus difficilia, quæ tu uix tandem molestißimo labore assequêris. illi rem totam explanant magno compendio temporis & operæ, maioreq; utilitate & auctu eruditionis. In quo numero sunt Seruius in Vergiliū, Donatus in

Terentium,

Terentium, Acron & Porphyrion in Horatium. Vocabularia eodē loco haberi possunt: quæ uelim tibi semper diis studes, præsto esse, ut illa subinde consulas, si quid dubitas. Magna partis huius laboramus in latinis literis inopia. nam eruditißimi illi, Varro, Festus, Marcellus, & difficilliores sunt, quàm ut à mediocriter doctis intelligantur: & nō omnia tradunt, quibus est nobis opus. quæ uerò terunt omnes, Cornucopiæ Peroti, & opus Calepini, nec satis copiosa sunt, & docta parum: nec quibus tutò fidatur. Præstitit quod potuit Perotus, nec omnino contemnendum quod reliquit. Calepinus uero accesßit ad alios docendos, quum ipse potius egeret doctore. Sed interea utēdum erit istis, donec existat aliquis, qui hanc literarum partem felicius orbi tradat. Legendi sunt ipsi tibi per te autores, nec expectandum, dum omnia præceptor explanauerit: alioqui nihil unquam intelliges sine prælegente. ita quādo parabitur copiosa illa rerum & uerborum supellex, quærenda ex plurimis uariarum rerum scriptoribus: ex intelligentia unius aut alterius autoris, quem institutor enarrarit, adhibito non segni & inerti studio. multi sunt alij cognoscendi. Verba eadem sunt in omnibus, & loquendi formulæ, quibus rerum intellectus contegitur: ut nullus sit liber, qui probe intellectus, non sit ad alios cōplures intelligendos magister, adhibeatur modo iudicium, et audita præsentibus conferantur.

GRAECAR

GRAECAE LITERAE. PROLATIO SONORVM.

proœmiũ. Græcas literas Quintilianus simul disci cum latinis posse putat. Primum sonus literarum dilgenter animaduertendi sunt: & quãtũ fieri poterit, integre ac perfecte exprimẽdi. nõ enim maior labor est bene addiscere prima, quàm male: quũ sit tanto fructus uberior. Obseruabis quẽadmodũ periti proferant, et eos imitabere. necesse est enim aut par, aut certe nõ absimilis illorũ euadas, ad quorũ te exẽplar cõponis. in usum recte proferẽdi cõscriptæ sunt à Hieronymo Alexãdro tabellæ eruditæ. Cauẽdũ tamẽ ne sic assuescas græcæ pronũciationi, ut latina illo more proferas: neu accentuũ rationes confundas, qui sunt in illis linguis diuersi. Græcus ferè ultimam spectat syllabam, Latinus penultimam.

INFLECTIONES.

Tum ad inflectiones nominũ & uerborũ uenietur, quas memoriæ penitus infiges, ne illarũ ignoratio cogat te in altioribus hærere ac resistere. Habes Theodori Gazæ duos primos libros, qui ea de re magno cõpendio præcipiunt. dehinc accentuũ et orthographiæ formulas, quæ in plerisq; cõiunctæ sunt, percipies collectas ex tertio Theodori Gazæ. ne totũ illud uolumẽ legendũ habeas, molestũ, & frugis multis in locis exiguæ, sufficient in hoc tẽpus, quæ sunt illinc ab Oecolampadio decerpta.

EXERCITATIO LECTIONIS AVTORVM.

Hic iam proderit uocabulorum gratia ſcriptores aliquot prælegente inſtitutore tuo audire, eosq; maxime facileis & apertos: cuiuſmodi ſunt dialogi aliquot Luciani, præſertim ij, qui res candidas nõ nigrant: & oratiunculæ Iſocratis, Platonis epiſtolæ, & Aeſopi fabellæ. in quibus animaduertes, primum quibus uerbis utantur ad exprimẽdam rem, tum quo modo inflectant.

SYNTAXIS.

Simplicia uocabula in ſermonem coniungenda ſunt. de cõſtructione plura ſunt à Latinis ſcripta, quàm à Græcis. Gaza in quarto libro difficillime præcipit atq; obſcuriſsime, ſecutus Apolloniũ, & ipſum in primis tenebricoſum. Laſcaris conatus eſt reducere uerba græca ad quinque illa genera & formulas uerborũ latinorum, prolixe et parũ apte. præſtabit ex autorũ lectione formulas loquendi græcas obſeruare, & quẽadmodũ idiomata ſermonũ græci & latini inter ſe differant.

LECTIO.

Initio cenſeo legẽdos oratores, Iſocratem, Demoſthenem, Lyſiam, Aeſchinem, Ariſtidem, & partẽ Luciani. hinc philoſophos, Platonem, Ariſtotelem, Xenophontem, Theophraſtum. tum ferreos, Thucydidem a, Plutarchum. ſi quos prius latine cognoueras, hos primos etiã leges, quo prõptior ſit uerborum ex ſentẽtia intellectus. Poëtas priuſquam attingas, leges de dialecticis

græcis

græcis Apolloniũ,aut Ioannem Grammaticũ.tum facillimi,& maxime Attici,initio uersandi, qualis est Aristophanes.pòst Homerus,fons reliquorum. tum Euripides & Sophocles. Aderit lexicon Suidas,aut Hesychius.sed & Græcolatinũ expediet habere, quo apertius interdũ fiat,quod græcè ab illis explicatum nõ satis intelliges.

INTERPRETATIONES.

Conferes græca cum interpretationibus latinis, initio si qua sunt ad uerbũ uersa:ut Fabellæ Aesopi,Tabula Cebetis, et ferè Dialogi Luciani,quos Erasmus transtulit. hinc iam illi inspiciendi, qui uerbis sunt usi arbitratu suo,sententia autori seruata quem interpretabantur:uelut Thucydides & Herodotus,quos fecit latinos Laurentius Valla. sed ante alios omnes, Herodianus Politiani,et aliquot Plutarchi opuscula à Budæo uersa.Hermolaus in transferendo Themistio calore iuuenili,& sui ostentandi cupiditate, longissime abreptus est. Princeps interpretum consensu omnium est Theodorus Gaza,in libris de animalibus,& problematis Aristotelis,& de stirpibus Theophrasti: siue candore interpretationis, siue copia latina, qua certauit cum Græca: siue felici audacia, fingendis ad analogiam uocabulis,quibus carebant Latini,ut commodius græca redderet.

FRVCTVS GRAECITATIS.

Nacto peritiã græcæ linguæ,patẽt fontes omniũ disciplinarum, quæ à Græcis manarunt. adest & cognitio

& cognitio maximorum ingeniorum, quorum fuit sem per Græcia feracißima: tum copia Latini sermonis in structior, quia schemata figurasq; dicēdi et colores argu mētorū illinc petierunt Latini homines. & quia quū uo cabulum latinum ad rem notandam non est ad manum, ex græco licet mutuari, agro copiosißimo. Quin & La tini scriptores post Ciceronis tēpora, ita uel studiosi fue runt græcæ linguæ, uel ostentatores, ut maximam partē idiomatū illius in latinam transfuderint. Habes mi Ca role Montioi, quibus rebus adiuuari posse rudimēta stu diorum tuorum existimem. tu annitere, ut breui tēpore ipse tibi magnus sis monitor, & ex primo illo bonorum genere, per sese qui omnia norunt.

IOAN. LVDOVICVS

VIVES DOMINAE CATHERI NAE REGINAE ANGLIAE, PATRO næ unicæ, S.

IVßisti, ut breuem aliquam rationē con scriberem, qua in Maria filia tua insti tuenda præceptor eius uti posset. Par ui libens tibi, cui in rebus multo maio ribus obsequi uellem, si poßem. & quo niam institutorem illi, doctū in primis hominem ac pro-

bum, ut par erat, delegisti, res uelut digito indicasse fui cōtentus: ille reliqua explicabit. quæ tamen aut obscure tradita, aut prætermissa ab scriptoribus artis grammaticæ putaui, ea paulò pluribus consignaui uerbis. CHRISTVM *precor, ut hæc docendi ratio & ad eruditionem, & ad uirtutē filiam tuam impense iuuet.* Vale, & *hunc meū animū addictiß.* Maiestati tuæ *scito.* Oxoniæ, Non. Octob. M. D. XXIII.

LECTIO.

Literarum sonos doceatur planè, disertè, & exactè proferre. neq; enim parum ad insequentem institutionē interest, quomodo didicerit elementa & syllabas pronunciare. Sciat ex literis alias esse uocales, alias cōsonantes: quot sint illæ, quot istæ, et cur sic dictæ. Esse ex cōsonantibus alias mutas, quæ à se incipiunt & finiūt in uocali, ut b, c, d. sic uocantur, quod quū fari incipiant, nisi succurrat uocalis, obmutescunt. Alias semiuocales dici: ex ijs quasdam liquidas, ut l, m, n, r. Tum duas ex uocalibus, i & u, trāsire in cōsonantes, quū post eas sequitur uocalis, cui in sono iunguntur: ut uiuo, coniicio, uinū, uulpes. In græcis dictionibus nunquam iōta fit cōsonans. ideo nec Iacobus, nec Ioannes cōsonantem i habent. u cōsonans, apud eos est βῆτα. *uocalis u, est* ου *diphthongus. quocirca assuescat scribere* v *uocalem hac forma, propter græcū* υ, *quod sæpenumero ad Latinos in u trāsit, ut Sylla Sulla, Tybur Tubur: & consonantē hāc u*

propter

propter uita græcũ. Syllaba dicitur quaſi cõprehenſio literarũ. ſed ex ſola uocali poteſt fieri ſyllaba, ut Maria, Ieſus. Tum diſcat ſyllabam conſtare aut ex uocali ſola, aut ex uocali & conſonante, aut ex uocali & cõſonantibus: ſine uocali nunquam fit ſyllaba. & quot ſunt uocales, totidem ſyllabæ. Ex uocalibus fieri diphthongos quatuor: duas ſcribi & proferri, duas ſcribi & non proferri: niſi quod paulò craßior eſt ſonus, quàm ſi eſſet uocalis ſimplex. Eadem in literis græcis oſtendenda, ut emendatè ſciat in utraq; lingua legere. Infigenda hæc ſunt, & inculcanda, ut rectè literas & ſyllabas proferat, nec ullum inſit in ore uitium.

PARTES ORATIONIS.

D*Einde ſciet eſſe apud Latinos octo partes orationis, quatuor uariabiles, & quatuor inuariabiles.* Ex *uariabilibus, quæ ſignificãt aliquid fieri, et inflectũtur per modos et tẽpora, dicũtur* Verba: *quæ declinãtur per caſus, & ſignificant aliquid fieri in tẽpore, dicũtur* Participia. *certa quindecim ſunt* Pronomina, *reliqua nomina.* Ex *inuariabilibus certas quinquaginta eſſe* Præpoſitiones. *eas uero quæ cõiungũt partes orationis, uocari* Cõiunctiones, *cõiunctiões olim. eſſe nõnullas ſubitũ mẽtis affectũ ſignificãtes, quæ uocãtur* Interiectiões: *reliquas* Aduerbia *nominari.* Hæc *ſint à nobis craſſe ac ruditer utcũq; oſtẽſa, ſicut et alia in hoc libello omnia, magis ut intelligãtur, quàm ut exactè à nobis tradãtur.*

SCRIPTIO.

INter hæc omnia det aliquid temporis formandis literis, non tam eleganter quàm uelociter, ut si quid præceptor dictet, ipsa suis scribat digitis. Si quem autorem legat, & uel uerbũ, uel sẽtẽtia placeat, excerpat. Magis hærẽt memoriæ, quæ nosipsi scripsimus, q̃ quæ alij. Interim etiã dum scribimus, animus à cogitatione rerũ siue leuiũ, siue turpiũ auocatur. Versus q ad imitationẽ proponũtur, cõtineant grauẽ aliquã sententiolã, quã iuuet edidicisse. nam toties rescribẽdo, necesse est retineatur. Dabitur opera, ut initio saltẽ imitãdo castigatè scribat.

MEMORIA.

MEmoriam quotidie exerceat, ut nullus sit dies, in quo ipsa aliquid non ediscat. sic & acuetur ingenium, et facillimam sibi ac promptißimam parabit memoriam, ut postea quæcunque libuerit, nullo retineat negocio, & firmißime: durantq; in reliquam uitam, quæ ista ætate percipiuntur. Initio poterit de nocte cubitum itura, attente bis aut ter relegere, quæ memoriæ mandari uolet, & postridie mane à se reposcere.

INFLEXIO NOMINVM.

INcipiet nomina inflectere, & discet esse sex nominũ genera. Masculinum, quod signatur hac uoce, hic. Fœmininũ, quod ista, hæc. Neutrum, quod, hoc. Cõmune, quod hic & hæc. Omne, quod hic hæc hoc, aut per tres uoces. Dubiũ, quod signatur per ista duo, hic uel hæc, id est

est,quod si uolumus,potest esse masculinum: & si uolumus,fœmininũ:ut margo,cortex. dicimus enim amarus cortex, & amara cortex. Et *inter cõmune et dubiũ hæc est differẽtia, quòd quũ omne genus pertineat ad adiecti ua,cõmuni quũ additur adiectiuũ,respiciendũ est de quo sexu loqueris,& sic addi genus adiectiui: quod postquã addidisti,non potes mutare de eodẽ loquens. in ambiguo uero liberũ est,utruncũq; genus adiectiui libuerit addere. & postquam addideris,de eodẽ loquens potes mutare:ut si dicas albus canis,de mare bene dicis, de fœmina non bene: & quũ dixisti de mare albus canis,de eodẽ nõ licebit dicere alba canis. at de quacunq; cortice loquaris, dices ut uoles,albus cortex,siue alba cortex. & postquã illud dixeris,de eodẽ loquens cortice,dices,alba cortex.* Promiscuũ, *quod græci epicœnũ, non est genus:nam hic de natura rerũ nõ loquimur,sed de qualitate uocũ.* Sub *stãtiua siue substantialia,siue appellatiua nomina dicuntur omnia,præter illa quæ sunt omnis generis:hæc uerò dicũtur epitheta,siue adiectiua.Illud annotabit,propter sola adiectiua, reperta eße in substantiuis genera. nam si adiectiua nõ eßent,nihil eßet opus generibus.ut quũ dicimus reuereor patrẽ,ne lædas hominẽ,exclude canẽ: non refert cuius sit generis. si sit addendũ adiectiuũ, tũc cõsiderãdũ est cuius generis.* Post *hæc tradẽtur numeri duo. nam dualẽ Græcorũ nõ recipimus* Latini, *nec magnopere obseruant Græci.* Tum *casus seni in utroq; numero.*

additur ſeptimus, cuius meminit Quintilianus, & poſt eum Seruius, ut Precibus deum placo. *Vocatiuus ſemper ſimilis eſt nominatiuo, præterquam in quibuſdam nominibus primæ declinationis, & ſecūdæ.* Nomina *neutra habent accuſatiuum & uocatiuū ſimiles nominatiuo, & in plurali hi tres caſus finiuntur in a.* Nomina *compoſita ſic declinantur, ut ſua ſimplicia.* Hinc *explicādæ declinationes quinq;, quomodo prima cognoſcatur ex genitiuo ſingulari, uel plurali, & quot habeat finitiones in nominatiuo, & quemadmodū omnia nomina huius declinationis finita in as uel in es, ſint græca. hic inflectet nomina huius declinationis. Secūda quomodo cognoſcitur, & quot habet fines.* Tertia *itidem, in qua ſunt undecim fines, a, e, o, c, d, l, n, r, s, t, x.* Hinc *ſequūtur quarta & quinta.* Poſt *hæc incipiet diſcere congruentiam adiectiui & ſubſtantiui in numero, genere & caſu: in qua exerceatur aliquandiu, multis exemplis propoſitis.*

DE VERBIS.

IAm ad uerba ueniendum, in quibus duo ſunt noſcenda: naturæ uerborum, & ſyntaxes ſiue cōſtructiones. Quinq; *ſunt modi in uerbo:* Indicatiuus, *& quaſi narratiuus, per quem referimus aliquid: in quo ſunt quinque tempora, præſens, tria præterita, & futurum.* In*ter præterita hoc eſt diſcrimen, quod* Perfectum *ſignificat rem actam, ſicut nomen ipſum ſonat:* Imperfectū *ſignificat rem nondum fuiſſe perfectam, aut tranſactam eo*

tempore

tempore, de quo loquimur: Plusquamperfectū significat rem perfectam, ante aliam factam, ut Veni ad te hora decima, tūc è lecto surgebas, & mater tua iam fecerat rem sacram. ita præteritū imperfectum & plusquamperfectū ad aliquid aliud referūtur, cuius ratione aut imperfectā rem, aut plusquamperfectā denotant. Addunt nonnulli futurum perfectum, quod subiunctiui esse dicitur. id propterea perfectū nominatur. nam si dicas, quum cœnabo, significas inter cœnandum: sin uero, quum cœnauero, id est, perfecta cœna. Imperatiuus modus, quod per illum imperamus, sed & precamur hoc, & adhortamur. Duo dederūt huic tempora, præsens & futurū. Additur & futurū subiunctiui huic modo, ut dixeris, feceris: præcipue cum negatione, ne dixeris, ne feceris: et negatione ne, aut neq;, nūquam non. Optatiuus per quem optamus. huic placet esse quinq; tempora, præsens & præteritum imperfectum, utinam discerem: præteritum perfectum, utinam didicerim: præteritū plusquamperfectū, utinam didicissem: futurū, utinam discam. Subiunctiuus, quia subiungit aliā orationē: ut, Quū benefeceris lætare. Quinque sunt huic tempora, & solent ea interdū capi pro temporibus indicatiui. dehinc Infinitiuus cur dicatur, & quot habeat tēpora. Addidit Thomas Linacer modū Potentatiuū, idq; meritò & doctè. hunc trades, quū paulò plus in literis promouerit. Exercenda est in modis, & tēporibus diligentiss. addita uoci latinæ uoce britānica,

quæ illi respondet, & usus ostendẽdus. nam Britanni ex proprietate uernaculæ linguæ, nonnunquam in temporibus peccãt. Hæc ubi erunt cognita, sciat numeros esse in Verbo geminos, personas ternas. Interea inflectet uerba per quatuor cõiugationes: simul discet, quibus hæ coniugationes inter se notis distinguantur. Habebitq; generalia quædam de illis præcepta, quæ spectent ad præterita & supina: ut in prima declinatione præteritũ terminari in aui, supinũ in atum: in secũda in ui uocales, & supinum in tum uariè. In tertia nõnulla præterita & supina exempli causa adferentur: nam res est multiceps. In quarta præteritum in ui syllabam, & supinum in itum. quæ excipiantur ab ijs canonibus, procedente tempore paulatim cognoscet. Dehinc quæ tempora ex quibus manant, & quemadmodum formentur.

SYNTAXIS.

TVm ueniendum erit ad eam, quæ Græcis dicitur syntaxis, latinè constructio. Primum intelligat, orationem nullam posse constare sine uerbo. Nec uerbum posse poni sine supposito, uel expresso, uel subintellecto, ut in prima persona & secunda. Suppositum hoc & uerbum, quomodo debeant congruere, ne uitium admittatur. His cognitis, uenietur ad quinq; uerborum genera. Actiuum, quod finitur in o, & habet passiuum in or. Huic datur nominatiuus in re agente, & hæc est suppositum: datur accusatiuus in re patiente, seu recipiente

recipiente actum uerbi, ut, Maria amat matrem suam. Sunt ex his uerbis alia, quæ præter istos casus admittūt genitiuum, ut Deus accusat genus humanum ingratitudinis, & Superbus postulat superbum arrogātiæ. alia datiuū, ut Suade optima etiam inimicis, Da egenis necessaria. alia accusatiuum, ut Ne doceas philomelas cantum, Roga deum bonam mentem. alia ablatiuū sine præpositione, ut Exue pauonē plumis, quibus ornes canem. alia ablatiuum cum præpositionibus à uel ab, uel e, uel ex, uel de, ut Audi iucūdam fabellam à patre, ex patre, de patre. Istæ possunt dici formæ, siue species uerborum actiuorū. Et casus isti præter nominatiuum & accusatiuū rei agentis & patientis, dicantur casus speciales. Paßiuum uerbum est, quod ex actiuo fit, addita r: ut amor ab amo in re patienti, seu quæ fit. habet nominatiuum, & hoc est suppositum: in re agenti ablatiuum, cum præpositione à uel ab, uel datiuum. Interdum accusatiuum cum præpositione per. Casus speciales eodem modo manent in actiua & paßiua, ut Maria amatur à matre, & ornatur ab ea uirtutibus. Neutrum est, quod finitur in o, & non habet paßiuum in or, nisi in tertijs personis. quandoq; nominatiuum habent pro supposito. Ex istis alia habent genitiuum post se, uel ablatiuum sine præpositione, ut Bonus homo iracundia caret, & indiget dei solius. alia datiuū, ut Maria inseruit matri, & Sapiens tempori paret. Alia cum præpositione iunguntur, quæ nominantur absoluta,

GRAECAE LITERAE. PROLATIO SONORVM.

proœmiu. GRæcas literas Quintilianus simul disci cum latinis posse putat. Primum sonus literarum dilgenter animaduertendi sunt: & quātū fieri poterit, integre ac perfecte exprimēdi. nō enim maior labor est bene addiscere prima, quàm male: quū sit tanto fructus uberior. Obseruabis quēadmodū periti proferant, et eos imitabere. necesse est enim aut par, aut certe nō absimilis illorū euadas, ad quorū te exēplar cōponis. in usum recte proferēdi cōscriptæ sunt à Hieronymo Alexādro tabellæ eruditæ. Cauēdū tamē ne sic assuescas græcæ pronūciationi, ut latina illo more proferas: neu accentuū rationes confundas, qui sunt in illis linguis diuersi. Græcus ferè ultimam spectat syllabam, Latinus penultimam.

INFLECTIONES.

Tum ad inflectiones nominū & uerborū uenietur, quas memoriæ penitus infiges, ne illarū ignoratio cogat te in altioribus hærere ac resistere. Habes Theodori Gazæ duos primos libros, qui ea de re magno cōpendio præcipiunt. dehinc accentuū et orthographiæ formulas, quæ in plerisq; cōiunctæ sunt, percipies collectas ex tertio Theodori Gazæ. ne totū illud uolumē legendū habeas, molestū, & frugis multis in locis exiguæ, sufficient in hoc tēpus, quæ sunt illinc ab Oecolampadio decerpta.

EXERCITATIO

EXERCITATIO LECTIONIS AVTORVM.

Hic iam proderit uocabulorum gratia scriptores aliquot prælegente institutore tuo audire, eosq; maxime facileis & apertos: cuiusmodi sunt dialogi aliquot Luciani, præsertim ij, qui res candidas nõ nigrant: & oratiunculæ Isocratis, Platonis epistolæ, & Aesopi fabellæ. in quibus animaduertes, primum quibus uerbis utantur ad exprimẽdam rem, tum quo modo inflectant.

SYNTAXIS.

Simplicia uocabula in sermonem coniungenda sunt. de cõstructione plura sunt à Latinis scripta, quàm à Græcis. Gaza in quarto libro difficillime præcipit atq; obscurißime, secutus Apolloniũ, & ipsum in primis tenebricosum. Lascaris conatus est reducere uerba græca ad quinque illa genera & formulas uerborũ latinorum, prolixe et parũ apte. præstabit ex autorũ lectione formulas loquendi græcas obseruare, & quẽadmodũ idiomata sermonũ græci & latini inter se differant.

LECTIO.

Initio censeo legẽdos oratores, Isocratem, Demosthenem, Lysiam, Aeschinem, Aristidem, & partẽ Luciani. hinc philosophos, Platonem, Aristotelem, Xenophontem, Theophrastum. tum ferreos, Thucydidem ac Plutarchum. si quos prius latine cognoueras, hos primos etiã leges, quo prõptior sit uerborum ex sentẽtia intellectus. Poëtas priusquam attingas, leges de dialecticis

græcis

græcis Apolloniū, aut Ioannem Grammaticū. tum facillimi, & maxime Attici, initio uersandi, qualis est Aristophanes. pòst Homerus, fons reliquorum. tum Euripides & Sophocles. Aderit lexicon Suidas, aut Hesychius. sed & Græcolatinū expediet habere, quo apertius interdū fiat, quod græcè ab illis explicatum nō satis intelliges.

INTERPRETATIONES.

Conferes græca cum interpretationibus latinis, initio si qua sunt ad uerbū uersa: ut Fabellæ Aesopi, Tabula Cebetis, et ferè Dialogi Luciani, quos Erasmus transtulit. hinc iam illi inspiciendi, qui uerbis sunt usi arbitratu suo, sententia autori seruata quem interpretabantur: uelut Thucydides & Herodotus, quos fecit latinos Laurentius Valla. sed ante alios omnes, Herodianus Politiani, et aliquot Plutarchi opuscula à Budæo uersa. Hermolaus in transferendo Themistio calore iuuenili, & sui ostentandi cupiditate, longißime abreptus est. Princeps interpretum consensu omnium est Theodorus Gaza, in libris de animalibus, & problematis Aristotelis, & de stirpibus Theophrasti: siue candore interpretationis, siue copia latina, qua certauit cum Græca: siue felici audacia, fingendis ad analogiam uocabulis, quibus carebant Latini, ut commodius græca redderet.

FRVCTVS GRAECITATIS.

Nacto peritiā græcæ linguæ, patēt fontes omniū disciplinarum, quæ à Græcis manarunt. adest & cognitio

& cognitio maximorum ingeniorum, quorum fuit sem per Græcia feracißima: tum copia Latini sermonis instructior, quia schemata figurasq; dicēdi et colores argumētorū illinc petierunt Latini homines. & quia quū uocabulum latinum ad rem notandam non est ad manum, ex græco licet mutuari, agro copiosißimo. Quin & Latini scriptores post Ciceronis tēpora, ita uel studiosi fuerunt græcæ linguæ, uel ostentatores, ut maximam partē idiomatū illius in latinam transfuderint. Habes mi Carole Montioi, quibus rebus adiuuari posse rudimēta studiorum tuorum existimem. tu annitere, ut breui tēpore ipse tibi magnus sis monitor, & ex primo illo bonorum genere, per sese qui omnia norunt.

IOAN. LVDOVICVS
VIVES DOMINAE CATHERINAE REGINAE ANGLIAE, PATRONAE UNICAE, S.

IVßisti, ut breuem aliquam rationē conscriberem, qua in Maria filia tua instituenda præceptor eius uti posset. Parui libens tibi, cui in rebus multo maioribus obsequi uellem, si poßem. & quoniam institutorem illi, doctū in primis hominem ac probum,

bum, ut par erat, delegisti, res uelut digito indicasse fui cōtentus: ille reliqua explicabit. quæ tamen aut obscure tradita, aut prætermissa ab scriptoribus artis grammaticæ putaui, ea paulò pluribus consignaui uerbis. CHRISTVM *precor, ut hæc docendi ratio & ad eruditionem, & ad uirtutē filiam tuam impense iuuet.* Vale, & *hunc meū animū addictiss.* Maiestati tuæ scito. Oxoniæ, Non. Octob. M. D. XXIII.

LECTIO.

Literarum sonos doceatur planè, discertè, & exactè proferre. neq; enim parum ad insequentem institutionē interest, quomodo didicerit elementa & syllabas pronunciare. Sciat ex literis alias esse uocales, alias cōsonantes: quot sint illæ, quot istæ, et cur sic dictæ. Esse ex cōsonantibus alias mutas, quæ à se incipiunt & finiūt in uocali, ut b, c, d. sic uocantur, quod quū fari incipiant, nisi succurrat uocalis, obmutescunt. Alias semiuocales dici: ex ijs quasdam liquidas, ut l, m, n, r. Tum duas ex uocalibus, i & u, trāsire in cōsonantes, quū post eas sequitur uocalis, cui in sono iunguntur: ut uiuo, conijcio, uinū, uulpes. In græcis dictionibus nunquam iōta fit cōsonans. ideo nec Iacobus, *nec* Ioannes *cōsonantem i habent. u cōsonans, apud eos est.* βῆτα. *uocalis u, est* ου *diphthongus. quocirca assuescat scribere* v *uocalem hac forma, propter græcū* υ. *quod sæpenumero ad Latinos in u trāsit, ut* Sylla Sulla, Tybur Tubur: & *consonantē hāc u*

propter

propter uita græcũ. Syllaba dicitur quasi cõprehensio literarũ. sed ex sola uocali potest fieri syllaba, ut Maria, Iesus. Tum discat syllabam constare aut ex uocali sola, aut ex uocali & consonante, aut ex uocali & cõsonantibus: sine uocali nunquam fit syllaba. & quot sunt uocales, totidem syllabæ. Ex uocalibus fieri diphthongos quatuor: duas scribi & proferri, duas scribi & non proferri: nisi quod paulò craßior est sonus, quàm si esset uocalis simplex. Eadem *in literis græcis ostendenda, ut emendate sciat in utraq; lingua legere. Infigenda hæc sunt, & inculcanda, ut recte literas & syllabas proferat, nec ullum insit in ore uitium.*

PARTES ORATIONIS.

D*Einde sciet esse apud* Latinos *octo partes orationis, quatuor uariabiles, & quatuor inuariabiles.* Ex *uariabilibus, quæ significãt aliquid fieri, et inflectũtur per modos et tẽpora, dicũtur* Verba: *quæ declinãtur per casus, & significant aliquid fieri in tẽpore, dicũtur* Participia. *certa quindecim sunt* Pronomina, *reliqua nomina.* Ex *inuariabilibus certas quinquaginta esse* Præpositiones. *eas uero quæ cõiungũt partes orationis, uocari* Cõiunctiones, *cõiunctiões olim. esse nõnullas subitũ mẽtis affectũ significãtes, quæ uocãtur* Interiectiões: *reliquas* Aduerbia *nominari. Hæc sint à nobis crasse ac ruditer utcũq; ostẽsa, sicut et alia in hoc libello omnia, magis ut intelligãtur, quàm ut exactè à nobis tradãtur.*

SCRIPTIO.

INter hæc omnia det aliquid temporis formandis literis, non tam eleganter quàm uelociter, ut si quid præceptor dictet, ipsa suis scribat digitis. Si quem autorem legat, & uel uerbū, uel sentētia placeat, excerpat. Magis hærēt memoriæ, quæ nosipsi scripsimus, q̃ quæ alij. Interim etiā dum scribimus, animus à cogitatione rerū siue leuiū, siue turpiū auocatur. Versus q ad imitationē proponūtur, cōtineant grauē aliquā sententiolā, quā iuuet edidicisse. nam toties rescribēdo, necesse est retineatur. Dabitur opera, ut initio saltē imitādo castigatè scribat.

MEMORIA.

MEmoriam quotidie exerceat, ut nullus sit dies, in quo ipsa aliquid non ediscat. sic & acuetur ingenium, et facillimam sibi ac promptißimam parabit memoriam, ut postea quæcunque libuerit, nullo retineat negocio, & firmißime: durantq; in reliquam uitam, quæ ista ætate percipiuntur. Initio poterit de nocte cubitum itura, attente bis aut ter relegere, quæ memoriæ mandari uolet, & postridie mane à se reposcere.

INFLEXIO NOMINVM.

INcipiet nomina inflectere, & discet esse sex nominū genera. Masculinum, quod signatur hac uoce, hic. Fœmininū, quod ista, hæc. Neutrum, quod, hoc. Cōmune, quod hic & hæc. Omne, quod hic hæc hoc, aut per tres uoces. Dubiū, quod signatur per ista duo, hic uel hæc, id

est

est,quod si uolumus,potest esse masculinum: & si uolumus,fœmininũ:ut margo,cortex.dicimus enim amarus cortex, & amara cortex.Et inter cõmune et dubiũ hæc est differẽtia, quòd quũ omne genus pertineat ad adiecti ua,cõmuni quũ additur adiectiuũ,respiciendũ est de quo sexu loqueris,& sic addi genus adiectiui: quod postquã addidisti,non potes mutare de eodẽ loquens.in ambiguo uero liberũ est,utruncũq; genus adiectiui libuerit addere.& postquam addideris,de eodẽ loquens potes mutare:ut si dicas albus canis,de mare bene dicis, de fœmina non bene:& quũ dixisti de mare albus canis,de eodẽ nõ licebit dicere alba canis.at de quacunq; cortice loquaris, dices ut uoles,albus cortex,siue alba cortex.& postquã illud dixeris,de eódẽ loquens cortice,dices,alba cortex. Promiscuũ, quod græci epicœnũ, non est genus:nam hic de natura rerũ nõ loquimur,sed de qualitate uocũ. Substãtiua siue substantialia,siue appellatiua nomina dicuntur omnia,præter illa quæ sunt omnis generis:hæc uerò dicũtur epitheta, siue adiectiua.Illud annotabit,propter sola adiectiua, reperta eße in substantiuis genera. nam si adiectiua nõ eßent,nihil eßet opus generibus.ut quũ dicimus reuereor patrẽ,ne lædas hominẽ,exclude canẽ: non refert cuius sit generis.si sit addendũ adiectiuũ, tũc cõsiderãdũ est cuius generis. Posthæc tradẽtur numeri duo. nam dualẽ Græcorũ nõ recipimus Latini, nec magnopere obseruant Græci. Tum casus seni in utroq; numero.

 additur

additur septimus, cuius meminit Quintilianus, & post eum Seruius, ut Precibus deum placo. Vocatiuus semper similis est nominatiuo, præterquam in quibusdam nominibus primæ declinationis, & secūdæ. Nomina neutra habent accusatiuum & uocatiuū similes nominatiuo, & in plurali hi tres casus finiuntur in a. Nomina composita sic declinantur, ut sua simplicia. Hinc explicādæ declinationes quinq;, quomodo prima cognoscatur ex genitiuo singulari, uel plurali, & quot habeat finitiones in nominatiuo, & quemadmodū omnia nomina huius declinationis finita in as uel in es, sint græca. hic inflectet nomina huius declinationis. Secūda quomodo cognoscitur, & quot habet fines. Tertia itidem, in qua sunt undecim fines, a, e, o, c, d, l, n, r, s, t, x. Hinc sequūtur quarta & quinta. Post hæc incipiet discere congruentiam adiectiui & substantiui in numero, genere & casu: in qua exerceatur aliquandiu, multis exemplis propositis.

DE VERBIS.

Iam ad uerba ueniendum, in quibus duo sunt noscenda: naturæ uerborum, & syntaxes siue cōstructiones. Quinq; sunt modi in uerbo: Indicatiuus, & quasi narratiuus, per quem referimus aliquid: in quo sunt quinque tempora, præsens, tria præterita, & futurum. Inter præterita hoc est discrimen, quod Perfectum significat rem actam, sicut nomen ipsum sonat: Imperfectū significat rem nondum fuisse perfectam, aut transactam eo

tempore

tempore, de quo loquimur: Plusquamperfectũ significat rem perfectam, ante aliam factam, ut Veni ad te hora decima, tũc è lecto surgebas, & mater tua iam fecerat rem sacram. ita præteritũ imperfectum & plusquamperfectũ ad aliquid aliud referũtur, cuius ratione aut imperfectã rem, aut plusquamperfectã denotant. Addunt nonnulli futurum perfectum, quod subiunctiui esse dicitur. id propterea perfectũ nominatur. nam si dicas, quum cœnabo, significas inter cœnandum: sin uero, quum cœnauero, id est, perfecta cœna. Imperatiuus modus, quod per illum imperamus, sed & precamur hoc, & adhortamur. Duo dederũt huic tempora, præsens & futurũ. Additur & futurũ subiunctiui huic modo, ut dixeris, feceris: præcipue cum negatione, ne dixeris, ne feceris: et negatione ne, aut neq;, nũquam non. Optatiuus per quem optamus. huic placet esse quinq; tempora, præsens & præteritum imperfectum, utinam discerem: præteritum perfectum, utinam didicerim: præteritũ plusquamperfectũ, utinam didicissem: futurũ, utinam discam. Subiunctiuus, quia subiungit aliã orationẽ: ut, Quũ benefeceris lætare. Quinque sunt huic tempora, & solent ea interdũ capi pro temporibus indicatiui. dehinc Infinitiuus cur dicatur, & quot habeat tẽpora. Addidit Thomas Linacer modũ Potentatiuũ, idq; meritò & doctè. hunc trades, quũ paulò plus in literis promouerit. Exercenda est in modis, & tẽporibus diligentiss. addita uoci latinæ uoce britãnica,

quæ illi reſpondet, & uſus oſtendẽdus. nam Britanni ex proprietate uernaculæ linguæ, nonnunquam in temporibus peccãt. Hæc ubi erunt cognita, ſciat numeros eſſe in Verbo geminos, perſonas ternas. Interea inflectet uerba per quatuor cõiugationes: ſimul diſcet, quibus hæ coniugationes inter ſe notis diſtinguantur. Habebitq́; generalia quædam de illis præcepta, quæ ſpectent ad præterita & ſupina: ut in prima declinatione præteritũ terminari in aui, ſupinũ in atum: in ſecũda in ui uocales, & ſupinum in tum uariè. In tertia nõnulla præterita & ſupina exempli cauſa adferentur: nam res eſt multiceps. In quarta præteritum in ui ſyllabam, & ſupinum in itum. quæ excipiantur ab ijs canonibus, procedente tempore paulatim cognoſcet. Dehinc quæ tempora ex quibus manant, & quemadmodum formentur.

SYNTAXIS.

Tum ueniendum erit ad eam, quæ Græcis dicitur ſyntaxis, latinè conſtructio. Primum intelligat, orationem nullam poſſe conſtare ſine uerbo. Nec uerbum poſſe poni ſine ſuppoſito, uel expreſſo, uel ſubintellecto, ut in prima perſona & ſecunda. Suppoſitum hoc & uerbum, quomodo debeant congruere, ne uitium admittatur. His cognitis, uenietur ad quinq; uerborum genera. Actiuum, quod finitur in o, & habet paſſiuum in or. Huic datur nominatiuus in re agente, & hæc eſt ſuppoſitum: datur accuſatiuus in re patiente, ſeu

recipiente

recipiente actum uerbi, ut, Maria *amat matrem suam. Sunt ex his uerbis alia, quæ præter istos casus admittũt genitiuum,ut* Deus *accusat genus humanum ingratitudinis,& Superbus postulat superbum arrogãtiæ.alia datiuũ, ut Suade optima etiam inimicis,* Da *egenis necessaria. alia accusatiuum, ut* Ne *doceas philomelas cantum,* Roga *deum bonam mentem. alia ablatiuũ sine præpositione,ut* Exue *pauonẽ plumis, quibus ornes canem. alia ablatiuum cum præpositionibus à uel ab,uel e,uel ex,uel de,ut Audi iucũdam fabellam à patre, ex patre,de patre. Istæ possunt dici formæ,siue species uerborum actiuorũ.* Et *casus isti præter nominatiuum & accusatiuũ rei agentis & patientis, dicantur casus speciales.* Paßiuum *uerbum est,quod ex actiuo fit,addita r:ut amor ab amo in re patienti,seu quæ fit. habet nominatiuum,& hoc est suppositum:in re agenti ablatiuum,cum præpositione à uel ab,uel datiuum.*Interdum *accusatiuum cum præpositione per.*Casus *speciales eodem modo manent in actiua & paßiua, ut* Maria *amatur à matre & ornatur ab ea uirtutibus.* Neutrum *est,quod finitur in o,& non habet paßiuum in or,nisi in tertijs personis.quandoq; nominatiuum habent pro supposito.* Ex *istis alia habent genitiuum post se,uel ablatiuum sine præpositione,ut* Bonus *homo iracundia caret, & indiget dei solius. alia datiuũ, ut* Maria *inseruit matri,& Sapiens tempori paret.* Alia *cum præpositione iunguntur, quæ nominantur absolu-*

ta,ut Cœnata deambulo in porticu,Pulcher animus habitat in pulchro corpore. Alia habent ablatiuum sine præpositione, ut Ardeo amore recti, Malus flagrat cupidine uindictæ. alia ablatiuum cum præpositione,ut uerba passiua, & significant paßionem:ut, Desides pueri meritò uapulant à præceptore. Sed multa habent accusatiuum significantē rem uerbi, ut Seruio seruitutem,Curro cursum,Viuo uitā. Sum es est, ponitur inter neutra, quod ante se habet nominatiuū, post se interdū nominatiuum, quum res pertinent ad idem:ut Virtus est maximum bonum:& genitiuum,ut liber hic est Mariæ: & datiuum, ut eruditio est omnibus magnæ uoluptati:& ablatiuum, ut sis puella probo ingenio. Adduntur composita huius uerbi undecim,adsum,absum, &c. quæ post se recipiunt datiuum,adsum uirtuti, desum uitio. Commune uerbum finitur in or sine actiuo in o, & retinet significationem actiuam & paßiuam. Quū capitur in significatione actiua,habet constructionem uerborum actiuorum:quum in paßiua, uerborū paßiuorum:ut Ego ueneror probitatē, probitas ueneratur à me.quod tamen est rarius, & sunt hæc perpauca. Deponens finitur in or, sine actiuo in o, & alteram significationem retinet,actiuam in pluribus. Hæc uerba pro supposito,quemadmodum & cætera,nominatiuum habent:post se uero alia genitiuum, ut Miserere communis naturæ, recordare accepti beneficij.alia datiuum,ut Dominare cupiditatibus,obsequere bene monentibus.

nentibus. alia accusatiuũ, ut Sequere deũ, & nancisceris beatitudinẽ. alia ablatiuũ sine præpositione, ut Vtor non fruor pecunia. alia cum præpositione, quæ paßionem significant, ut Ex paucis uerbis magnũ bellũ oritur. Habebit formulã, omnia uerba recipere datiuũ, in re cuius designatur utilitas, uel cõmodum, uel damnum, ut Cato docebat sibi suum filiũ, perdo tibi tuam pecuniã. Sæpe ex proprietate latini sermonis, quam facilius est intelligere, q̃ explicare: ut Ego tibi hunc hominẽ bellissime tractaui. Tum & nominatiuum habet post se, quum pertinet ad idem quod suppositũ, ut ego disco libens literas, inseruio tibi lætus, tu uocaris Maria: tu diceris, prædicaris, scriberis, putaris, haberis bonus: recta conscientia uiuit semper læta, expeditus currit celerior. Istorũ omnium satis erit in singulis speciebus unũ aut alterũ, ad summũ tria exẽpla proponere. Inter loquendũ uero aut legendũ annotari poterit, quæ uerba ad quas species pertineant. Sic fiet in uerbis impersonalibus, & in alijs quæ dicemus. danda est opera, ut exempla sint interdũ grauia, quæ sancte illam erudiant: interdũ festiua, quæ delectent. Admiscebuntur castæ & puræ aliquæ fabellæ, quæ animũ eius reficiant, & redintegrent, tum etiam excitent.

PARTICIPIA.

D*Einde sequuntur participia, quæ* Latini *habent trium temporum, & unde formantur. Hæc explicabuntur, & quæ significant actionẽ, quæ paßionem.*

Ante

Ante se nullum habent casum, post se uero casum sui uerbi, ut inseruiens foro, dilectus à patre, cariturus uitio, docendus à bono magistro.

VERBALIA.

Sunt quædã uoces, quæ habẽt participiorũ faciem, & sunt nomina, quæ tẽpus nõ denotant: ut amans librorũ, homo uenerãdus. uerbalia nominantur. Sunt & uerbalia in or, quæ formantur ab ultimo supino, ut amator, suasor: & alia fœminina in trix, quæ fiunt à uerbalibus in tor, ut amatrix. genitiuo iungũtur. Sciet, quæ participia quibus uerbis uel adsunt, uel desunt: et uerba, quæ formulas generales in inflexione sequuntur, quæ nõ. Illa etiã quæ anomala dicũtur, uel defectu, ut aio, inquio, salue, uale: uel uaria declinatione, ut fero, tuli. postea, quæ multiplicem habẽt constructionẽ, id est, quæ uarijs iungi possunt casibus: ut recordor hãc rem, & illius rei: postulo te huius criminis, & de hoc crimine: qua de re scripsit libellum Antonius Mancinellus, quem thesaurũ appellauit. Hæc quum erũt semel utcunque exposita, neq; enim tradi exactè necesse est, adhibebitur compendium grammaticæ Thomæ Linacri, & Libellus de cõstructione, qui circũfertur Erasmi nomine. simul & eiusdẽ Colloquia, ex quibus retinebit aliquot uocabula & loquendi formulas, quibus in sermone quotidiano utetur: quas subinde expediet ab ea reposcere, ne excidant, & iubebitur alios sic alloqui. Expediet cõscribi illi dialogos aliquot ijs de

rebus,

rebus,in quibus quotidie uersatur,ut illis latinè nominãdis assuescat:uelut de indumentis, de partibus ædium, de cibis, de partibus temporis, de instrumentis musicis, de supellectile. Vocabulorum ueræ & propriæ significantiæ explanabuntur,ne impropriè utatur. Tum differentiæ, inter illa quæ similia uidentur:& congruentiæ, inter ea quæ dissimilia. In hoc proderit non totum Vallam enarrare, sed quædã ab illo excerpta,qualia Nebrissensis collegit, & Antonius Mancinellus. Sed acri opus est iudicio,ne friuolas, aut parũ obseruatas, aut falsas quoq; præceptor tradat: cuiusmodi sunt haud sanè paucæ in Valla,Nonio,Seruio,Donato,sed maxime in Gellio. Etymologias quoq; multorũ,cur dicta sint accipiet. Sic enim uerius & certius tum intelliget,tum cõtinebit,& ea cognitione delectabitur:multũq; in his latet peritiæ,modo rectè et acutè expendãtur,nec undecũq; friuolæ aut ridiculæ petantur: quod fecerunt patrũ & auorũ memoria, qui hanc partem tractandam susceperãt, Latini & Græci sermonis penitus ignari. Annotabuntur ei, quæ usu ineruditorum barbara uocabula usurpantur: & quæ sunt quidem latina,sed inuersæ significationis.

EXERCITATIO LATINE SCRIBENDI.

INcipiet hoc loco oratiunculas ex anglico in latinum uertere,faciles initio,paulatim difficiliores. per omnia genera & formulas uerborum: sed partim graues et sanctas,partim festiuas & urbanas. Simul cum his discet

Catonis

Catonis disticha, & mimos Publianos, & sententias septem sapiētum, quæ omnia eodem libello Erasmus coiunxit, & explicauit. Ediscet ex illis sententiolis aliquot uitæ maxime utiles, quas habeat in posterum, uelut antidota aduersus uenenum, & prosperæ fortunæ, & iniquæ. Discatq; iam nunc in hac tenera ætate ueras & incorruptas opiniones, ut ea sola bona putet, quæ uere sunt talia, uelut uirtutes & eruditionem: ea mala, quæ re uera mala, ut uitia & ignorantiam & stultitiam: ne mala pro bonis accipiat, aut econtrario: ne tenuibus & exiguis rebus tanquam magnis capiatur & moueatur: ne etiā magna et preciosa tanquā uilia cōtemnat. Delectabitur interim fabellis, quæ uitā erudiāt, quas ipsa alijs referre possit, ut de Papyrio Prætextato puero apud Gellium, de Iosepho in sacris libris, de Lucretia in Liuio, de Griselide, & alijs, ut ex Valerio, Sabellico, & huius notæ scriptoribus, quæ pertinebunt ad aliquam commēdationem uirtutis, aut detestationem uitij. Habeat Dictionariū latinū & anglicū, quod sæpe consulat, ut sciat, quid quodq; uocabulum significet. Res quum non intelliget, explicabuntur à præceptore. Turpium & fœdarum rerum uocabula nec intelligat, nec si fieri poßit legat, uel audiat. Conficiat sibi libellum ex uacua charta, in quo sua manu conscribat sententiolas, quas memoriæ mandatura est, eritq; ei uice cuiusdam enchiridij.

REDITVS

REDITVS AD PRIORA EXACTIVS.

POterit hoc loco repetere, quæ de quinq; uerborũ generibus dicta sunt. Post ad uerba quæ dicuntur impersonalia, quorũ aliæ sunt actiuæ uocis, alia passiuæ. Actiuæ uocis cur dicantur, & eorum esse species quinq;: aliorum quæ ante se habent genitiuũ, post se infinitiuum, ut Interest huius parasiti adulari. quæ datiuũ, & post infinitiuum, ut Stulto non placet audire uerum. quæ possunt esse personalia, mutata cõstructione, ut Tu proba placebis matri. alia quæ ante se accusatiuum post infinitiuũ, ut Decet nobilem non superbire. alia quæ ante se accusatiuum, post genitiuũ, uel infinitiuũ, ut Pœniteat te peccati, aut peccasse. alia, quæ quum adduntur uerbis impersonalibus, sunt impersonalia, & habent cõstructionem eorum: cum uero personalibus, sunt personalia, ut Incipit me tædere ludi huius, &, Ne incipias senex insanire: Nõ potest Atheniẽses pœnitere Phocionis, qui unus poterat, & solebat, stultas illorum consultationes improbare. Verba impersonalia passiuæ uocis, sunt similia tertijs personis singularibus uerbi paßiui. Veniũt ab actiuis & neutris, nullum habent suppositũ, post se uero casum uerborũ, à quibus descendũt, ut A nobis auditur, à uobis statur in cubiculo, sedetur in triclinio, estur, bibitur affatim. Si quis addat suppositum, fit paßiuũ, ut Scribitur liber. Sequitur cõstructio infinitiuorũ. illa est uulgaris, ante se habere accusatiuũ pro supposito, post se casum sui uerbi

uerbi

uerbi,ut Me legere tibi librum erit utile. Adduntur uerbis, in quibus diligenter est animaduertenda cõstructio. nam sunt multa uerba, quæ ante se, & post se etiam interiecto infinitiuo eundem casum requirũt, quũ res pertinet ad idem. Exemplis res est declaranda,ego uolo pudica esse, tu uelles fuisse ad tales epulas inuitatus. nisi si quis adderet accusatiuum ante infinitiuum: ut, ego uolo me esse literatam.Iam in alijs,Socrates non potest esse ferox, Maria existimatur & dicitur esse castissima. & in hoc uerbo uideor: Ego uideor tibi esse literata,tu uideris mihi esse sancta, Romani uidẽtur nobis nimis cupidi belli & pecuniæ, dico uos uideri simias, mihi licet esse doctæ,tibi uacat esse diserto. Hinc de constructione gerundij & supini,quæ est apud Vallã,& ex illo apud recentiores istud annotabitur, gerundium adiectiuum non uenire nisi à uerbo, cui additur accusatiuus, & ratione illius casus. non enim dicimus, ueni huc tui seruiendi causa,uel ad carendam uoluptatem:nec,ad scribẽdum te,uel scribendo tibi,ut sit adiectiuum:sed, causa obseruandi tui, cogito de te docẽnda,propter uos erudiendos. Commodum nunc erit explanari uim potentatiui modi,quæ sunt uoces temporum subiunctiui:ut,tu uirgo hoc dicas? quis crederet mẽdaci? peccaueris sanè,sed semel:nemo sic dixisset, nunquam accessero prauis consultoribus. His cognitis uenietur ad significationem & syntaxin reliquarum partium orationis. De ui pronominis, de aduer-

b:o,

bio, de præpositione, de coniunctione. Quibus addatur uerbi modis, & quomodo coniungat. Interiectio cur sit ita appellata, quòd per affectum interponatur orationi, ut Magnum heu fecerat nefas. Poterant ista dici à me fusius, sed admonere satis habui, quæ ab alijs essent copiose tractata, quæ omnia usus & lectio autorum explanabit & expoliet: reddetq; ut apertiora, sic etiã certiora.

SERMO.

Loquatur cum præceptore & cum discipulis latinè, quas habeat tres aut quatuor. nam solã institui non conducit: sed nec plurimæ sint, & eæ puellæ, atq; etiam selectißimæ, liberaliter & sanctißime educatæ: à quibus nihil audire poßit, aut discere, quod mores corrumpat, quorũ prima semper debet esse cura. Stimuletur modo præmiolis, modo contentione & æmulatione: laudetur ipsa, laudetur & alia, ipsa audiente. Conabitur exprimere, quæ apud autores legerit: & quẽadmodum alios audierit loquentes, quos putet eruditos esse, attente auscultatos, sic & loquetur ipsa. in quo est imitatio, res in studijs non parũ utilis, præsertim teneræ ætati, quæ nihil melius q̃ imitatur. Nec solũ uoces æmulabitur, sed pronunciationem quoq;, ne in accentibus peccet.

ACCENTVS.

De quibus cognoscat initio generalia præcepta, duo in primis in sermone latino: penultima syllaba longa, in ea est accentus, ut Parentis. Altera: penulti

ta,ut Cœnata deambulo in porticu,Pulcher animus habitat in pulchro corpore. Alia habent ablatiuum ſine præpoſitione,ut Ardeo amore recti, Malus flagrat cupidine uindictæ. alia ablatiuum cum præpoſitione,ut uerba paſſiua, & ſignificant paßionem:ut, Deſides pueri meritò uapulant à præceptore. Sed multa habent accuſatiuum ſignificantẽ rem uerbi, ut Seruio ſeruitutem,Curro curſum,Viuo uitã. Sum es eſt, ponitur inter neutra, quod ãnte ſe habet nominatiuũ, poſt ſe interdũ nominatiuum, quum res pertinent ad idem:ut Virtus eſt maximum bonum: & genitiuum,ut liber hic eſt Mariæ: & datiuum, ut eruditio eſt omnibus magnæ uoluptati: & ablatiuum, ut ſis puella probo ingenio. Adduntur compoſita huius uerbi undecim,adſum,abſum, &c. quæ poſt ſe recipiunt datiuum,adſum uirtuti, deſum uitio. Commune uerbum finitur in or ſine actiuo in o, & retinet ſignificationem actiuam & paßiuam. Quũ capitur in ſignificatione actiua,habet conſtructionem uerborum actiuorum:quum in paßiua, uerborũ paßiuorum:ut Ego ueneror probitatẽ, probitas ueneratur à me.quod tamen eſt rarius, & ſunt hæc perpauca. Deponens finitur in or, ſine actiuo in o, & alteram ſignificationem retinet,actiuam in pluribus. Hæc uerba pro ſuppoſito,quemadmodum & cætera,nominatiuum habent:poſt ſe uero alia genitiuum, ut Miſerere communis naturæ, recordare accepti beneficij.alia datiuum,ut Dominare cupiditatibus,obſequere bene monentibus.

nentibus. alia accusatiuũ, ut Sequere deũ, & nancisceris beatitudinẽ. alia ablatiuũ sine præpositione, ut Vtor non fruor pecunia. alia cum præpositione, quæ passionem significant, ut Ex paucis uerbis magnũ bellũ oritur. Habebit formulã, omnia uerba recipere datiuũ, in re cuius designatur utilitas, uel cõmodum, uel damnum, ut Cato docebat sibi suum filiũ, perdo tibi tuam pecuniã. Sæpe ex proprietate latini sermonis, quam facilius est intelligere, q̃ explicare: ut Ego tibi hunc hominẽ bellissime tractaui. Tum & nominatiuum habet post se, quum pertinet ad idem quod suppositũ, ut ego disco libens literas, inseruio tibi lætus, tu uocaris Maria: tu diceris, prædicaris, scriberis, putaris, haberis bonus: recta conscientia uiuit semper læta, expeditus currit celerior. Istorũ omnium satis erit in singulis speciebus unũ aut alterũ, ad summũ tria exẽpla proponere. Inter loquendũ uero aut legendũ annotari poterit, quæ uerba ad quas species pertineant. Sic fiet in uerbis impersonalibus, & in alijs quæ dicemus. danda est opera, ut exempla sint interdũ grauia, quæ sancte illam erudiant: interdũ festiua, quæ delectent. Admiscebuntur castæ & puræ aliquæ fabellæ, quæ animũ eius reficiant, & redintegrent, tum etiam excitent.

PARTICIPIA.

DEinde sequuntur participia, quæ Latini habent trium temporum, & unde formantur. Hæc explicabuntur, & quæ significant actionẽ, quæ passionem.

Ante

Ante se nullum habent casum, post se uero casum sui uerbi, ut inseruiens foro, dilectus à patre, cariturus uitio, docendus à bono magistro.

VERBALIA.

SVnt quædã uoces, quæ habẽt participiorũ faciem, & sunt nomina, quæ tẽpus nõ denotant: ut amans librorũ, homo uenerãdus. uerbalia nominantur. Sunt & uerbalia in or, quæ formantur ab ultimo supino, ut amator, suasor: & alia fœminina in trix, quæ fiunt à uerbali bus in tor, ut amatrix. genitiuo iungũtur. Sciet, quæ participia quibus uerbis uel adsunt, uel desunt: et uerba, quæ formulas generales in inflexione sequuntur, quæ nõ. Illa etiã quæ anomala dicũtur, uel defectu, ut aio, inquio, salue, uale: uel uaria declinatione, ut fero, tuli. postea, quæ multiplicem habẽt constructionẽ, id est, quæ uarijs iungi possunt casibus: ut recordor hãc rem, & illius rei: postulo te huius criminis, & de hoc crimine: qua de re scripsit libellum Antonius Mancinellus, quem thesaurũ appellauit. Hæc quum erũt semel utcunque exposita, neq; enim tradi exactè necesse est, adhibebitur compendium grammaticæ Thomæ Linacri, & Libellus de cõstructione, qui circũfertur Erasmi nomine. simul & eiusdẽ Colloquia, ex quibus retinebit aliquot uocabula & loquendi formulas, quibus in sermone quotidiano utetur: quas subinde expediet ab ea reposcere, ne excidant, & iubebitur alios sic alloqui. Expediet cõscribi illi dialogos aliquot ijs de

rebus,

rebus, in quibus quotidie uersatur, ut illis latinè nominādis assuescat: uelut de indumentis, de partibus ædium, de cibis, de partibus temporis, de instrumentis musicis, de supellectile. Vocabulorum ueræ & propriæ significantiæ explanabuntur, ne impropriè utatur. Tum differentiæ, inter illa quæ similia uidentur: & congruentiæ, inter ea quæ dissimilia. In hoc proderit non totum Vallam enarrare, sed quædā ab illo excerpta, qualia Nebrissensis collegit, & Antonius Mancinellus. Sed acri opus est iudicio, ne friuolas, aut parū obseruatas, aut falsas quoq; præceptor tradat: cuiusmodi sunt haud sanè paucæ in Valla, Nonio, Seruio, Donato, sed maxime in Gellio. Etymologias quoq; multorū, cur dicta sint accipiet. Sic enim uerius & certius tum intelliget, tum cōtinebit, & ea cognitione delectabitur: multūq; in his latet peritiæ, modo rectè et acutè expendātur, nec undecūq; friuolæ aut ridiculæ petantur: quod fecerunt patrū & auorū memoria, qui hanc partem tractandam susceperāt, Latini & Græci sermonis penitus ignari. Annotabuntur ei, quæ usu ineruditorum barbara uocabula usurpantur: & quæ sunt quidem latina, sed inuersæ significationis.

EXERCITATIO LATINE SCRIBENDI.

INcipiet hoc loco oratiunculas ex anglico in latinum uertere, faciles initio, paulatim difficiliores. per omnia genera & formulas uerborum: sed partim graues et sanctas, partim festiuas & urbanas. Simul cum his discet

Catonis

Catonis disticha, & mimos Publianos, & sententias septem sapiētum, quæ omnia eodem libello Erasmus cōiunxit, & explicauit. Ediscet ex illis sententiolis aliquot uitæ maxime utiles, quas habeat in posterum, uelut antidota aduersus uenenum, & prosperæ fortunæ, & iniquæ. Discatq; iam nunc in hac tenera ætate ueras & incorruptas opiniones, ut ea sola bona putet, quæ uere sunt talia, uelut uirtutes & eruditionem: ea mala, quæ re uera mala, ut uitia & ignorantiam & stultitiam: ne mala pro bonis accipiat, aut econtrario: ne tenuibus & exiguis rebus tanquam magnis capiatur & moueatur: ne etiā magna et preciosa tanquā uilia cōtemnat. Delectabitur interim fabellis, quæ uitā erudiāt, quas ipsa alijs referre possit, ut de Papyrio Prætextato puero apud Gellium, de Ioseph in sacris libris, de Lucretia in Liuio, de Griselide, & alijs, ut ex Valerio, Sabellico, & huius notæ scriptoribus, quæ pertinebunt ad aliquam commēdationem uirtutis, aut detestationem uitij. Habeat Dictionariū latinū & anglicū, quod sæpe consulat, ut sciat, quid quodq; uocabulum significet. Res quum non intelliget, explicabuntur à præceptore. Turpium & fœdarum rerum uocabula nec intelligat, nec si fieri poßit legat, uel audiat. Conficiat sibi libellum ex uacua charta, in quo sua manu conscribat sententiolas, quas memoriæ mandatura est, eritq; ei uice cuiusdam enchiridij.

REDITVS AD PRIORA EXACTIVS.

Poterit hoc loco repetere, quæ de quinq; uerborũ generibus dicta sunt. Post ad uerba quæ dicuntur impersonalia, quorũ aliæ sunt actiuæ uocis, alia passiuæ. Actiuæ uocis cur dicantur, & eorum esse species quinq;: aliorum quæ ante se habent genitiuũ, post se infinitiuum, ut Interest huius parasiti adulari. quæ datiuũ, & post infinitiuum, ut Stulto non placet audire uerum. quæ possunt esse personalia, mutata cõstructione, ut Tu proba placebis matri. alia quæ ante se accusatiuum post infinitiuũ, ut Decet nobilem non superbire. alia quæ ante se accusatiuum, post genitiuũ, uel infinitiuũ, ut Pœniteat te peccati, aut peccasse. alia, quæ quum adduntur uerbis impersonalibus, sunt impersonalia, & habent cõstructionem eorum: cum uero personalibus, sunt personalia, ut Incipit me tædere ludi huius, &, Ne incipias senex insanire: Nõ potest Atheniẽses pœnitere Phocionis, qui unus poterat, & solebat, stultas illorum consultationes improbare. Verba impersonalia paßiue uocis, sunt similia tertijs personis singularibus uerbi paßiui. Veniũt ab actiuis & neutris, nullum habent suppositũ, post se uero casum uerborũ, à quibus descendũt, ut A nobis auditur, à uobis statur in cubiculo, sedetur in triclinio, estur, bibitur affatim. Si quis addat suppositum, fit paßiuũ, ut Scribitur liber. Sequitur cõstructio infinitiuorũ. illa est uulgaris, ante se habere accusatiuũ pro supposito, post se casum sui

uerbi

uerbi,ut Me legere tibi librum erit utile. Adduntur uerbis, in quibus diligenter est animaduertenda cõstructio. nam sunt multa uerba, quæ ante se, & post se etiam interiecto infinitiuo eundem casum requirũt, quũ res pertinet ad idem. Exemplis res est declaranda,ego uolo pudica esse, tu uelles fuisse ad tales epulas inuitatus. nisi si quis adderet accusatiuum ante infinitiuum: ut, ego uolo me esse literatam. Iam in alijs, Socrates non potest esse ferox, Maria existimatur & dicitur esse castißima. & in hoc uerbo uideor: Ego uideor tibi esse literata,tu uideris mihi esse sancta, Romani uidẽtur nobis nimis cupidi belli & pecuniæ, dico uos uideri simias, mihi licet esse doctæ,tibi uacat esse diserto. Hinc de constructione gerundij & supini, quæ est apud Vallã,& ex illo apud recentiores istud annotabitur, gerundium adiectiuum non uenire nisi à uerbo, cui additur accusatiuus, & ratione illius casus. non enim dicimus, ueni huc tui seruiendi causa,uel ad carendam uoluptatem: nec, ad scribẽdum te,uel scribendo tibi,ut sit adiectiuum: sed, causa obseruandi tui, cogito de te docẽnda, propter uos erudiendos. Commodum nunc erit explanari uim potentatiui modi, quæ sunt uoces temporum subiunctiui: ut, tu uirgo hoc dicas? quis crederet mẽdaci? peccaueris sanè, sed semel: nemo sic dixisset, nunquam accessero prauis consultoribus. His cognitis uenietur ad significationem & syntaxin reliquarum partium orationis. De ui pronominis, de aduer-

b:o,

bio, de præpositione, de coniunctione. Quibus addatur uerbi modis, & quomodo coniungat. Interiectio cur sit ita appellata, quòd per affectum interponatur orationi, ut Magnum heu fecerat nefas. Poterant ista dici à me fusius, sed admonere satis habui, quæ ab alijs essent copiose tractata, quæ omnia usus & lectio autorum explanabit & expoliet: redderetq; ut apertiora, sic etiã certiora.

SERMO.

Loquatur cum præceptore & cum discipulis latinè, quas habeat tres aut quatuor. nam solã institui non conducit: sed nec plurimæ sint, & eæ puellæ, atq; etiam selectißimæ, liberaliter & sanctißime educatæ: à quibus nihil audire poßit, aut discere, quod mores corrumpat, quorũ prima semper debet esse cura. Stimuletur modo præmiolis, modo contentione & æmulatione: laudetur ipsa, laudetur & alia, ipsa audiente. Conabitur exprimere, quæ apud autores legerit: & quẽadmodum alios audierit loquentes, quos putet eruditos esse, attente auscultatos, sic & loquetur ipsa. in quo est imitatio, res in studijs non parũ utilis, præsertim teneræ ætati, quæ nihil melius q̃ imitatur. Nec solũ uoces æmulabitur, sed pronunciationem quoq;, ne in accentibus peccet.

ACCENTVS.

De quibus cognoscat initio generalia præcepta, duo in primis in sermone latino: penultima syllaba longa, in ea est accentus, ut Parentis. Altera: penulti

ma breui,in antepenultima est accentus, quantacunq; sit, ut Hominis,*dominus.* In *ultima nullæ latinæ dictiones accipiunt accentum, præter pauca inflexibilia: ut porrò, unà: illà in disyllabis omnibus accẽtus est in penultima, præter ea quæ dixi indeclinabilia.* Tum *licebit uniuersalia illa cognoscere,*De *uocali ante uocalem,quæ est breuis: de uocali ante duas consonantes,aut consonantẽ uim duarum habentem, quæ longa & omnis syllaba diphthongo scripta,longa est.* Anxia *illa de syllabarum quantitate, uel aliàs discet,uel non eget fœmina, quod magis puto.* Obseruabit *institutor,quemadmodum loquetur, uitiaq; tum sermonis, tum linguæ sedulo repurgabit, ne hærere sinat. ostendet rationem,cur uel solœcismum castigarit,uel barbarismum,uel uitiosam pronũciationem.* Admonebit *ut uitet,ne iterũ idem peccet,si rursus eodem relabatur,admoneat prioris errati.*

ANNOTATIONES.

H*Abeat librum chartaceum mausculum, in quo manu sua annotet tum uerba, si qua inter legendum graues autores inciderunt,uel utilia usui quotidiano,uel rara, uel elegantia:tum loquendi formulas,argutas,uenustas,lepidas,eruditas:tum sententias graues,facetas,acutas,urbanas, salsas: & historias,ex quibus exemplum uitæ suæ posit petere.* Aduertet *etiam ubi,& quemadmodum* Grammatico*rũ seruẽtur præcepta, ubi negligãtur:nam ars grammatica ex usu autorũ nata est.*

ideo

ideo hic est arti præferẽdus, quum discrepant. ars tamen necessaria est, quæ rectè & emendatè loqui ex obseruatione docet. Autores in quibus uersabitur, ij erũt, qui pariter & linguã & mores excolant atq; instituant: quiq; non modo bene scire doceant, sed bene uiuere. huiusmodi sunt Cicero, Seneca, Plutarchi opera, quæ sunt à uarijs uersa: aliquot Platonis dialogi, præsertim qui ad rempublicam gubernandam spectant: Hieronymi epistolæ, & quædã Augustini opera: Erasmi institutio principis, Enchiridion, Paraphrases, & alia eius permulta pietati utilia, Thomæ Mori Vtopia. Historiã poterit leuiter cognoscere ex Iustino, & L. Floro, & Valerio Maximo. Inter hæc omnia & cum surgit è lecto, & cum it cubitum, aliquid quotidie ex nouo testamento legat. Sunt & Christiani poëtæ, quos iucundum fructuosumq; erit legere, uelut Prudentius, Sydonius, Paulinus, Arator, Prosper, Iuuencus, qui multis in locis possint cum quouis ueterũ certare, elegantia carminis dico. nam rebus tanto sunt superiores, quantum bona malis præstant, & humanis diuina. Quum hos leget, habeat uocabulariũ latinæ linguæ, Calepinum scilicet aut Perotum, ad quem recurrat hærens in latina uoce. Hanc puto esse rudem studiorum delineationem: exactiora tempus admonebit, & prudentia tua inueniet.

FINIS.

IOAN. LVDOVICI VIVIS VALENTINI, AD SAPIENTIAM IN- introductio.

1 VERA sapiētia est, de rebus incorrupte iudicare, ut talē unamquāq; existimemus, qualis ipsa est. ne uilia sectemur, tanq̄ preciosa: aut preciosa tanq̄ uilia reijciamus. ne uituperemus laudanda, néue laudemus uituperanda.

2 Hinc enim error omnis in hominū mētibus, ac uitium oritur. nihilq; est in humana uita exitiabilius, quàm deprauatio illa iudiciorum, quum rebus non suum precium redditur.

3 Quocirca perniciosæ sunt uulgi opiniones, quæ stultißime de rebus iudicant.

4 Magnus erroris magister, populus.

5 Nec aliud magis laborandū est, quàm ut sapientiæ studiosum

diosum à populari sensu abducamus, & uindicemus.

Primum omniũ suspecta illi sint, quæcũq; multitudo magno consensu approbat: nisi ad illorum normã reuocarit, qui singula uirtute metiuntur. 6

Assuescat unusquisq; iam tum à puer, ueras habere de rebus opiniones, quæ simul cum ætate adolescent. 7

Et ea cupiat, quæ recta sint: fugiat, quæ praua. ut assuefactio hæc bene agere, uertat ei prope in naturam: ut non posit, nisi coactus & reluctans, ad male agendum pertrahi. 8

Eligenda est optima uitæ ratio. hanc consuetudo iucundissimam reddet. 9

Tota reliqua uita ex hac puerili educatione pendet. 10

Ergo in curriculo sapiẽtiæ, primus gradus est, ille ueteribus celebratissimus, SEIPSVM NOSSE. 11

DIVISIO RERVM.

Homo ex corpore constat & animo. Corpus habemus ex terra, & his elementis quæ cernimus ac tangimus, corporibus bestiarum simile. 12

Animum diuinitus datum, angelis et Deo similem, unde censetur homo: & qui solus meritò esset homo appellandus, ut maximis uiris placuit. 13

In corpore sunt forma, sanitas, firmitas, integritas, robur, celeritas, delectatio. & his contraria, deformitas, morbus, mutilatio, imbecillitas, tarditas, dolor, & alia corporis seu commoda, seu incommoda. 14

Potentia & regnum, habere multos quibus probè ac rectè consulas. 25

Nobilitas, excellentia actuum esse cognitum. uel à bonis prognatum, similem parentum se præbere. 26

Generosus est, ad uirtutem à natura optime compositus. 27

Sanitas, talis habitudo corporis: ut ualeat mens. 28

Species, lineamēta corporis, quæ animum formosum ostendant. 29

Vires & robur, ut exercitijs uirtutis sufficias, ne facile defatigeris. 30

Voluptas, delectatio pura, solida & diuturna, qualis capitur ex ijs solis, quæ ad animum pertinent. 31

Si quis hæc aliter, ut à populo uidelicet intelligūtur, discutiat ac expendat, reperiet inepta, uana, noxia esse. 32

Primum externa omnia uel ad corpus referūtur, uel ad animum: ut diuitiæ ad tuendam uitam, honor ad iudicium uirtutis. 33

Corpus ipsum nihil aliud est, quàm tegumentum uel mancipium animi, cui & natura, & ratio, & Deus ipse iubent subiectū esse, ut brutum sentienti, mortale immortali ac diuino. 34

Porrò in ipso animo eruditio in hoc paratur, ut cognitum uitium facilius fugiamus, cognitam uirtutem facilius persequamur, teneamusque. alioqui superuacanea est. 35

nes etiam ex eo quod infirmitatem nostram arguit, hono rem captant.

Ita diuitiarũ pars maxima, ædificia, supellex numerosa & opulenta, gemmæ, aurum, argentum, ornamentorum omne genus, spectantium oculis & comparãtur, & exponuntur, non possidentium usibus. 46

Iam nobilitas quid est aliud, quàm nascẽdi sors & opinio, à populi stultitia inducta? ut quæ sæpenumero latrocinijs quæritur. 47

Vera & solida nobilitas à uirtute nascitur. Stultũq; est, gloriari te parentẽ habuisse bonũ, quũ sis ipse malus, & turpitudine tua dedecori sis pulchritudini generis. 48

Sed certe omnes ex eisdem constamus elementis, & idem omnium pater Deus. 49

Ignobilitatem contemnere, hoc est deum nascendi autorem tacite reprehendere. 50

Potẽtia quid est aliud, quàm speciosa molestia? in qua si quis sciret, quæ sollicitudines, quæ anxietates insint, quãtum malorũ mare, nemo est tam ambitiosus, qui non eam fugeret, ut grauem miseriam. 51

Quantum est odium, si regas malos? quanto maius, si malus ipse? 52

Honor si ex uirtute non oritur, prauus est: sin ex uirtute, hoc præstat uirtus, ut is negligatur. aliter uera non erit uirtus, si quid honoris facit gratia: sequi enim debet honor, non expeti. 53

54 Dignitates, quis potest sic appellare, quum indignissimis quoq; hominibus contingant? nempe fraude, ambitione, præmijs, pessimis artibus quæsitæ.

55 Et gloria, est'ne aliud quàm ut ille dixit, Aurium uana inflatio?

56 Ex qua, ut honore & dignitate nihil omnino ad eum pertingit, de quo sunt, & incertæ, uagæ, iniquæ, momentaneæ sunt, similes parẽtis suæ multitudinis: quæ eodem die eundem hominem & commendat atque euehit summè, & uituperat ac deprimit extremè.

57 Quid dicam nasci hæc ex rebus partim deridendis, partim stultis, partim sceleratis: sicut ludo pilæ, profusione patrimonij in comessationes, scurras, mimos: bello potissimum, hoc est impunito latrocinio, quo magis uulgi dementiam agnoscas?

58 Secedat in se unusquisque, ac solus cogitet, inueniet quàm parum ad se attingat ex fama, rumoribus, uenera tione, honore populi, de quibus gloriatur.

59 Quid in somno, quid in solitudine inter summũ regem interest, & infimum seruum?

60 Denique sic unusquisque sentiat, nobilitatem, honores, potentiam, dignitates ex prisca hominũ persuasione, quam Christus animis suorum ademit, nata & relicta esse: et in Christianos homines inuecta, tanquã lollium, quod hostis diabolus aspersit bonæ segeti Dei.

61 In corpore ipso quid est forma? nempe cuticula bene colorata.

colorata. si intraria cerni possent, quanta uel in corpore speciosissimo cerneretur foeditas?

Lineamenta & corporis decor quid iuuant, si turpis sit animus? & sicut graecus ille dixit, In hospitio pulchro hospes deformis? 62

Robur quorsum pertinet in homine, quum res maximae & homine dignae, non uiribus neruorum gerantur, sed ingenij? 63

Nec uires quantuncunque augeantur, maiores erunt quàm tauri uel elephāti. ratione illos, ingenio, uirtute superamus. 64

Transeo quòd forma, uires, agilitas, et caeterae corporis dotes, ut flosculi, celeriter marcescūt, exiguis casibus diffugiunt: uel una febricula ualidissimum quandoq; hominem concutit, & summum decorem tollit. 65

Vt nihil accidat, certe necesse est illa omnia cum aetate flaccescere, ac decidere. 66

Nemo ergo potest externa iure sua dicere, quae tam facile ad alios transeūt: nec corporea, quae tam cito auolāt. 67

Quid quòd haec quae multi admirātur, magnorum uitiorum sunt causae: uelut insolentiae, arrogātiae, socordiae, ferocitatis, liuoris, aemulationis, simultatum, rixarū, bellorum, caedis, stragis, cladis? 68

Delectatio corporis, ut corpus ipsum, uilis ac pecudina est, qua saepius & uehementius & diutius pecora q̃ homines perfruuntur. 69

Ex hac

70 Ex hac quum morbi pleriq; ad corpus redundāt, & ad rem familiarem permagna damna: tum ad animū certa pœnitentia, & hebetudo ingenij, quod delicijs corporis extenuatur, ac frangitur: deniq; odiū uirtutū omniū.

71 Nec apertè frui licet: nam ut dedecent generositatem nostræ mentis, ita nemo tam perditus est, quin eas erubescat apud arbitros capere. pariūt enim ignominiam: idcirco tenebras & latebras quærunt.

72 Quid quòd sunt fugacißimæ, & momētaneæ, nec retineri ulla ui possunt, nec unquam ueniūt puræ, cuiuscunque amaritudinis expertes?

73 Ergo exclusis uulgi sensibus, maximum malum putato, nō paupertatem, aut ignobilitatem, aut carcerem, aut nuditatem, ignominiam, deformitatē corporis, morbos, imbecillitatem: sed uitia, & his proxima, inscitiā, stuporem, dementiam.

74 Magnum bonum credito horum contraria, uirtutem, & quæ huic sunt finitima, peritiam, acumen ingenij, sanitatem mentis.

75 Reliquà uel externa, uel corporis si habes, proderūt tibi ad uirtutem relata: oberūt, ad uitia. Si non habes, caue ne quæras uel cum minimo dispendio uirtutis.

76 Prolixus quæstus est, pietas cum sufficientia. Fama, tametsi nihil agendum est ut uidearis, cōseruanda tamen est integra, quod interdum ea cura à multis nos turpibus cohibet, sed præcipue in exemplum cæterorum.

Vnde

Vnde præceptum illud ſapientium & ſanctorum ui- 77
rorum: Nec malum faciendum, nec eius ſimile.

Quod ſi hoc aſſequi non poſſumus, conſcientia debe 78
mus eſſe contenti. & quum tam deprauati erunt hominũ
ſenſus, ut quæ ſunt optima, putent eſſe ſceleſtiſsima: tunc
laborandum erit, ut interna & externa ſoli Deo appro
bemus, idq́; abunde nobis ſufficiat.

Etiam mala, quæ dicuntur corporis, uel fortunæ, lice 79
bit in bonum uertere, ſi patienter feras: & tanto ſis ad
uirtutem promptior, quo minus tibi in illis ſuccedit, ac
proinde es expeditior.

Sæpenumero ex damnis corporis, uel externorum, 80
magnæ ſunt acceſsiones uirtutibus natæ.

DE CORPORE.

ET quoniã in hac noſtra peregrinatione animũ geſta- 81
mus in corpore incluſum, maximasq́; opes in uaſis fi
ctilibus, non omnino repudiandum nobis eſt & contem
nendum corpus.

Sic curandum tamen, ut ſe non dominum, non ſocium 82
eſſe ſentiat, ſed mancipium. nec ſibi paſci aut uiuere, ſed
alteri.

Quo curatius eſt corpus, hoc animus neglectior. 83

Quo mollius habetur corpus, hoc acrius menti relu- 84
ctatur. & ut equus delicatè paſtus, ſeſſorem excutit.

Grauis ſarcina corporis animum elidit: acumen inge 85
nij ſagina corporis, aut indulgentia retunditur.

86 Cibi, somni, exercitationes, tota corporis curatio, ad sanitatē referēda est, non ad uoluptatem: ut animo promptè inseruiat, nec ferocia cultus insolescat, neu uiriū inopia decidat.

87 Nihil est quod æque & uigorem mentis debilitet, & robur ac neruos corporis infringat, ut uoluptas. quippe uires omnes & corporis & mentis, opere ac labore uegetantur, ocio & mollicie uoluptatis languescunt.

88 Mūdicies corporis & uictus citra delicias aut morositatem, ad ualetudinem & ingenium confert.

89 Ablues subinde manus & faciem frigida, detergesq; mundo linteolo.

90 Repurgabis crebro eas partes, quæ sordibus & recrementis ad extima corporis meatus præbent.

91 Hæ sunt, caput, aures, oculi, nares, axillæ & pudēdā.

92 Pedes mundi & calidi foueantur.

93 Arceatur frigus quum ab alijs partibus, tum uel maximè à ceruice.

94 Ne statim edas à quiete, nec ante prandium, nisi tenuiter.

95 Ientaculum enim sedando stomacho, aut refocillādo datur corpori, non satietati.

96 Ideo tres aut quatuor panis buccææ sufficiūt, sine potione, aut certe exigua, atq; ea tenui. salutare hoc non minus ingenio, quàm corpori.

97 In prādio & cœna assuesce nō uesci, nisi ex uno ob-

sonij genere: eodem simplicißimo, & quantum per facultates licebit saluberrimo, quamuis multa mensæ inferantur: & si tua sit mensa, noli admittere.

Varietas ciborum homini pestilens, pestilentior condimentorum. 98

Mūda & pura parsimonia, temperatis & castis animis congruens, conseruatrix rei familiaris: & quæ sola efficit, ne multis indigere nobis uideamur nec suscipiamus peßima facinora quæstus gratia, quo gulæ morem geramus, irritatæ uel luxu, uel lauticijs, uel delicatis nimium & exquisitis cibis. 99

Tum præstat, ut quæ adsunt nō modo nobis sufficiāt, sed ex eis liceat egentibus impartiri. 100

Ostendit hoc Dominus exēplo sui, qui post exaturatam multitudinē, reliquias perire panum & pisciū non est passus. 101

Natura necessaria docuit, quæ sunt pauca, & parabilia. Stultitia superflua excogitauit, quæ sunt infinita, & difficilia. 102

Naturæ si des necessaria, delectatur, & roboratur, tanquam proprijs: sin superflua, debilitatur, & affligitur, tanquam alienis. 103

Stultitiam necessaria non explent: superflua quū obruant, non satiant. 204

Potus erit, uel naturalis ille, uniuersis animātibus in commune à deo paratus, pura & liquida aqua, uel te- 105

nuißima

nuißima ceruiſia,uel uinum bene dilutum.

106 Nihil eſt quod iuuenum corporibus magis officiat, q̃ calidus cibus, aut potus. incendit enim & exurit eorum uiſcera, agitq́; in libidinem & temeritatem præcipites.

107 A cœna ne bibe: aut ſi id admonet ſitis, ſume humidum aliquid & frigidiuſculum, aut perpuſillum tenuis potiunculæ.

108 Inter eam potionem & quietem, interpone quum minimum horæ dimidium.

109 Leuaturus animum,fac cogites,quàm exiguum tempus datum ſit uitæ hominum: ex illo non oportere multum deſcindi ad luſus, ad comeſationes, ad puerilitates, ad ineptias.

110 Breue ſpaciũ eſſe uitæ noſtræ,etiamſi totũ bonæ menti impenderetur.

111 Nõ eſſe nos à deo creatos ad luſum, aut nugas:ſed ad ſeria,ad moderationem, modeſtiam,temperantiam,religionem,omne genus uirtutis & laudis.

112 Morbos corporis,morbis animi ne curaueris.

113 Exercitationes corporis nõ erunt immodicæ,cæterũ aptandæ rationi ualetudinis. in quo ſequenda erunt medicinæ conſultorum conſilia.

114 Sic tamen, ne quid habeant turpe,immodeſtũ, obſcœnum,flagitioſum. etiam in remißionibus, & refectionibus animi, adſit aliqua memoria uirtutis.

115 Abſit arrogantia,contentio, rixa,inuidia, cupiditas:
qui

qui enim conuenit cruciare animum, dum delectare studes? non aliter quàm si fel infundas in id mel, quod cupis esse quàm dulcißimum.

Somnus sumendus est tanquã medicina quædam, curando corpori: tantummodo quãtus sufficit. immodicus enim reddit corpora redundantiã noxijs humoribus, segnia, pigra, lenta, & celeritatem mentis tardat. 116

Nec est existimãdum uitæ id tempus, quod somno impenditur. uita enim uigilia est. 117

DE ANIMO.

I*N animo duæ sunt partes: illa quæ intelligit, meminit, sapit, ratione, iudicio, ingenio utitur ac ualet. hæc pars superior appellatur, et proprio nomine, Mens: qua homines sumus, qua Deo similes, qua cæteris animãtibus præstamus.* 118

Est altera ex cõiunctione corporis bruta, fera, atrox, bestiæ q̃ hominis similior: in qua sunt motus illi, qui siue affectus, siue perturbationes nominãtur, græcè πάθη, arrogãtia, inuidẽtia, maleuolẽtia, ira, metus, mœror, cupiditas, stulta gaudia. pars inferior nominatur etiã Animus: qua nihil à beluis differimus, & q̃ lõgißime discedimus à Deo, extra morbũ & perturbationem omnem posito. 119

Hic est naturæ ordo, ut sapientia regat omnia, pareãt homini cætera, quæ uidemus. in homine uero corpus animo, animus menti, mens Deo. Si quid hunc ordinem egreditur, peccat. 120

Et Paulus iubet nos non plus sapere, q̃ oporteat: sed 128
sapere ad moderationem. Hebræus quoque concionator
inquit: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.

Et arcana illa, quæ uidit, negat licere homini eloqui. 129

Vitanda ars omnis à dæmone tradita, cum quibus ue 130
lut Dei hostibus nullum debet nobis esse commercium.

Nec expedit uel philosophorum, uel hæreticorum 131
opiniones, pietati nostræ cõtrarias, cognoscere: ne quem scrupulũ subtilis artifex diabolus in animos nostros inijciat, qui nos nimium torqueat, etiam adducat in exitiũ.

Non attingendi autores spurci, ne quid sordium ani- 132
mo ex contagio adhæreat.

Corrumpunt bonos mores collocutiones malæ. 133

Reliqua eruditio munda est, & frugifera, referatur 134
modo ad suum scopum, uirtutem, hoc est recte agere.

Est diuina eruditio à Deo tradita, in qua sunt thesau- 135
ri omnes scientiæ & sapiẽtiæ recõditi. hæc est uera mentium lux. reliqua omnis ad hanc collata, densissimæ sunt tenebræ, & ut res hominum ludicra & puerilis.

Legitur tamen uel in hoc, quo tanquam ex compara- 136
tione fulgentior appareat nostra lux.

Tum ut testimonijs hominum aduersus eos utamur, 137
qui diuinis parum acquiescunt, ut uitiosi oculi auersantes solis splendorem.

138 Ad nos quoque commonefaciendos, quum in multis gentilium tanta præstantia fuerit uirtutis, quantam esse cõuenit in homine Christiano, discipulo magistri Dei, cui ex luce pietatis, quam profitetur, magna est imposita necessitas bene uiuendi.

139 Suppeditant quoq; facundiã & usum, ac prudentiam uitæ communis, quis nonnihil interdum indigemus.

140 Tribus uelut instrumentis fabricamur eruditionem. ingenio, memoria, cura.

141 Ingenium, exercitatione acuitur.

142 Memoria, excolendo augetur.

143 Vtrunq; eneruant deliciæ, bona ualetudo confirmat, otia & diuturnæ remissiones profligant, exercitamẽta ad manum & in promptu ponunt.

144 Siue legis ipse quid, siue audis, attentus id fac. nec uagetur mens tua: sed coge illam ibi esse, & agere quod adest, non alia.

145 Si incipit digredi, paruo murmure eam reuoca. cogitationes omnes ab studijs alienas, in aliud tempus differ.

146 Scito te operam & tempus perdere, si quæ legis, uel audis, non attendas.

147 Quæ ignoras, ne pudeat quærere. Ne erubesce à quouis doceri, quod maximi uiri non erubuerũt. erubesce potius ignorare, aut nolle discere.

148 Quæ ignota tibi sunt, ne iactes te scire: sciscitare potius ab ijs, quos scire credis.

Si uideri

Si uideri uis doctus, da operam ut sis: nulla est compendiosior uia. quemadmodum non alia ratione facilius consequeris, ut existimeris bonus, quàm si sis talis. 149

Deniq; quicquid uideri cupis, fac ut sis. aliter frustra cupis. 150

Falsa tempus infirmat, uera corroborat. 151

Nulla simulatio diuturna. 152

Magistrum semper sequere, noli praecurrere. & illi crede, ne repugna. 153

Ama illum, & parentis loco habe: putaq; uerißima & certißima esse, quaecunq; dicit. 154

Attende, ut quod semel errasti, emendatus iterum aut tertio ne idem pecces. labora, ut proficiat emendatio. 155

Illorum decet te praecipue meminisse, in quibus falsus es, ne te rursum decipiant. 156

Cuiusuis hominis est errare: nullius, nisi insipientis, perseuerare in errore. 157

Scito nullum esse sensum, per quem promptius docemur, quàm auditum. 158

Et nihil facilius, quàm audire multa, & nihil utilius. 159

Nec malis leuia, aut inepta, aut ridicula audire: quàm seria, grauia, prudentia. 160

Pari labore utraq; discuntur, quum sit adeò commodum dispar. 161

Ne labores quàm multa respondeas, sed quàm apte, & in tempore. 162

193 Prandio tuo & cœnæ illos adhibe, qui te poßint instituere, quiq; suaui ac docta collocutione pariter & exhilarent te, & peritiorem reddant.

164 Scurras, parasitos, imperite loquaces, aut spurce, moriones, nugatores, bibaces, & id genus hominum aptum ad risum mouẽdum uel uerbis uel factis, nec honore mensæ tuæ digneris: nec illi te dum reficeris, oblectent: potius iucunda aliqua, & ingeniosa confabulatio.

165 Non os modo à turpibus cohibe, sed etiam aures, tanquam fenestras animi. memor dicti ueteris, quod citat Apostolus: Corrumpunt mores probos confabulationes malæ

166 Siue ad mensam, siue alio quouis loco diligenter quid quisq; dicat, ausculta.

167 Ex sapientibus disces, quo fias melior.

168 Ex stultis, quo fias cautior.

169 Quæ sapientes probarint, sequêris.

170 Quæ stulti laudarint, uitabis.

171 Si quid uideris à cordatis recipi, tanquam uel arguté, uel grauiter, uel sapienter, uel doctè, uel ingeniosè, uel urbanè dictum, retinebis, ut & ipse in occasione utaris.

172 Habebis librum chartaceũ, in quo annotabis, si quid legeris, uel audieris dictum festiuè, aut eleganter, aut prudenter: uel uocabulum aliquod exquisitum, rarum, utile sermone quotidiano, ut quum usus poscat, habeas paratum.

Annitere,

Annitere, ne sola uerba intelligas, sed præcipue sensa. 173

Quæ legeris, uel audieris, fac alijs narres, tum tuis 174
condiscipulis latinè, tum alijs lingua tibi uernacula: &
conare, ne minus ipse uel lepid , uel uenustè referas,
quàm audieris, aut legeris: sic & ingenium exercebis,
& linguam.

Est etiam tractandus, & agitandus sæpenumero sty- 175
lus, optimus dicendi magister.

Scribe, transcribe, rescribe crebrò atq; annota: com- 176
pone alternis diebus, aut ad summum tertio quoq;, epi-
stolam ad aliquem, qui tibi respondeat: & tuam ostende
institutori emendandam. mendarum, quas sustulerit, fac
recordere, ne rursus ad easdem impingas.

Post cibum, uelut à prandio & cœna cesset studium: 177
sumpto prãdio sede, confabulare, audi aliquid suaue: aut
sic lusita, ne nimium corpus exagites & concutias.

Post cœnam, quam uolo esse modicam, deambulato 178
cum iucundo aliquo & docto confabulatore: qui te ser-
mone oblectet, cuius uerba & sentẽtias imitari cum de-
core possis.

Inter cœnam, & quietẽ uita omnino potũ: nihil per- 179
niciosius simul corpori, memoriæ, ingenio. quum urge-
bit te sitis, si biberis, pone inter potũ & lectum interual
lum, quum minimum semihoræ.

Memoriam quiescere non sines. 180

Nihil est quod æque labore gaudeat, & augeatur. 181

ris, uel scripseris aliquid, quod seu eruditionem, seu iudicium, seu uirtutem augeat.

Cubitũ iturus lege, uel audi aliquid dignũ, quod me- 194
moriæ mandetur, & de quo salubre ac iucundum sit per quietem somniare: ut etiam nocturnis uisis discas, & fias melior.

Studio sapiẽtiæ nullus in uita terminus statuẽdus est, 195
cũ uita est finiendũ. semper illa tria sunt homini, quãdiu uiuit, meditanda: quomodo bene sapiat, quomodo bene dicat, quomodo bene agat.

Ab studijs arrogantia omnis arcenda est. nam ea quæ 196
uel doctißimus mortalium nouit, non sunt minutißimum eorum quæ ignorat. exiguum quiddam, & obscurũ, & incertum est, quicquid homines sciunt, mentesq́; nostræ in hoc corporeo carcere deuinctæ magna ignoratione, & altißimis tenebris premuntur: aciemq́; adeò retusam habemus, ut nec summas penetremus rerum facies.

Tum profectui studiorum plurimum nocet arrogan- 197
tia. multi enim potuissent ad sapiẽtiam peruenire, ni iam putassent se peruenisse.

Vitanda etiam contentio, æmulatio, obtrectatio, ina- 198
nis gloriæ cupido: quum in hoc sequamur studia, ut illa fugiamus.

Nihil excogitari potest iucundius cognitione multa- 199
rum rerum, nihil intelligentia uirtutis fructuosius.

Studia res lætas condiunt, tristes leniunt, temerarios 200

impetus iuuentæ cohibent,senectutis molestã tarditatem leuant:domi,foris,in publico,in priuato,in solitudine, in frequentia, in ocio, in negocio comitantur, adsunt, imò præsunt,opitulantur,iuuant.

201 Eruditio *pastus ingenij uerissimus, ut indignũ sit, pasci corpus esuriẽte animo:ex qua uoluptates,& oblectamenta,& solida,& perpetua:quæ alia ex alijs nascẽtia, & se renouantia,nunquam nos deserunt,nec lassant.*

DE VIRTVTE.

202 PRæstantissima *illa rerũ uniuersarũ uirtus,neq; dono ab hominib. datur,neq; accipitur:diuinitus cõtingit.*

203 *Idcirco à* Deo *suppliciter ac pie petenda est.*

DE AFFECTIBVS.

204 S*Vmmum in literis omnibus atque eruditione est ea Philosophia, quæ ingentibus animi morbis remedium adfert.*

205 *Magna cura adhibetur curando corpori: maior adhibenda est animo,quo huius morbi & occultiores,& grauiores,& periculosiores sunt.*

206 *Hi non iniuria tempestates,cruciatus,tormenta,flagra,faces,furiæ animi humani nuncupantur. maximam hi adferũt calamitatem,& indicibiles dolores,si regnẽt, si agitentur:incredendam tranquillitatem, & beatitudinem,si sedentur,& cohibeantur.*

207 *Huc tendũt,quæcũq; à maximis ingenijs de uita moribusq; acutissimè sunt excogitata,atq; perscripta.*

Hoc est ingens præmium literati laboris, cuius ue- 208
rißimus fructus est, ut non in admirationem, aut osten-
tationem uanam sit nobis magna illa rerum supellex
collecta: sed ut transeat in usum uitæ, & primum om-
nium prosit poßidenti: nec in eius mente sit tanquam in
pixidicula, unde petitur res alios iuuatura, ipsi uascu-
lo utilis. | inutilis

Nec aliud conatur pietas Christiana, quàm ut sereni- 209
tas humanos animos exhilaret. & tranquillitate animo
rum, compositisq́; affectionibus simus Deo & angelis
quàm simillimi.

Remedia his morbis, uel ex rebus ac nobisipsis, uel ex 210
Deo, uel ex CHRISTI *lege ac uita petuntur.*

Natura rerum est, ut incerta, & fluxa, & momenta- 211
nea, & uicißitudinaria, & uilia sint omnia, præter ani-
mum: qui est unusquisq́;, aut certe potißima eius pars. re
liqua ab alijs ad alios transferũtur, ne quis extra animũ
quicquam poßit suum dicere.

Quæ habet, non donata esse putet, sed accõmodata. 212

Quocirca ingẽtis demẽtiæ est, graue aliquod crimẽ, 213
& magna luendum pœna, ob res minutas suscipere.

Nec se quisquã efferat, quod aliquid de externis aut 214
corporeis contigerit: quum id omne breue futurum sit,
ac incertum. nec proprium, sed alienum: quod ut conces-
sum est, sic etiam reposcetur, ad summum in morte, sæpe
in uita ipsa.

Nec

215 Nec dolendum, ſi quod accommodatum ac uelut depoſitum eſt, repetatur: quin potius agendæ gratiæ, quòd tantiſper uti licuit.

216 Intolerandæ ingratitudinis eſt, ſi ſis aliquando affectus beneficio, iniuriam te credas accipere, quòd id nõ ſit perpetuum. nec quid habueris ſpectes, aut quandiu: ſed quid, aut quandiu non habueris.

217 Nec lætandũ, quod fortuita tibi acceſſerunt, aut amicis, adempta ſunt inimicis: quum in omnibus tanta ſit celeritas, & ambiguitas, ut plerunq; inani lætitiæ proximus ſit acerbus fletus.

218 Nec deſpondendus animus, aut contrahendus reflante fortuna: quippe aduerſis matutinis, interdũ ſuccedunt proſpera ueſpertina.

219 Iam quæ conditio corporum, quæ ratio uitæ fictis ex tam uili initio, tam fragili, quum ſit anceps uita, ſepta tot undiq; periculis: & ut ſit aliquãtiſper certa, utiq; nõ eſt diu duratura: quid habemus, quur in tanta infirmitate ferociamus?

220 Quumq; nihil ſit aliud hæc uita, quàm peregrinatio, qua in alteram ſempiternam tendimus, pauciſsimisq; rebus ad hoc iter conficiendum egeamus:

221 Quid eſt quam ob rem his quæ huc atque illuc uolui et iactari cernimus, ſollicitemur aut omnino moueamur?

222 Cupiditati quare ſeruiendũ eſt, quum ſint futura incertiſsima, & præſentia paucis contenta?

Liber

Liber ille, qui cupit solum, quæ sunt in ipsius manu: seruus, qui contrà. 223

Iam fortunæ muneribus expleri, quid aliud est, quàm peditem multis sarcinis impediri, ac obrui? 224

Nemo est tam stupide amens, qui nõ se illi ciuitati, ad quam tendit, & ubi morari destinat, potius quàm itineri adornet, componatq;. 225

Vita hæc nostra, quũ sit natura sua fugax, & arcta: maxima eius pars, ac ferè tota perturbationibus perit. neq; enim uiuimus, quãdiu affectibus concutimur, & in primis mortis metu. 226

Quæ quum ex infinitis causis immineat, & appropinquet, expauenda non est ex una & altera: quum necessario peruentura, fugienda non est per scelus, aut mœrendum quòd accedat. 227

Quum sit uita innumeris tædijs ac miserijs referta, cur est tam arctè retinenda? quum ad alteram æternam proficiscamur, ita nos cõparemus, ut rectà ad illam euolemus, plenißimam bonorum omnium. 228

Ergo premimur sæpius nostris erroribus, quàm rebus ipsis: quum magna mala, aut bona censemus, quæ non sunt. 229

Natura & conditio, & uera rerum precia illa sunt, quæ initio posui. quo apparet, nihil præter uirtutem pulchrum aut magnum esse, aut etiam nostrum. 230

Nos uero in consilium mentis amorem corporis, & 231

cupidinem

cupidinem rerum uitæ huius accersimus, quæ à multis uocari solent Amor nostri.

232 Hic animos uiriles eneruat, ut nulla res tam minuta sit, quæ in eos nō penetret: nec ulla tam exilis aut tenuis, quin eos concutiat.

233 Hinc tenebræ oboriūtur oculo mentis, & ubi regnū affectus occupauere, iam illis tanquam dominis blandimur, indulgemus, paremus.

234 Ita aliena mordicus tanquam nostra apprehēdimus: & si detrahantur, lamētamur, & affligimur nosipsos.

235 Et nostra tanquam aliena negligimus, & auersamur profutura, ceu in primis noxia: & nocitura amplectimur pro utilibus.

236 Aliena mala uobis uidētur leuissima, nostra illis non maiora intolerabilia: & semper queruli nec aliena desideria ferimus, nec nostra.

237 Nec iam nobis placemus ipsi, nec hic mūdus cum sua lege nobis satisfacit. immutatas uellemus rerū naturas: tanta est ex delitijs impatientia.

238 Quæ cruces possunt cum his cōparari? nec sunt alia apud uita functos tormenta.

239 Nec dæmones alijs supplicijs sunt miserrimi, quàm superbia, inuidia, odio, ira.

240 Cernere est uultus eorum, qui his affectibus tenētur, quàm uarij sunt, quàm anxij, anheli, truces, horridi: ad eundem modum & animi sunt affecti.

Ira

Ira perturbationum omniũ atrocissima, maxime hominem dedecet. 241

Naturam hominis in truculentam mutat feram. 242

Et quum quæuis perturbatio mentis aciem & iudicium omne obscuret, tum ira tenebras densissimas offundit, ut nec uerum, nec utile, nec decorum possit cernere. 243

Arrodit cor, & ualetudinem affligit. 244

Id cogit facere, quod ilicò pœnitentia consequatur. 245

Iam in facie quàm turpis mutatio? quæ tẽpestas? oculorum ardor? dentiũ stridor? despumatio? & totius oris pallor? fœda in lingua titubatio & clamor? 246

Vt ille, qui iratum se ad speculum uidit, non sine causa dicatur se non agnouisse. 247

Ob hanc toruitatem uultus, atrocitatem dictorum, crudelitatem factorum adimitur uiro omnis autoritas, omnis beneuolentia, diffugiunt amici, recedunt obuij, solitudo undique, omnes oderunt, omnes detestantur. 248

Quo fit, ut maximi uiri nihil uel cauerint magis, uel texerint, quàm irã, & irati opera: adeo ut naturæ etiam suæ repugnarint, ac uim attulerint. 249

Quid enim ridiculum magis, quàm tantulum tam imbecillum animalculum sic ferocire, ac furere? 250

Et tantas tragœdias, tam atroces de uilissimis rebus excitare, ut de corporeis, de fortuitis: etiã, si dijs placet, de uno uerbulo? 251

Iram

Idem regit atque administrat non minore conserua- 262
tionis miraculo quàm creationis.

Et quemadmodum in domo prudentißimi patrisfami 263
liâs nihil iniussu eius agitur: sic in omni mundo nihil in-
iussu Dei geritur, omnia potentis & scientis.

Illi angelos, dæmones, homines, animantia, stirpes, la 264
pides, cœlos, & elementa, cuncta denique curæ esse ac
parêre.

Nihil fieri, nihil moueri, nihil contingere, ac ne stipu- 265
lam quidem attolli ullam, aut floccũ uolitare extra illius
præscripta & iussa.

Hanc esse uniuersi legem, non alium esse in rebus ca- 266
sum, non fortunam, aut sortem.

Omnia ab eo fieri cum summa æquitate, & sapientia: 267
tametsi uijs nobis ignoratis.

Quæcunq; cuiuis contingunt, ad eius referri commo 268
da: si sit bonus, non ad ista pecuniolæ, aut mũdi huius mo
mentanei, sed illius æternæ salutis.

Ergo quæcunq; in hoc mundo accidunt, tanquam ab 269
autore Deo profecta, æquis animis accipienda atq; ap-
probanda sunt. ne affectu nostro, & tanquã iudicio con-
silium damnare uideamur, & improbare uoluntatem iu
stißimi illius, & sapientißimi rectoris omnium Dei, quia
non assequimur.

Ei nos obsequi ac subditos præbere, laudare, atq; ap- 270
probare cuncta quæ facit, fas piumq; est.

271 *Nos pueri & meliorũ rerum inscij, quæ damnosissima sunt deflemus non dari, tanquã utiliss. quæ utilissima, horremus tanquam aduersissima.*

272 *Vt nihil sit nobis sæpenumero pestilentius quàm fieri uotorum nostrorum compotes.*

273 *Quumq; in tantis tenebris ignorationis uersemur, sic* Deo *uisum est, ut nobis sola sit præstanda culpa, cætera omnia illius curæ remittantur.*

274 *Nobis uelimus nolimus exequendum est, quod de nobis statuit ac iubet rector huius tãti operis: quorsum igitur spectat malle cũ lachrymis detrectantes & reluctantes trahi, quàm hilariter & ultro duci?*

275 *Certe amicus omnis* Dei, *legibus & uoluntati amici obtemperabit.*

276 *Hæc potissima ratio est* Dei *amandi, sicut* CHRISTVS *inquit: Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio uobis.*

277 *Pacificator humani generis cum* Deo, *& autor salutis nostræ est* IESVS CHRISTVS, *homo* Deus, Dei *omnipotentis filius unigenitus, quem ad hoc ipsum pater misit, quum ei uisum est misereri generis humani, quod maximo suo malo inimicum se fecerat* Deo.

278 *Nullum excogitari potest malum pestilẽtius, aut exitiabilius, quàm per peccatum à* Deo *separari, perenni bonorum omnium fonte ad perniciosissimam conuerti miseriam, & à dulcissima uita in acerbissimam mortem.*

In hoc

In hoc inter cætera CHRISTVS uenit, ut rectißimam uiam nos edoceret, qua insisteremus proficiscentes ad Deum, nec ab ea uel pilum deflecteremus. 279

Hanc ipse & uerbis indicauit ac patefecit, & exemplo uitæ suæ muniuit expeditißimam atque certißimam. 280

Humana omnis sapientia, si cum religione Christiana conferatur, cœnum est, & mera stultitia. 281

Quicquid graue, prudens, sapiens, purum, sanctum, religiosum: quicquid cũ admiratione, exclamatione, plausu apud gentiles sapientes legitur: quicquid ex illis commendatur, edíscitur, in cœlũ tollitur: id totũ purius, rectius, apertius, expeditius inuenitur in pietate nostra. 282

Hanc nosse, perfecta est sapientia: iuxta hanc uiuere, perfecta uirtus. sed nemo uere nouit, qui non sic uiuat. 283

Vita CHRISTI testatur humanam eius probitatem: miracula, omnipotentiam diuinitatis: lex, cœlestem sapientiam. 284

Vt ex probitate accedat exemplum ad imitãdum, ex autoritate uis ad obediendum, ex sapientia fides ad credendum. 285

Probitas amorẽ eliciat, maiestas cultũ, sapiẽtia fidẽ. 286

Si quis quæ CHRISTVS præcipit expendat, comperiet omnia ad nostras utilitates referri, ut nemo nisi maximo suo bono sentiat se credere. 287

Vt nihil est homini gratius, quã fidi sibi, ita nec Deo. nec quisquã bene de illo cogitat, cui timide seipsum credit. 288

289 *Fundamẽtum salutis est, credere Deum esse patrem, & huius filium unicum* IESVM CHRISTVM *legislatorem nostrum: & ex utroq; spirari sanctum illum afflatũ, sine quo nihil agimus, nihil cogitamus excelsum, aut profuturum nobis.*

290 *Verus Dei cultus est, animum morbis & prauis affectibus perpurgare. & in illius quàm proxime possumus trãsformari simulachrũ, ut puri et sancti simus, sicut & ipse est, neminẽ oderimus, omnibus prodesse studeamus.*

291 *Quo magis te à corporalibus ad incorporea transtuleris, hoc uitam diuiniorem uiues.*

292 *Ita fiet, ut Deus cognatam & similem sibi naturam agnoscat, eáq; delectetur: ac uelut in uero & germano templo habitet, multo sibi acceptiore, quàm ista sunt lapidum & metallorum.*

293 *Templũ Dei sanctũ est, inquit Paulus, quod estis uos.*

294 *Tantus hospes conseruandus est: nec tetro peccatorũ fœtore expellendus.*

295 *Corporalia opera fatua sunt ante Deum, nisi conditura ex animo addatur.*

296 *In occultißimis receßibus, & procul ab omnium oculis, atq; adeò in corde ipso, atq; in animo tuo scito te habere Deum arbitrum, testem, iudicem omnium, etiam cogitationum tuarum: ut illius præsentiam reueritus, nihil non modo facias, sed nec in animum admittas nefarium, aut turpe.*

Charitas

Charitas erga Deum hæc eſſe debet, ut illum cæteris 297
rebus uniuerſis anteponas, honoremq́; & gloriam illius
chariorem habeas, cunctis uitæ huius honoribus & com
modis.

Et quemadmodum amicus, quum amici memoria oc- 298
currit, beneuola quadam afficitur & pia lætitia: ſic cura
re te decet, ut diuina omnia amiciſſima tibi ſint, & proin
de gratiſſima, uerſerisq́; in illis multo libentiſſime.

Quoties nominari audis Deum, maius quiddam & 299
admirabilius occurrat, quàm quod poſſit humana mens
capere.

Quæ de illo & diuis dicũtur, audi, nõ quomodo hu 300
mana, ſed cum magna animi admiratione.

De Deo ne quid temere cẽſeas, aut de illius factis pro- 301
nuncies aliter, quàm uenerabundus & timide.

Impium, in res ſacras iocari, aut dicta ſanctarum ſcri 302
pturarũ ad luſus, ineptias, aniles fabulas, ſcommata con-
uertere: ceu quis medicina ad ſalutẽ parata cœnũ aſper-
gat. ad obſcœnitatem autem trahere, id uero nefariũ &
intolerabile.

Omnia decet illic eſſe admiranda: & cum ingenti di 303
gnatione in animos recipienda.

Sacris interſis attente ac pie, non ignarus, quæcunq́; 304
ibi ſeu uides, ſeu audis, eſſe puriſſ. & ſacroſancta, ſpecta
req́; ad immenſam illam Dei maieſtatem: quam adorare
facile eſt, comprehendere impoſſibile.

305 Ita ut in diuina illa ſapiētia altiora ſemper exiſtimes latere, quā quò poßit uis ulla humani ingenij ꝑtingere.

306 Dicta ſapientum hominum etiam non intellecta ueneramur, quanto id æquius eſt diuinis deferri?

307 Quoties nominari audis IESVM CHRISTVM, toties ueniat tibi in mentem charitas illius in nos inæſtimabilis, & recordatio illius ſit tibi dulcedinis & uenerationis plena.

308 Quum titulum aliquem, aut epitheton CHRISTI audis, extolle te in eius contemplationem: & ora, ut talem ſe præbeat erga te. uelut cum dementem, mitem, placidum: ut talem illum experiare. quum omnipotentem, ut id oſtendat in te, ex peßimo reddens optimum, ex hoſte filium, ex nihilo aliquid. quū terribilem, ut eos à quibus terrere, terreat.

309 Quum Dominum uocas, fac illi ſeruias: quū patrem, fac ames, & te dignum præſtes tanto patre filium.

310 Nulla res eſt in toto uniuerſo, cuius ſi uel originem, uel naturam, uireſq; intuearis, non ſuppeditet, quo autorem omnium Deum admireris, & adores.

311 Nihil exordire, non inuocato prius numine. Deus enim, in cuius manu ſunt progreſſus, & exitus, optatos eos tribuit ijs actibus, quos ab ipſo auſpicamur.

312 Quicquid aggreſſurus es, finem ſpectato, & ubi tu rectum conſilium præſtiteris, de euentu ne ſis ſollicitus.

313 Illi fide, in cuius poteſtate ſunt rerum euentus.

Quandoqui-

Quandoquidem religio omnis sita est in intimis pe 314
ctoris, preces da operam ut intelligas: & caue ne ore tan
tum permurmures, sed quum oras, totus & animo &
mente et cogitatione & uultu in hoc sis, ut omnia secum
consentiant, & excellentissimæ respondeant actioni.

Execrantur illum cœlestia oracula, qui opus Dei fa- 315
cit negligenter.

Si in citharœdo turpe est, aliud ipsum ore, aliud fides 316
eius sonare: multo est turpius, quū Deo psallimus, aliud
linguam dicere, aliud animum cogitare.

Vota nostra sobria sint, & digna, quæ à Deo petan-
tur. & quæ Deus det, ne stulta illū, aut inepta offendāt. 317

Sumpturus cibum, recordare omnipotentiæ Dei, qui
cuncta ex nihilo cōdidit: sapientiæ ac benignitatis, qui ea 318
sustinet: mansuetudinis & clementiæ, qui etiam inimicos
suos pascit.

Expende quantū illud sit, tot uitis uniuersitatis mun 319
di huius, tam uariam quotidie alimoniā sufficere, conser-
uare omnia, et uindicare ab interitu, quò nutu suo tēdunt.

Nullam neq; hominum, neq; angelorum sapientiam 320
non modo hoc posse præstare, sed nec intelligere.

Itaq; quū scias te de illius bonis uiuere, cogita quàm
execrandæ sit ingratitudinis, quàm perditæ temeritatis, 321
audere te cum illo inimicitias exercere, cuius beneficio,
& uoluntate consistis: non amplius, si nolit, futurus.

Ad mensam sint casta omnia, pura, cordata, sancta: 322

qualis ille eſt, inter cuius munera tunc uerſaris.

323 Omnis detractio, uirulentia, atrocitas, crudelitas à menſa arceatur, in qua tu ſentis incredibilem Dei erga te ſuauitatem & clementiam.

324 Quo intolerabilius eſt, eũ te locũ aſperitate aut odio in fratrem cõtaminare, ubi tu benignam & largam in te lenitatem percipis.

325 Quod nec gẽtiles ignorarũt, qui eam ob cauſam menſæ ſacra nominabãt læta & feſta: ad quam triſte aliquid, aut atrox dici, fieriue nefas erat.

326 Quũq; ſis omnipotenti, ſapiẽtiſſimo, largiſſimo Deo curæ, tu immodicam ſuſtentandi tui curam depone, tanquam bonitati illius diffiſus. unicam curam ſuſcipe, quo modo illi placeas, ac ſatisfacias.

327 Stultiſſimũ eſt, alimenti cauſa prauum ullum facinus admittere: & illum offendere, à quo ſolo alimenta ueniunt: ut eum tibi iratum facias, à quo aliquid cõtendis impetrare.

328 Præſertim quum alimentis non conſeruetur uita, ſed uoluntate Dei. quemadmodum diuinis oraculis declaratum eſt, non pane hominem uiuere, ſed uerbo Dei.

329 Habemus ſyngrapham IESV, uniuerſorũ in cœlo & in terra domini: nihil corũ quæ opus ſunt homini, defuturum ijs, qui quæſierint regnũ Dei, & iuſtitiã eius.

330 Tum ex Dei donis, quæ ipſe arbitrio ſuo & largitur, & tollit, quum is in te tam benignus fuerit, tu in fratrem tuum,

tuum, illius filiū, malignus ne esto, reputans uos ex æquo esse Dei filios: nec deū plus tibi debere, quàm illi: tantum uoluisse te dispensatorem & administratorem esse, & à quo secundum Deum frater tuus peteret.

Nihil uerius datur CHRISTO, quàm quod egenis datur. 331

Sumpto cibo, considera cuius sit sapientiæ, cuius potentiæ, uitam nostram ijs rebus, quas edisti sustētare, & ruentem fulcire. 332

Itaq; habeas Deo gratiam, nō quantam haberes illi, qui tibi pecunia sua cibarium emisset: sed quanta habenda est ei, qui te & cibum ipsum condidit, & cibū propter te: & cibo te sustentat, non ui illius, sed sua. 333

Quum petis quietem, & quum surgis, reminiscere beneficiorum Dei, non in te solum, sed in totum genus hominum, atq; adeò mundum uniuersum. 334

Cogita quantæ sint hostis hominum per licentiā quietis insidiæ, dum homo uelut cadauer iacet, impos sui: quo instantius orandus est CHRISTVS, ut nos tam imbecillos tueatur. 335

Nec ullo nostro peccato irritandus est custos & præses noster. 336

Et frons & pectus crucis nota exterius muniendū: interius uero, pijs precibus & sanctis meditationibus. 337

Vbi iam lectum ingrederis, fac cogites, unumquenq; diem imaginem esse humanæ uitæ: cui succedit nox, & 338

e 5 somnus,

ſomnus,ſimulachrum mortis expreßißimum.

339 Itaq; rogandus eſt CHRISTVS, ut in uita & in morte adſit ſemper propitius ac fauens, illamq; ipſam noctem præbeat nobis placidam atq; tranquillam.

340 Néue inſomnijs terreamur: ſemperq;, etiam ſopitis, ille menti noſtræ obuerſetur. illius ſolatijs recreati ad matutinum tempus, ſoſpites & læti perueniamus cum pia memoria ſanctißimæ mortis ipſius precij, quo genus humanum redemptum eſt.

341 Cubile ſeruabis caſtum mundumq;, ne ius ullum in id inueniat autor ille & caput totius ſpurcitiei.

342 Signo crucis, & ſacra aqua, & inuocatione diuini nominis, ſed in primis ſanctis cogitationibus, & ſtatuto cuſtodiendæ pietatis, omnem ab eo diaboli ditionem pelles.

343 De mane ſurgens commenda te CHRISTO: cui et age gratias, quòd illius ope ac præſidio non es illa ipſa nocte oppreſſus dolis & inuidia immanis hoſtis.

344 Et quemadmodum de nocte dormijſti, poſtea euigilaſti: ſic noſtra corpora recordare dormitura per mortẽ, hinc reddenda uitæ à CHRSTO, quum apparebit iudex uiuorum & mortuorum.

345 Quem ſupplex obteſtare, ut ſequentem diem uelit ac faciat te in obſequio ſuo totum conſumere, ne quem lædas, neu à quo lædatur tua probitas: ſed ſeptus undiq; ac munitus pietate Chriſtiana, ſoſpes & integer tot euadas retia, tot pedicas, quot per uias omnes & aditus humanos

nos sparsit tetenditq; insidiosus diabolus.

Sanctißimam dei parētem MARIAM, & reliquos 346
diuos, diuasq; uenerare, tanquā charos amicos CHRISTI dei uiuentis in secula seculorum.

De illorum uita & actis crebrò uel legito, uel audito 347
attentißimus & libentißime, pio & uenerabūdo animo, ut tibi ad imitationem prosint.

De illis sic senti, sic loquere, tanquam non iam homini 348
bus, sed supergreßis naturā omnem & fastigium humanum, diuinitati proximis & coniunctis.

Inter homines uero quum tanta sit cognatio similitu- 349
dinis in corpore, & toto animo, simusq; omnes pari iure in mundum inuecti, ad societatem & uitæ communionem facti: ad hanc conseruandam lex est à natura proclamata, ne quis alteri fecerit, quod sibi factum nolit.

Hoc unum instaurator ille naturæ collapsæ suum esse 350
dogma professus est, sed explicatum & illustratum.

Nam ut humanam naturàm ad similitudinē dei, quo 351
ad eius fieri potest, sublatam suis omnibus numeris consummaret, nō modo mutuum amorem imperauit, sed eorum quoque qui nos oderunt.

Vt simus cœlestis patris similes, qui suos quoque ini 352
micos amat. quod declarat beneficijs illos prosequendo, & quidem maximis, neminem odit.

Quid quod hominum ingenium ita fert, ut beneuolos 353
in se illos uelint, etiam in quos ipsi sunt maleuoli.

De

DE CHARITATE.

354 SApientißimus uitæ nostræ magister, nempe & autor, unicum dedit ad uiuendum documentum, ut amemus: gnarus uitã nostrã, si amemus, fore felicißimos, nec alijs opus esse legibus.

355 Nihil felicius quàm amare. idcirco Deus & angeli felicißimi, qui amant omnia.

356 Infelicius nihil q̃ odisse, quo affectu miserrimi sunt diaboli.

357 Verus amor omnia exæquat, ubi is uiget, nemo alteri quærit præferri, nemo à dilecto rapere: quum apud se esse censeat, quæ apud illum.

358 Non litem mouere fratri charo, ac neq; se unq̃ iniuria putat ab illo affici: ideo nec ultionẽ meditatur. nemo inuidet ei, quẽ amat. nec quisquã malis amici gaudet, nec bonis indolet, cõtrà potius gaudet cũ gaudẽtibus (iuxta dictũ Apostoli) flet cũ flentibus: idq; non fictè aut simulatè, sed ex animo, quoniã amor omnia reddit communia, suaq; esse existimat, quæ sunt eius quem amat.

359 Documenti huius solidum & uerißimum exemplar oculis nostris ad imitationem propositum, sunt CHRISTI actiones.

360 Venit enim Dei filius, non ut uerbis modo, sed exemplo uitæ suæ rectam nos doceret uiuendi rationem, ut illustratis sole illo suo animis nostris, aperte qualis quæq; res esset cerneremus.

Primum exercitus per omne genus patientiæ quantam ostendit animi moderationem, in quanta potentia? impetitus tot tam grauibus contumelijs nemini remaledixit: tantū docuit uiā Dei, aduersam detestatus. uinciri se est passus, qui mundū euertere uel unico poterat nutu. 361

Calumniam quàm patienter tulit? 362

Deniq; sic gesit sese, ut nemo in eo potentiam nouerit, nisi ad iuuandum. 363

Rex et Dominus uniuersorum, per quem fecit pater hunc mundum, quàm æque tulit æquari se infimis mortalium? & propriam sibi domū, & charis suis ministris deesse alimenta? 364

Conditor rectorq; naturæ, malorum naturæ nostræ expers non fuit, esurijt, sitijt, delassatus fuit & mœstus. quorsum hæc nisi ad exemplum nostrum? 365

Tam amicus pacis, concordiæ, charitatis, ut nullum uitium magis sit insectatus, quàm superbiā: et quæ illinc oriuntur, arrogantiam, ambitionem, contentionem, dissidia, simultates. 366

Ostendens nihil esse, quur quis uel ab externis sibi quicquam arroget, uel à corporeis, quum sint aduentitia, & aliena. 367

Nec ab internis, et uirtute, quum à Deo dentur. & ob hoc ipsum tolluntur, quod quis eiusmodi muneribus sese efferat, nec fontē atq; originem agnoscat: despiciens eos, ad quorum utilitatem hæc à Deo accepit. 368

Et

369 Et ad superbiam infringendam, ne quis tanquam rite subditus religioni, & seruator legis Euangelicæ sibi placeat, audiuimus ab eo, Quum omnia quæ uobis præcepi, feceritis, dicite, serui inutiles sumus.

370 Quanta stultitia est eorum, qui se exacte Christianos gloriantur? & alijs in obseruanda lege sese anteponunt?

371 Quum nemo de se norit, an uirtutem habeat, utrum odio Dei an gratia dignus sit: an ille, cui sese præfert, uirtute sit locupletior: an ascitus & destinatus in consortium cœlestium, quum sit ipse miserijs sempiternis aßignatus.

372 Idcirco iudicium omne de homine homini ademit, cæco & ignaro recessuum cordis, ad se transtulit scrutatorem pectoris humani.

373 Exteriora enim quæ sola oculus hominis intuetur, infirma & incerta sunt interiorum signa.

374 Non ergo uno cōgressu, quod nonnulli faciunt temerarij, non centum, non longißimo conuictu de ingenio, uitijs, aut uirtutibus cuiusquam sententiam in totū feras.

375 Longißimæ & obscurißimæ sunt in humano corde latebræ, quæ humana acies in tantā caliginē penetrabit?

376 Et cum CHRISTVS uniuersum genus hominum morte sua sibi asseruerit, tantoq; precio de seruitute diaboli redemerit, nemo ausit contemnere, nemo ludere animam: quam ita Dominus amauit, ut nihil cunctatus sit uitam suam pro illa effundere.

Pr

Pro uniuersis crucifixus est Dominus, et pro singulis. 377

Nec speres fore CHRISTO *rem gratam, si tu oderis, quem ille amat.* 378

Hanc uult sibi referri gratiam, ut quemadmodũ ipse dominus nos seruos nequam & pessime meritos amauit, ita & nos conseruos nostros. 379

Hic inchoauit mutuam hominum inter se & cũ Deo *charitatem, hoc est humanæ beatitudinis iecit fundamenta in coelo absoluit.* 380

Hæc est uita & gratia CHRISTI, *sapientia humanum ingenium excedens: æquitate intelligentibus congruens, bonitate cunctos alliciens.* 381

Nemo se Christianũ esse putet, nemo se Deo *esse charum confidat, si quem odit: quum* CHRISTVS *nobis homines omnes commendarit.* 382

Hominẽ tibi à Deo *commendatũ, si dignus est, ama, quia dignus est quẽ ames: sin indignus, ama, quia* Deus *dignus cui pareas.* 383

Non ieiunia, non erogatæ opes omnes in pauperum usum, hominem Deo *gratiosum reddunt: sola hoc præstat hominum charitas. hoc nos* Apostolus *eius docuit.* 384

Nullum uidebis hominem, quem non existimes debere tibi esse fratris germani loco, ut eius rebus prosperis gaudeas, aduersis doleas, iuuesq́;, quantum erit opis tuæ. 385

Non natio affectum hunc minuat, non ciuitas, non co 386

gnatio

gnatio, non profeßio, non conditio, non ingenium. unus est omniũ pater Deus: *quem tu edoctus à* CHRISTO *quotidie patrem compellas. qui te filium agnoscet, si tu eius filios fratres agnoueris:*

388 *Ne sit tibi turpe fratrem illum habere, quẽ* Deus *non dedignatur filium.*

389 *Pacem & concordiam, & amorem inuexit* Deus.

390 *Partes, & factiones, & priuatas utilitates cum alienis damnis, sicut etiam dißidia, rixas, contẽtiones, bella, diabolus, peritißimus horum artifex, serit.*

400 *Deus quia uult nos saluos, spargit beneuolentiã: diabolus quia perditos, inimicitias.*

401 *Concordia etiam pusilla coalescunt: discordia maxima dißipantur.*

402 *Qui pacem, qui concordiã studẽt inter homines ue conciliare, uel conseruare sartam tectam, ij filij* Dei *uoca buntur, teste* CHRISTO. *hi uere sunt pacifici, de qui bus ipse loquitur. qui uero discordias serere, charitate hominum inter se rescindere, ij filij diaboli.*

403 *Summũ inimicitiarũ, quo belluarũ feritatem omni homo superat, bellum: scito rem esse non hominum, s quod uerbum ipsum loquitur, belluarum.*

404 *Quam detestatur natura: quæ hominẽ inermem g nuit, ad mansuetudinem & communionem uitæ: aue satur* Deus, *qui penitus uult & imperat mutuã inter mines omnes charitatem.*

N

Nec quisquam homo homini uel bellũ facere, uel nocere potest sine scelere. 395

Si quem arbitreris iniquo aut infenso esse in te animo, nullũ laborem aut operam refugias, dum illum quacunq; ratione lenias & places tibi. 396

Neq; in ea re uel precibus, uel obsequio, uel fortunis parcas, modo tibi gratiam omnium pares, celerem uiam ad gratiam Dei. 397

Neminem irriseris, cogitans quod uni alicui accidit, posse cuiuis accidere. age potius Deo gratias, quòd te extra eam sortem posuerit: et ora, tum tibi ne quid tale accidat, tum illi sic afflicto saltem remedium aliquod, uel æquum animum: & ipse subueni, si potes. 398

Crudelis animi est, alienis malis gaudere, & non misierari communem naturam. 399

Esto hominibus misericors, & consequere à Deo misericordiam. 400

Fortuna & casus humani, sunt omnibus communes, unicuiq; minantur, unicuiq; impendent. 401

Hoc amore hominibus debito, nihil existimato posse te facere aptius, & congruentius, quàm si maximum bonum, hoc est, uirtutem eis procuraueris: si studueris, ut omnes si potes, utiq; quamplurimos reddas bonos. 402

Nihil magis amori dissonũ, nihil damnosius aut deterius feceris, quàm si quos malos reddideris uel suasibus, uel exemplo, uel ullo alio incitamento. 403

f Primum

404 Primũ omniũ & felicißimũ est, si ames etiã odiosus sed iucundißimum quoq; est, & maximè tutum amari.

405 Nullæ certiores opes, quàm certæ amicitiæ.

406 Nullum potentius satellitium, quàm amici fideles.

407 Solem è mundo tollit, qui è uita amicitiam.

408 Sed uera & solida & duratura amicitia, tantumm do est inter bonos, inter quos facile amor coalescit.

409 Mali nec inter se amici sunt, nec cum bonis.

Vt ameris, certißima est & breuißima per amore

410 uia: nihil enim sic amorem elicit, ut amor.

411 Conciliatur quoq; uirtute, quæ natura sua amabil est, ut uel ignotißimos ad se amandam inuitet & traha

412 Tum etiam uirtutis signis, mansuetudine, modesti pudore, humanitate, comitate, affabilitate: si nihil uel d xeris, uel feceris, quod arrogãtiam, aut insolentiam, a petulantiam, aut obscœnitatem resipiat: omnia sint du cia, mitia, lenia & pura.

413 Amicitiæ uenenum, si ames tanquam osurus: & an cum sic habeas, ut putes posse inimicum fieri.

414 Salutare illud, odi tanquam amaturus.

415 In amicitia nulla sit inimicitiæ cogitatio. quem hab amicum, ne credas futurum unquam inimicũ: alioqui i firma & fragilis erit amicitia.

416 In qua decet inesse fidem, constantiam, simplicita ut de amico nec ipse suspiceris, nec suspicantibus aut d rentibus aurem accommodes.

V

Vita non est uita suspicacibus aut timidis, sed assidua mors. 417

Ne in alienas uitas inquiras, neue curiosus scruteris quid quisq; agat. multæ hinc suboriuntur simultates. 418

Et qui hæc faciunt, suorum solent esse incuriosi, alienorum solliciti. Stultum est, alios tam probe nosse, seipsum ignorare. 419

Nec amare tantum homines debes, sed etiam quos æquum est uereri, ac inter eos honestè uersari, & cum decore: in quo est officium uitæ communis. 420

Ne putes nihil interesse, ubi, cum quibus, apud quos agas. 421

DE CONVICTV HOMINVM.

Sit tibi inter homines modestia, & moderatio in uniuerso corpore: & præcipue in oculis, ac ore toto. à quo absit species omnis fastidij & contemptus. absit gesticulatio & lasciuia: serenitas illud et quietudo exornet argumentum animi ad eum modum affecti. 422

Solum humanæ faciei tegumentũ decorum in primis & fauorabile, modestia & uerecũdia, qua nudis nihil dici potest fœdius aut detestabilius. 423

Desperãda illius salus, quẽ desijt pudere malefacere. 424

Nec uultus sit in atrocitatem, aut seueritatem nimiam compositus. unde colligitur sæuus & impotens animus. 425

Risus ne sit frequens, aut immoderatus, aut cum cla- 426

more & concußione corporis, ne in cachinnum aut irrisum exeat.

427 *Nullã esse rem talẽ existima, quæ te tantopere queat exhilarare, ut ingentem attollere risum cogat.*

428 *Sed risus potest esse causa aliqua, irrisus nulla.*

429 *Irridere bona nefas, mala crudelitas, media stultitia, probos impium, improbos sæuum, notos immanitas, ignotos dementia, deniq; hominem inhumanum.*

430 *Oculi sint quieti, manus ne ludibundæ, ne gesticulatrices.*

431 *Nec assuesce quenquam cædere. ex talitro uenitur ad pugnum, hinc ad fustem & ferrum.*

432 *Solos bonos uero ac germano honore prosequere, qui ex ueneratione animi nascitur.*

433 *Magistratibus exteriorem honorẽ exhibe, illisq; audiens esto, etiamsi grauia & molesta imperent. hoc enim uult Deus, propter publicam quietem.*

434 *Diuitibus cede, ne irritati & tibi & alijs bonis noceant.*

435 *Seni assurge, reueritus ætatem & rerum usum, prudentiamq;, quæ in illa esse solet. Honorationi alienæ non modo paria facito, uerum etiam, iuxta præceptum Apostoli, præuerte. Salutantem non resalutare, nec feliciter precanti feliciter reprecari, si id factum cognoscas, aut extremæ barbariei est, aut incuriæ secordißimæ. Quàm exiguæ res sunt & nullius impendij, salutatio, affabilitas,*

tas, comitas, honor: at quàm magnas amicitias congluti nant exhibitæ, diſſoluunt prætermiſſæ? Quanta eſt bonarum rerum ignorantia, nolle multorum beneuolẽtiam tantulo redimere? Generoſiſſ. ut quiſq; eſt, & optime educatus, ita ſe maxime mitem omnibus & comem præbet: ut faſtidium & ferocia ex uilitate ſunt, aut hebetudine, aut imperitia, unde in bonas artes eruditio Humanitas nuncupata eſt. Ipſe ſi non ſalutâre, aut reſalutare, negligentiæ magis adſcribito, uel inconſiderantiæ, quàm contemptui. parum blande aut honorifice appellatus, ſeu moribus ſeu naturæ attribue, non malitiæ uel odio. Hiſce interpretationibus ac ſimilibus, ſanctam tibi ac iucũdiſſ. parabis uitã. quippe omnes diliges, nec à quoquã te offenſum arbitrabere. Vetus dictũ, Vt uerax, ne ſuſpicax: hoc uerbis nouũ, ſentẽtia priſcũ, Vt quietus, ne ſuſpicax.

Neminem contemnere uidearis, non uultu, nõ uerbo, 436
non facto aliquo.

Si inferiores, quis ſuperiorum ferat ſe contemni abs 437
te? ſin maior, irritas, & auertis minorem contemptu.

Intolerabilis eſt contemptus, propterea quòd nemo 438
uidetur ſibi tam uilis, ut contemptum mereatur.

Multi laborant ut à contemptu ſe uindicent, ſed plu- 439
res ut de contemptu.

Nec quiſquam tantus eſt, quem non aliquando fortu- 440
na indigere minimis cogat.

Præter hæc omnia, nullus eſt contemptibilis, quem 441

Deus filiũ dignatur, nisi in hoc Dei iudicium cõtemnas.

442 Et sæpe quem homines cõtemptu dignum putant, si perscrutarentur, ueneratione & adoratione dignißimũ comperirent.

DE VERBIS.

443 Linguam dedit Deus hominibus, ut sit instrumẽtum societatis & communionis, ad quam natura hominem homini conciliat.

444 Hæc magnorum & bonorum & malorum est causa, prout utaris. scite Iacobus Apostolus aßimilauit eam clauo nauis. freni sunt illi inijciendi: & cohibenda, ne uel alijs noceat, uel sibi ipsi.

445 Nullum est peccati, ut facilius instrumentum, ita nec crebrius.

446 Nemini conuitiũ feceris, neminem execreris, nemini noceto, non modo in re, sed nec fama atq; existimatione.

447 In neminem petulantius aut procacius debaccheris, uel effusius ac immoderatius inuehare, etiã laceßitus & læsus. magis enim te & apud Deũ, & apud homines cordatos lædes, quàm illum ipsum cui maledicis.

448 Conuitium cõuitio regerere, est lutum luto purgare.

449 Minitari, mulierculárum est, nec probarum.

450 Nec sis tam tener, ut uerbulis transuerbereris.

451 Nec facũdiam exerceas caninam. nec diserti laudem affectes in alienam contumeliam, in quem infantem & mutum esse satius est.

Alios

Alios reprehendere ne sis solicitus. hoc cura, ne in te sit, quod alij poßint merito taxare. 452

Verum reprehendens ne utare acerbitate, aut atrocitate ulla uerborum. fac ut obiurgationis amarori aliquid admisceatur dulce, quod plagam leniat, si quam facis. 453

Modo ne fructus pereat reprehensionis, dum rem studes nimium mitigare: neu in assentationem prolabaris. 454

Assentatio deforme uitium. turpe illi, qui dicit: perniciosum ei, qui audit. 455

Nec putes rem ullam esse tantam, ut à recto & uero propter eam sustineas deflectere. nõ hoc abs te opes, non ullæ neceßitudines, non preces, non minæ, non mortis metus & certum periculum extorqueant. 456

Sic tibi & autoritatem parabis, & fidem, ut oracula putentur esse, quæcunq; dicas. aliter despicieris, & indignißimus iudicaberis, qui uel audiare. 457

Sermone utitor modesto, ciuili, comi: non aspero, non rusticano, uel imperito, sed nec accurato aut affectato nimis. ne quum loquẽdum sit, ut intelligamur, sermoni tuo interprete sit opus. 458

Nec cõtumeliosum usurpes sermonẽ, aut reprehensoriũ, aut rigidũ. sed neq; blãdũ, aut fractũ, aut adulatoriũ. 459

Est quiddam mediocre, quod nec suam dignitatẽ abijcit, nec alienam tollit. 460

Lasciuia & spurcities à sermone extirpanda, ut à cibis uenenum. 461

462 *Ne celeritatem in loquendo nimiam suscipias, nec ut cogitationem præuertant uerba: nec respondeas, antequam quæ de re agatur plenè intellexeris: & quid ille cui respondes, dixerit, senseritq́;.*

463 *Rarißimũ debet esse illud Ciceronis, Quicquid in buccam: et meritò soli Attico dictũ, ac nescio an usquã admittendum, quum inter amicos cauendum sit, ne quid dicamus, quod amicitiam dirimat aut lædat.*

464 *Quàm turpe illud & periculosum, Lingua quo uadis?*

465 *CHRISTVS Dominus noster, sciens ex loquacitate plurima oriri mala, & illa in primis quæ pugnãt cum capite legis suæ, rixas, discordias, simultates:*

466 *Ad circumspectionem loquendi interminatus est: De omni uerbo ocioso, quod homines fuerint loquuti, reddituros eos rationem in disquisitione illa mundi.*

467 *Idcirco Psalmista inquit: Pone custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labijs meis.*

468 *Ne sis in sermone immodicus, ac ne multus quidem: neue audiri uelis solus. est enim in loquendo uicißitudo: etiamsi cũ imperitißimis agas, aut uilißimis. sed nec adeò rarus aut tardus, ut ipse te auscultare existimeris, idq́; facere, quod singula tua uerba singulæ tibi rosæ uideãtur.*

469 *Inter prudentes præstat audire, quàm loqui. sed est locus, ubi tacere tam est uitium, quàm loqui quando non oportet. Nulla uoluptas est tanta, quæ cõparari queat*

colloquio

colloquio prudentis hominis ac diserti.

Ne sis nimius percontator: est enim molestũ & odiosum. Noris & illud Horatij, Percontatorem fugito, nam garrulus idem est. 470

In differendo ne sis contentiosus, aut pertinax. si uerum audias, hoc protinus silẽtio reuerere, illiq; tanquam diuinæ rei assurgito. 471

Sin non audias, nihilominus concede hoc uel amico, uel modestiæ tuæ: præsertim ubi nullum neq; probi mores detrimentum accipiunt, neq; pietas. 472

Superuacanea est contentio, si non adsit proficiendi spes. 473

Arrogantiam, aut iactantiam, aut superbam & fastidiosam autoritatem non ferunt homines, ne in maximis quidem uiris, & omnem laudem meritis. 474

Ne uerbis quod scis ostẽtes, sed rebus te ostẽde scire. 475

Nec quicquid est iucundum tibi dicenti, idem credideris esse alijs audientibus. 476

Caue ne quid facias, quod securus non sis, nisi celetur: sed si fecisse contingat, nemini detexeris: quod taceri uis, prior ipse taceas. sin detecturus es, uide etiã atq; etiam, cui. Arcanum quid aut celandum maxime amico quum cõmittis, caue ne iocum admisceas, ne ille iocum ut referat, occultum retegat. 477

Tibi uero arcanum creditum, accuratius & fidelius custodi, quàm depositam pecuniam. 478

479 Nihil erit in humana uita tutum, si tollatur secretorum fides.

480 Si quid promiseris, præsta, etiã si res sit ardua in primis, & difficilis, saltẽ ut obligatã alteri tuã fidẽ soluas.

Si quid tibi sit promissum, ne exigas: acrior semper in
481 te iudex, quàm in alios.

Existimare decet te, homines habere sensum, ratio-
482 nem, mentem, iudicium: ne speres te illis posse persuadere, malefacta esse benefacta, aut contrà. nec falli posse rebus simulatis, tectis, fucatis, adumbratis: quæ tandẽ produnt se, & fiunt tãto fœdiores ac inuisiores, quãto prius occultiores fuerant.

Infestis enim animis accipimus ea, à quibus sumus
483 decepti.

484 Ideo cõsultius est omnia esse aperta, nuda, simpliciaq́.

485 Nam etsi aliquando ueritas initio odiosa sit, deinceps tamen nihil est amabilius aut gratius.

486 Laborat aliquando ueritas, nunquam opprimitur.

487 Nec mendacij utilitas solida est, ac diuturna: nec ueritatis damnum diu nocet.

488 A mendacio tanquam corruptela quadam abhorreto: nihil est enim humanæ conditioni abiectius, ut quod illam procul à Deo separat, diabolo similem ac mancipium facit.

489 Deinde seu tarde, seu celeriter mendacium deprehenditur, uertiturq́; mentienti in turpem ignominiam.

Quid

Quid despectius aut uilius mendace? 490

Si mẽdacem te norint, nemo credet tibi, etiam si affirmes uerißima. 491

Contrà si ueracẽ, maiorem habebit fidem nutus tuus, quàm aliorum sanctißimum iusiurandum. 492

Si non uis loqui repugnantia, si uis inesse uerbis tuis constantiam, nihil opus est memoria, aut arte alia, quàm ut dicas semper quod credis uerum esse. 493

Verum uero consentiens, falsum nec uero, nec falso. 494

Sed si uis in opinione tua uerum inesse, ne facile credas nisi cõperta, uel magnã ueri faciem præ se ferentia. 495

Neu sis suspicax. unde illud sapienter dictum; Si uis esse uerax, suspicax non eris. 496

Miserum illum, qui id egit, unde extricare se non potest, nisi per mendacium. 497

Iurare ne cõsuescas. Sapiens enim ait: Vir multum iurans replebitur iniquitate, & non recedet à domo eius plaga. 498

Et Dominus in Euãgelio suo uetat nos penitus iurare. tantum affirmare, ita est: aut negare, non est. 499

Magna est Dei reuerentia, non illum paßim, aut facile testem adducere. non hoc debet, nisi ab inuito & coacto fieri. 500

Qui facile in serijs iurat, in iocis iurabit: qui in iocis, & in mendacio. 501

Si qui tibi credituri sunt, æquè in iurato credẽt, ut iurato: 502

rato: non credituri, magis etiã si iureiurando auertẽtur.

QVOMODO HOMINIBVS VTENDVM.

503 *INter homines est aliquod faciendum discrimen. Sunt enim ex eis alij domestici, alij noti tantum, alij ignoti.*

504 *Domesticos uoco, consanguineos, affines, & quibus cum in eadem domo & familia degis.*

505 *Omnes sunt diligẽdi. etiam in ignotos talem te ostendes, ut sentiant te in uniuersum toti generi humano amicum esse, omnibusq; bene cupere.*

506 *Non tamen te eundem præstabis omnibus, ut lineam albam in albo saxo. alios adhibebis consilijs, alijs parebis et obsequêre, alios reuereberis ac coles, alijs gratiam referes, si quod ab eis tuleris beneficiũ: et ijs potißimum, quorum opera usus es utili tibi, aut diligenti, aut fideli.*

507 *In quo animus pro opere cõputandus est, non in multo peiore loco uideatur esse qui conatus est, qui uoluit prodesse, quàm qui profuit.*

508 *Operam si accepisti, ne sis minus de reddẽdo & compensando solicitus, quàm si pecunias mutuas.*

509 *Nec putes minus esse operam dedisse, duntaxat honestam, & à syncero profectam animo, quàm pecuniam: quin hoc maius, quo cuiq; corpus quàm externa charius debet esse. Ne expectes, dũ necessitates ad te suas familiaris deferat: tu illas odorare, & eis ultro subuenias. Honestis precibus occurre, & antequam oreris exorare.*

510 *Parentes non amabis solum, sed secundũ Deum unice uenerabere:*

uenerabere: illorum iussis tanquam diuinis imperijs obtemperabis.

Persuasus id quod res habet, illos uicẽ tibi referre in terris Dei, nec tẽ uel chariorem cuiquam esse, uel maiori curæ. 511

His proximi sunt præceptores, pædonomi, tutores, deniq; quibus commẽdata est morum tuorum cura, quîs nihil est in homine preciosius, aut præstabilius. 512

Istos uelut alteros parẽtes ama & reuerere, his modeste, imò cum alacritate quadã pare, reputãs quæcunq; præcipiũt, non ad sua illos referre commoda, sed ad tua. 513

Quod quũ ita sit, pessimam tu illis gratiam redderes, si ubi ipsi commodis tuis intentissimi sunt, tu eis odium aut contumaciam pro tali beneficio reponeres. 514

Crede te illi esse charum, à quo amice reprehenderis. 515

Nec unquam reprehensionem obesse, uel inimici. nam si uera obijcit, ostendit quod emendemus: sin falsa, quod uitemus. ita semper uel meliores reddit, uel cautiores. 516

Quos familiares tibi facturus es, explora prius, quibus sint moribus, & quemadmodum se cum alijs amicis gesserint, ne te postea necessitudinis pœniteat. 517

Ne familiaris illi fias, cuius familiaritatem bonos uides auersari. Eos etiam uita, qui non te amabunt, sed tua: quales sunt parasiti, & quorũ consuetudine ac tanquam affrictu uel peior fies, uel labem aut periculũ contrahes. Illos quoq;, qui amicis felicioribus inuident: tum qui iocorum 518

corum studiosi, nihil pensi habent, in uitā & maxime arcana amicorum ludere, ac dicta dicere: aut innata loquacitate reticenda cum primis effutiunt. sed illos potißimum, qui ob leuem rixulam grauißimas inimicitias cum charißimis suscipiunt, acriusq́; in eos ulciscuntur, quos aliquando amarunt, quàm quos semper oderunt, barbarica quadam persuasione, minus ferendam esse iniuriam quæ fit ab amico, quàm quæ ab inimico. in quo se ostendunt, nunquam amasse: alioqui non putarent se tam cito læsos. eiusmodi præstat inimicos aut certè ignotos habere, quàm amicos.

519 *Esto in admittendis ad familiaritatem cũctantior, in retinendis semel admißis constantior.*

520 *Familiares elige: non placituros tantum, sed & profuturos: nõ eos qui omnia loquentur ad gratiam, sed qui ad commodum, nec qui suauiter assentabuntur, sed qui uere admonebunt.*

521 *Si consueueris assentatoribus delectari, nunquam uerum audies.*

522 *Ex bestijs exitiabiles maximè inter feras inuidia, inter mansuetas adulatio.*

523 *Quàm amandæ sapientia & uirtus, tam execranda assentatio: quæ impedit, ne illuc perueniamus, dum suadet iam peruenisse: tam diligenda recta admonitio, quæ illuc prouehit, dum quantum supersit, & quemadmodũ conficiendum sit, docet.*

Si

Si reprehendi fers ægre, reprehendenda ne feceris. 524

Miserũ illum, qui admonitorem, cum eget, non habet. 525

Malorum hominum consuetudinem non secus atque 526
istos peste deuita: utrinq; enim metuendum contagium.

Nisi talis sis, qui confidas te posse illos meliores red 527
dere.

Sed huic fiduciæ non est, nimis fidendum, præsertim 528
quoniam natura nostra in malum fertur prona: ad uirtutem autem accliuis est atq; ardua semita.

Explora & ipse qui sis, quo loco, qua cõditione, nec 529
putes rem ullam esse tantam, ob quam tibi plusquam cæteris liceat.

Quo tibi plus concedente more licet, hoc minus retra 530
hente moderatione libeat.

In minores præbe te comem, in maiores reuerentem, 531
in pares facilem ac tractabilem.

Sic ut uitio sis semper durus, rigidus, inexorabilis. 532

A potentioribus contemni te ne inique accipias. po- 533
tiusq; id crede fortunæ uitio fieri, quàm hominis.

Si quid à minore proficiscatur, quod tibi parum pla 534
ceat, cogita nõ id protinus contumeliã eße, sed libertatẽ.

Te etiam nimis esse delicatum, cui leues titillationes, 535
grandes uideantur esse plagæ.

Nec oportet existimeste, solum esse hominem, reli- 536
quos pecudes, quibus nec mutire liceat. homo es, uiue
æquo cum reliquis hominibus iure.

Imò

537 *Imò uero si sapientior es, si melior, hoc indulge, hoc concede magis de iure tuo cæteris tanquam imperitioribus, aut imbecillioribus. tibi uero minus uelis ignosci, cui tantum robur sapientia & uirtus attulere.*

538 *Si uirtute non excellis, cur postulas uideri alijs potior? si excellis, cur affectibus moderandis, nō plusquam uulgus præstas?*

539 *Iniuriam accipere, quàm facere: decipi, quàm decipere, satius & præstantius. quod nec humana ignorauit sapientia, ut* Socrates, Plato, Aristoteles, Seneca.

540 *Memineris humanæ imbecillitatis esse falli, errare: ne te grauiter aliorum delicta offendant, præsertim aduersum.*

541 *Ignoscere, generosi pectoris: irā retinere, atrocis, sæui, degeneris, uilis: quod & natura in mutis animantibus ostendit.*

542 *Quumq; Deus nihil uel crebrius faciat, uel libentius, quàm ignoscere, quis est tam demens, qui negare possit illud esse pulcherrimū atq; excellentissimū, quo tam prope ad naturā illā accedimus summi & præpotētis* Dei?

543 *Eris in homines talis, qualē cupis* CHRISTVM *erga te.*

544 *Et est profecto æquum, ut eam tu des hominibus ueniam, qua in eisdem delictis, aut alijs non paulo leuioribus ipse eges.*

545 *Nulla oratio præstantior, aut efficatior apud* Deum

illa,

illa, quam edocti sumus ab eius filio CHRISTO *domino: quæ idcirco* Dominica *nominatur.*

At illam nō potes uerè ac puro animo dicere, nisi toto pectore homini condonaris, quicquid ipse cōdonari tibi à Deo *petis.* 546

Hac lege *remittitur nobis ingens debitum, si nos exiguum remittamus.* 547

Quicquid unquam homo in hominem peccauit, minutißima pars est eius, quod quiuis hominum singulis momentis in Deum *peccat. nimirum tantum, quanto maior & excelsior est homine* Deus. 548

Si cui es iratus, fac iuxta monitum Apostoli, ne sol occidat super iram tuam. 549

Cōcessurus cubitū, omnes ex animo rixas, iras, offensiones, cupiditates, sollicitudines depone: ut cōposito & tranquillo animo placidißimæ te quieti tradas. 550

Cui semel ignoueris, cura ut ille sentiat bona fide id esse actum, ut nec ipse iniuriarū memineris, & experiatur te amicū, si qua in re iuuare, aut cōmodare illi potes. 551

Affectus iniuria, caue ne ultionē tuis manibus de quoquam sumas, nec eam ulli mortalium mandes. non est tibi ius in seruum alienum: imò in conseruum tuum. Domi*no tuo iniuriam facis, si non illi cognitionem relinquis de conseruo tuo.* 552

Atqui Deus *est omniū* Dominus, *uniuersi sumus eius serui. sit satis te questum: ac ne queraris quidem. oculus* 553

g Domini

Domini ſingula intuetur: & iuxta ſacrum uerbum, ipſe nouit & facientem iniuriam, & patientem.

554 *Idcirco ſic ipſe omnibus edicit: Mihi uindictam, & ego retribuam.*

555 *Nam quũ in animo ſit iniuria, nõ in facto, ſolus Deus ſcit, qui fuerit animus, & quod ei debetur ſupplicium.*

556 *Plerunq; putamus eam eſſe iniuriam, quæ non eſt: ut ſunt nobis affectus noſtri nimis chari, qui non ſinũt nos ſingula rite examinare, ſed ad iudicãdum tranſuerſos ui ſua rapiunt.*

QVOMODO SE QVISQVE GERET ERGA SEIPSVM.

557 *Conuenit te nõ charum modo eſſe tibi ipſi, ſed etiam uenerabilem præbere, ut pudeat te tuijpſius aliquid facturi uel inepte, uel imprudenter, uel impudenter, fœdè, flagitioſè, ſceleratè, nefariè, impiè.*

558 *Pluris facias iudicium conſcientiæ tuæ, quàm uoces omnes ingentis multitudinis, quæ imperita & ſtulta eſt. ignota temere ut probat, ſic & damnat.*

559 *Conſcientia eſt, quæ turbata maximos affert animo cruciatus. tranquilla maximam beatitudinem: cui nullæ opes, nulla poſſunt regna comparari.*

560 *Hoc eſt quod Dominus in Euangelio pollicetur ſuis, multo plura etiam in hac uita recepturos eos, quàm quæ pro ſe repudiarint.*

561 *Fama nec profutura malo, nec læſura bonum.*

Mortuus quid plus referes de fama, quàm pictura Apellis laudata? aut equus in Olympia uictor? nec uiuo quidem prodest, si eam ignorat. si nouit, nihil adfert aliud, nisi ut sapiẽs cõtẽnat, insipiẽs sibi magis placeat. 561

Cõscientia uerum & solidum & duraturum reddit testimonium, plurimum in illo Dei iudicio ualiturum, uitæq; huius magna est magistra. Et quemadmodum scite ille dixit, murus ahencus, quo & tuti agimus inter innumera uitæ pericula, & securi: nec ullus est tantus terror, qui eum commoueat. est enim mente defixus Deo, illiq; fidit uni, ac ei se nouit peculiari esse curæ, cui scit parere uniuersa. 562

Turpe est alijs notum esse, ignotum sibi. 563

An nõn tibi sufficit, te & tibi notum esse, et (quod maximum est) Deo? 564

Qui tamen nominis curam abijciunt, ut audacius & securius peccent, ij dupliciter sunt mali, quòd nec homines reuerentur, nec Deum. 565

Et in conscientiam iniurij sunt, quam derident ac deludunt, tanquam ob id spreuerint famam, ut se conscientiæ suæ liberius uendicarent: quæ hac de causa effusius delinquit, quòd iam nullo metu coërcetur. 566

Hoc est amare se conari, laborare, magnis precibus à Deo petere ac cõtendere, ut excellentissima nostri pars ornata atque exculta sit ueris germanisq; ornamentis, nempe religione. 567

569 *Non is amat ſe,qui opes,qui honores amat,qui uoluptates,deniq; quæcũq; ſiue extrinſecus ſunt, ſiue in corpore: quum potiſsima hominis pars ſit mens.*

570 *Nec amat ſe,qui ignoratione ſui ſeipſum fallit, uel falli ſe ab alijs patitur: interdum gaudet, quum ea ſibi perſuadet ineſſe bona,quæ nulla inſunt.*

571 *Hic nõ eſt in homine amor ſui, quum ipſe ſit animus: ſed amor corporis inconſultus, cæcus, ferus,pernicioſus ſibi & alijs.*

572 *Quem non iniuria caput eſſe ac originem malorum omnium Socrates pronũciauit. quippe tollit charitatem mutuã,unde in genere humano mala omnia naſcuntur.*

573 *Nimium qui ſe hoc modo amat,is nec alium amat,nec ab alio amatur.*

574 *Superbus mitibus diſcors,ſuperbis multo etiã magis.*

575 *Seruator noſter breui declarat documento, quid ſit amare ſe,quid odiſſe: Qui odit,inquit,animam ſuam,nihil illi in rebus iſtis fortuitis aut perituris indulgendo,is uere amat eam,& ſaluam cupit: qui uero amat indulgendo,is odit,is uult perditam.*

576 *Laborem pro æterno & cœleſti præmio,quis niſi amens refugiat? quum nec caduca hæc & fragilia citra laborem acquirantur.*

577 *Hæc eſt lex eorũ,quibus pater eſt Adam,ut laborent: hæc eorum execratio,quibus mater Eua, ut affligantur.*

578 *Quanto præſtat anniti,ut maxima merces opera no*

ſtra

ſtrà quæratur: quàm exigua, uilis, & euanida, atq; hinc ſempiternus cruciatus & mœror?

Quid quod facilius & tutius & ſecurius, ac proinde iucundius leuiusq; eſt, bene agere: quum peccatum timoris & ſollicitudinis ſit plenum? 579

Peccatum hominis mors, ut iugulare ſeipſum uideatur, quiſquis peccat: abducit enim ſe à Deo uita noſtra, & à quiete conſcientiæ ſuæ, qua nihil eſt beatius. 580

Peccati ſordes ablues lachrymis, pœnitentia, & inuocatione diuinæ clementiæ, multum huic confiſus. 581

Occaſio omnis peccãdi, et cauſa, intentiſſima cura uitanda eſt. Sapiẽs ait: Qui amat periculum, peribit in eo. 582

Et imminet ſemper occaſioni ſuæ diabolus, per quem nunquam nobis licet ſecuris agere. 583

Semper eſt cum eo belligerandum, ut uere Iob dixerit: Militia eſt uita hominis ſuper terram. 584

Et quũ ſit hoſtis tam potens, robuſtus, uafer, tam callidus, ueteranus, exercitatus, tot uires habeat, tot ſtratagemata: nulla ratione, aut arte, aut ui noſtra propria poſſemus pares illi, nedum ſuperiores è conflictu excedere. idcirco diffiſi noſtris copijs, ad Deum accurrendum eſt, ad opem implorandam. 585

Hac cauſa Dominus ac magiſter noſter ſuis illud ſubinde præcipit, orẽt, et religioſis affectibus à patre omniũ petant, ne in tentationem ducantur, hoc eſt in prælium, quo manus cum diabolo conſerant. 536

587 Et in oratione, quam ipse nos docuit, illa est coronis, Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à prauo illo insidiatore.

588 Sic ergo agamus semper, tanquam in acie armati: uigilantes, accincti, intenti, occasionibus nostris non indormientes. & quum tanta sit uitæ fugacitas, in tanta incertitate, ut ne crastinum quidem possit sibi quisquam polliceri, stultum est & periculosissimũ, si spes nostras in longum tendamus, differamusq; nos adornare futuro itineri, quò singulis momẽtis uocamur, inscij quãdo (uelimus nolimus) in illud pertrahemur. quã ob rem paremus nobis thesaurũ ad futuram uitam, cui aliquid quotidie accrescat, quo instructi & confisi, nunquam per segnitiem aut secordiam inopinãtes opprimamur, aut discedamus mœsti, sed parati abire, & uitæ huius pleni, agentes præ nobis magnam & optimam spem uitæ, innocenter sanctéq; transactæ per fidem filij Dei & pietatẽ, quam nos edocuit, quo munere nullum potuit homini à Deo maius aut pulchrius dari: quo Deum noscimus, & quantum effici à mortali potest, æmulamur, sequimur, consequimur.

589 Sine hoc quid est homo aliud, q̃ immortale pecus?

590 Vt unus dies humanæ uitæ præferendus est longissimæ ætati corui aut cerui, ita dies unus ex religione actus, hoc est, diuinæ uitæ, toti æternitati sine religione anteponendus.

591 Hæc est uita æterna, inquit CHRISTVS Dominus,

nus, ut agnoscamus patrē, & quem ille misit IESVM CHRISTVM.

Hic est cursus absolutæ sapientiæ, cuius primus gradus est nosse se, postremus nosse Deum. 592

Regi seculorum immortali & inuisibili, soli Deo honor & gloria.

Brugis, 1 5 2 4.

IOAN. LVDOVICVS VIVES D. MARIAE CAMBRIAE PRINCIPI, HENRICI VIII. ANGLIAE REGIS FILIAE S.

SOLITVM *est principibus adhiberi satellitium, quod pro custodia corporis acuitæ illorum perpetuo excubet, recepto magis more quàm sapienti aut probo: quum principes eo ipso*

metũ suum testentur, qui ferè ex conscientia nascitur: nec ulla certior custodia sit, aut fidelior, quàm innocentia, & populorũ amor, qui non armis aut terrore extorquetur: amore, fide, diligentia, cura communium commodorum elicitur. Nec immerito laudata est Agasiclis Lacedæmonum Regis sapientissima uox, posse quẽuis sine satellitio regnare, qui sic subditis imperaret, ut filijs pater. Sed si consuetudo tot annorum usu comprobata tolli tam subito nõ potest, ne custodibus corporis istius careas, parentes tui curabũt. Ego uero à matre tua, inclyta et sanctissima fœmina rogatus, Satellitium circundabo animo tuo: quod te securiorẽ ac tutiorẽ præstabit, quàm hastati aut sagittarij quicunq;. Nam hæc corporea custodia, corrupta nonnunq̃ uel precio, uel metu, uel delicijs, imperatorem suum aut deseruit, ut Neronem: aut prodidit, ut Galbam: aut etiam occidit, ut Pertinacem. Hi abs te semel bona fide asciti, pectora sua pro salute tua aduersus impetus assultusq; & insidias omnes obijcient. Est enim maius animo periculũ à uiribus & astu uitiorũ, quàm corpori ab externis aut intimis simultatibus: quanto cuiq; charior esse debet animus quàm corpus, & uitiorũ callidiores insidiæ atq; occultiores, & eorum tyrannis grauior, & interitus animi acerbior ac terribilior. Accipies igitur Satellites ducẽtos, aut paulò plures, quos sic tibi facies familiares, ut nec noctu nec interdiu, nec domi, nec in publico sinas à tutela tui uel latum unguem discedere.

ne his

ne his, aut certe similibus destituta, prædæ sis diabolo: qui, ut Petrus ait, tanq̃ leo rugiens circumit, quærens quẽ deuoret. Symbola appellaui, quasi notas quasdã, cuiusmodi uetus mos erat Principibus se insignire, quod et fit hodie. sed latius res patuit. ad uulgum etiam progressa: unde tanquam ex stultitiæ fonte manarũt illa stolidæ cuiusdam arrogãtiæ, quæ hoc tẽpore Principes usurpant, indigna nõ modo Christianis, sed etiam gentilibus: quibus illi omnibus minãtur, omnes terrẽt: & sibi ipsi plus tribuunt quàm homini est concessum: maioremq; in potentia sua fiduciam collocant, quàm in Deo. Intelligi potest de quibus loquar, nec mihi explicatius quicquam dicere necesse est. Eiusdem ferociæ sunt insignia leonum, ursorum, pardorum, luporum, serpentum, draconum, molossorum, aquilarum, uulturum, gladiorum, ignium, & huiusmodi: tanquam pulchrum & magnificum & uere Principe dignũ sit, talis esse ingenij, qualis sunt illa, atrocis, rapacis, sæui, cruẽtiq;. quanto præstaret, aliquid pro insignibus ostendere, quod humanitate, comitate, lenitate, dulcedine alliceret atq; inuitaret? aut grauitatis & præstantiæ magnitudine ac maiestate detineret? Porrò symbolorum hæc est lex, ut sententiam absoluant uerbis ad summum quinque: & quo breuiora sunt, hoc uenustatis plus habeant. quale est illud Augusti, Matura. Obscuritatis aliquid & allegoriæ symbolum cõdit, ut paulum à naturali sensu deflectatur: modo ne tanta sit, quãta Py-

Symbola

Insignia.

Symbolorum lex.

thagoras est usus, ut ab intelligentia dictorum suorũ arceret imperitos. qui symbola sua longißime uerbis abduxit illinc, quò sensus spectabat: adeò ut Tyrrhenos *induxerit illis citra omnem allegoriam parêre, quũ eam non assequerentur. idcirco & expositiunculas addidi, breues quidem pro rei argumẽto, sed in hoc tantum, ne te in multis ambiguitas uel remoraretur, uel falleret.* Mihi *pro hoc satellitio nolo stipendium aliud numerari, quàm ut lex* CHRISTI, *unde sunt nobis hæc desumpta, utique uoluimus, in tota uita atq; actionibus tuis regnet: magno exemplo priuatarũ, si talis sis* Princeps *ipsa. quod facile consequêris, matris tuæ imitatione.* Homini *enim Christiano, quod potest amplius præmium aut præstabilius in hac uita contingere, aut ad futuram fructuosius, quàm uidere rectas suas admonitiones, non irritas cecidisse? & opera sua auctam aliquorum pietatem?* Impar*tiat tibi* Dominus IESVS *spiritum suum, ut & felicissima quàm diutißime uiuas, et fortunis omnibus probitatem anteponas.* Brugis *ad Calendas* Quintiles.

M. D XXIIII.

Scopus

SCOPVS uitæ Christus. 1

Sit hoc primũ symbolũ, tanq̃ felix auspiciũ cæterorũ. quo monemur, omnia referẽda in Christum, & in eum dirigenda, ut iaculantium sagittas in scopulum.

Pax Christi. 2

Hæc est, quæ in totum hominem placidißimam cõcordiam & quietẽ inuehit, ne quid in ipso tumultuetur: nec cum alio intus aut foris pugnet, uel dissentiat.

Murus æneus sana conscientia. 3

Impenetrabilis est enim. & qui maxime hominem tutatur, ex Horatio: *Hic murus aheneus esto, Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.*

Felicitas unica, intus nil strepere. 4

Fons humanæ felicitatis & miseriæ in animo est, qui si trãquillus sit, suauißime agimus: sin commoueatur, insuauißime. ut si fons turbetur, cœnosa est aqua: si quiescat, liquida, & gustui grata.

Bonis omnia in bonum. 5

Homo probus & sapiens, quæcunque siue bona contingant, siue mala, ad suam utilitatem uertit, dexteritate sapientiæ. Deus etiam omnia quæ dat charis sibi, conuertit in salutis instrumentum, sicut Paulus *inquit,* Diligentibus Deum omnia redeunt in bona.

Suspicionibus

6 Suspicionibus securis.

Nō indulgendum suspicionibus: nōleuiter auertendæ, sed securibus sunt rescindendæ.

7 Virtus instar omnium.

Nulla enim re ad bene uiuendum indiget, qui eam habet, quod Stoici senserunt: & id sentire Christianos magis decet.

8 Virtus citra fortunam ualida.

Et hoc ex Stoicis, & Christianis.

9 Tibicen fortunæ uirtus.

Infirma sunt sine uirtute, quæcunq; uel exterius contingunt, uel corpori: ideo sustentaculum fortunæ est uirtus. hoc est enim in ædificijs tibicen.

10 Sanus intus & exterius.

Iuuenalis, ex Socrate: Orādum est, ut sit mens sana in corpore sano.

11 Antidotum uitæ, patientia.

Horatius, Cuiuis dolori remediū est patientia. hoc est uerū antidotū cōtra tot uenena uitæ huius, quibus undique intrinsecus, & extrinsecus inuadimur, ac urgemur.

12 Sal uitæ, amicitia.

Insulsa est enim uita sine amicitia, & maxima quæq; oblectamenta insuauia, ut Cicero in Lælio declarat.

13 Oculus uitæ, sapientia.

Sapientia est rerum humanarum & diuinarum notitia,

litia, qua sublata cæca esset uita nostra, & in densißimis tenebris destituta.

In uirtute oculi & manus. 14

Inspicienda enim uirtus, & agenda.

Multi nimium, nemo satis. 15

Habent intellige. ex Seneca: Fortuna multis nimium dedit, nemini satis. Nam multi quum plus quàm sufficit, aut oportet poßideant, nondum tamen uidentur sibi habere satis: quòd ad cupiditatẽ uiuunt, quæ insatiabilis est.

Satis hoc contento. 16

Nihil tam exiguum, quod nõ sufficiat ei, qui amplius non requirit.

Satis relicturo. 17

Quid iuuat tam multa congerere, aut tam anxie custodire: quum uelimus nolimus, relinquenda sint?

Intus quàm exterius formosior. 18

Vera pulchritudo est in animo. idcirco Stoici solũ sapientem uocabant pulchrum. Cicero. 3. de Fin. & Socrates apud Platonem in Alcibiade de uotis, optabat, ut intus pulcher efficeretur.

Intus quàm exterius ornatior. 19

Ornamẽta interiora sunt uirtutes, eruditio, acumen: quæ excellentiora sunt ueſtimẽtis, aut forma corporis.

Harmonia interna. 20

Vt nihil ab alio dissonet, sed sit concentus in animo dulcißimus,

dulcißimus: hanc ueram esse musicam dicebat Socrates.

21 Velle instar omnium.

Apud Deum sufficit uelle. & gentilium sunt illa celebrata: Si desunt uires, tamen est laudāda uolūtas: &, Voluntas pro facultate.

22 Natura quis pauper?

Nulli potest deesse, quo se sustētet: sic enim prouidit natura, ut facile suppetat animantibus alimonia, modo ne quis putet se non posse uiuere sine pane siligineo, & pisciculis ex mari Aegeo aduectis, aut auiculis multo parandis. panis & aqua uitæ sufficit, interim solū olus.

23 Opinione quis diues?

Nemo est humanis opinionibus diues, quæ in immensum nostros usus auxerunt, ut nemo tam habeat multa, cui non aliquid deesse uideatur. quo fit, ut diues non sit, quum aliquid requirit amplius. Ita si errorem communem recipimus, nec sua opinione quisquā erit diues, nec aliena.

24 Nec malum, nec frontem.

Nec mali quid feceris, reueritus Deum: nec quod malum esse existimetur, reueritus homines: tum ne alios offendas, aut exemplo sis ad malum.

25 Sapiens solus longæuus.

Vita enim stultorum non est uita. ea demum est uita, quæ per sapientiam agitur. ita præferēdus est dies unus

sapientis, longissimæ æternitati stultorũ. ex Cicerone. 5. Tuscul. quæstionum.

Nocere promptum, ut pessimum. 26

Prodesse abstrusum, ut optimum. 27

Nihil est tam imbecillum, aut tenue, quod non possit aliquã nocere, sed prodesse difficillimum. non est hoc cu iusuis. & nocere pessimũ, nempe diabolicum: prodesse uero, utpote diuinum, præstantissimũ. idcirco nemo explicare debet uires suas nocẽdo, quũ aranei morsus possit hominem necare. sed iuuando, quod rarum est, & pulcherrimum, diuinæq; naturæ cognatum.

Pauper egens, non carens. 28

Non est pauper, qui caret, sed qui eget, qui desiderat. Socrates forum ingressus, q̃ multis ego, inquit, nõ egeo?

Alienis lachrymis cautior. 29

Alieno risu lætior. 30

Non est gaudendum alienis malis, sed danda opera, ut illis fiamus cautiores, ne in illorũ causam incidamus: nec inuidendum alienæ lætitiæ, sed gaudendum, tanquã si tibi contigisset.

Cor canum in iuuenili corpore. 31

Vt sit prudentia senilis in iuuenta. cor enim sedes est ingenij & mentis, unde cordati homines.

Pedica nimia fiducia. 32

Decipitur facile, quisquis nimium fidit alijs: sed potissimum,

simum qui sibi ipse. ne uirtuti quidem suæ, unde facile na scitur arrogantia, & uanitas, quæ sæpißime uirtutibus succrescit.

33 Columbi oculus in serpentino corde.

Hoc ex Euangelio: *Estote prudentes ut serpentes, & simplices ut columbæ.* Decet enim nos corde sapere, sed oculo in iudicando uti minime maligno, aut uafro.

34 Oculus in sceptro.

Nulla uirtus magis decet principē, quàm prudentia. quid enim aliud est potētia in stulto, quàm gladius in ma nu furentis? Istud sumptum ex Hieroglyphicis *Aegyptiorum.*

35 In uirtute delphinus.

Narrant nullum animalium celerius esse delphinò. Admonemur nō debere nos differre bene agere: sed uti in eo aggrediendo magna celeritate.

36 In ultione Callipedes.

Suetonius in Tyberio refert, hunc seu hominē, seu animans aliud, quum diem totum se cōmouerit, non promouere támen cubitum unum, ut tarditas illa in prouerbiū uenerit. Significat symbolum, lentißimos debere nos esse in ulciscendo.

37 Temporis minister.

Allusio ad uetus oraculū, Tempori pare: *de quo* Plato, & Cicero, *et* Seneca. *Accōmodare se debet unusquisq; tempori,*

tempori, nec speret coacturum se tempora, ut suis rebus seruiant. ipse potius præsenti rerum statui subseruiat.

Tempori parcus dispensator. 38

Et istud uetus, Tēpori parce. Nihil charius debet nobis esse. quippe nihil est aliud tempus, quàm uita, quam unusquisq; tantum se amare profitetur, quum nullius rei magis sit prodigus, quàm temporis. Seneca de breuitate uitæ, eódem spectat.

Magno uendendum tempus. 39

Gloria Crocodilus. 40

Animal est in Nilo amne Aegypti, cuius hanc ferūt naturam, ut persequentes fugiat, fugientes persequatur: sic gloria quærentes fugit, negligētes sequitur. Sallustius de Catone: Quo minus gloriam petebat, hoc eam magis assequebatur.

Hemerobia uana gloria. 41

Aristoteles scribit, ad Hippanim Scythiæ fluuium nasci bestiolas, quæ ad perendinum diem nunquam perueniant, quæ hac de causa dicūtur ἐφημερίδες & ἡμερόβιαι, *quasi diariæ: sic inanis gloria cito extinguitur, nec diuturna esse potest.*

Disce uiuere. 42

Disce mori. 43

Vtrunq; ex æquo discendū, & recte uiuere, & recte mori. nemo recte moritur, qui nō recte uixerit. hoc est

totius uitæ exercitium, ut bene uiuamus, nec iniquo moriamur animo.

44 Viue ut post uiuas.

Sic est hic uiuendum, ut ad alterā perueniamus meliorem, atque adeò ueram uitam. nam præsens uita, quid aliud est quàm peregrinatio?

45 Virtus exercetur, non perit.

46 Generosa uirtus flatu accenditur.

47 Virtus inimicitijs fortunæ crescit.

Eodem pertinent, Virtutem maiorem fieri aduersis, tanquam materia suorum incrementorum. Medium referri potest, uel ad flatum iratæ fortunæ, uel ad laudem.

48 Extorquet quies.

Nullū imperiū grauius aut potentius quieto, in quo inest plus autoritatis & maiestatis, quàm in uehementi & turbulento. tale describit Vergil. 1. Aeneidos: Ac ueluti magno in populo. & Claudianus de consulatu Manlij Theodori. Imperiū concitatū ut multum habet impetus, sic minus uiriū, citius cōtemnitur, facilius frāgitur.

49 Terret imperium.

De imperio uehementi, quod metum quidem incutit, sed debilitat subditorum uires.

50 Blandum imperium imperiosum.

Maiores enim habet uires, et fortius cogit. Ausonius: Blando uis latet imperio.

Domitrix

Domitrix omnium patientia. 51

Vergilius, Vincenda omnis fortuna ferendo est. For*tuna & casus humani, & impetus hominum retunduntur, si opponatur moles patientiæ: quod ostenderũt martyres nostræ pietatis.*

Nobilitatem non dat unus dies. 52

Nemo est nobilis, quòd his aut illis parentibus natus sit. nec sors nascendi, quæ uno die contingit, facit nobilem, sed præclari uirtutis actus. Iuuenalis: Tota licet ue*teres exornent undiq; ceræ Atria:* Nobilitas *sola est, atq; unica, uirtus.*

Generositas uirtus, non sanguis. 53

Ad idem tendit. Inductione ad eam rem utũtur. Quis equus generosus? quis canis? nônne qui optimus? & sic in cæteris animantibus, ac stirpibus. ergo & generosus homo non alius, quàm optimus.

Fortuna nimis blanda, hamata. 54

Publius in minis: Fortunà cum blanditur, captatũ ue*nit. nulla est alia fortuna, quàm* Deus*: sed admonemur, non efferri, non fidere corporis aut diuitiarum successibus: hi enim fortunæ nomine solẽt intelligi. nec* Deus *nos fallit: ipsi nos fallimus, stulte utentes rebus.*

Fortuna fallacior, quo blandior. 55

Quod ego ad moderationẽ animi Cardinali Cronio dederam. sed non tam symbolum id fuit, quàm uatici-

nium. nam quum se effusissime fortuna in illius & Ceruiani patrui sinum effudisset, repente utrunque absumpsit, sed Cardinalem adolescentem adhuc, alterius & uiginti annorum.

96 Stabilissima fortuna stultissima.

Idem mimus: Fortuna nimiũ quem fouet, stultum facit. adimit enim mentem, & tantis successibus insolescit animus humanus, ut iam nec alios ferre possit, nec se. Memini matrem tuam sapientissimam fœminam dixisse mihi, quum à Sion ad Richemũdiam cymba reueheremur, se quidem temperatã & mediam quãdam fortunam malle, quàm uel asperrimam, uel lenissimam: alterutrum tamen optãdum si esset, electuram citius tristissimã, quàm blandissimam. infelicibus non deesse consolationem, fortunatiss. deesse mentem. Quod dictum uere pudici pectoris & sapientis, ego apud multos in hac regione celeberrimum feci.

97 Corpus excors fragile.

Horatius, Robur sine consilio, mole ruit sua. & apud Ciceronem sæpe, Nihil esse uires citra consilium.

98 Cor uel incorporeum firmum.

Consilium magnas per se habet uires, etiam si corporeæ uires desint. quod ostendit natura in formicis, & apiculis. Sallustius: Non uiribus, aut uelocitate corporum res magnæ geruntur, sed consilio, autoritate. Eadem

dem est sententia Ciceronis in Catone maiore.

Fideli nullæ seræ. 59

Omnia ei cōcreduntur: nihil est ei clausum. Theognides: O Cyrne, argēto fidelis præstat & auro. Cōtrà, infideli nihil est satis clausum.

Autoritas rerum gerendarum telum. 60

Plura perficit autoritas, quàm uires, aut etiam consilia. declarari hoc potest in principibus, qui magnas res gerunt, non tam opibus aut sapientia, quàm autoritate & maiestate. bella dicebat Cæsar, fama plurimum confici. multum quoq; interest, quis dicat, honoratus an inhonoratus: ut ait apud Euripidem Hecuba.

Veraci creditur, & mentienti. 61

Propter autoritatem, & præceptam fidem.

Mendaci non creditur, & iurato. 62

Aristoteles interrogatus quid lucrarentur mēdaces, respondit, ut quum uera dicant, nemo credat.

Magnes amoris amor. 63

Nihil est, quod sic eliciat amorem, ut amor. Martialis: Hoc non fit uerbis Marce, ut ameris ama. Est naturalis quædā in rebus coniunctio & harmonia, ut nemo illū oderit, à quo diligitur. De hoc Plato, Seneca, & alij.

Philtra amor. 64

Itaq; non est opus alio poculo amatorio, ad amorem exprimendum, quàm amore.

65 Magnum ſatellitium amor.

Claudianus: Non ſic excubiæ, nec circunſtantia pila, Vt tutatur amor. *Salluſtius:* Non arma, aut opes præſidia regni ſunt, ſed amici. nemo enim uult nocere ei, quem amat: Simile eſt quod ſequitur.

66 Firmiſſimæ opes amor.

Non modo impia, ſed ſtulta eſt etiam in rebus mundanis illorum uox, qui aiunt omnia in pecunia eſſe conſtituta, amorem parum poſſe, quum uideamus maximas opes propter odium ſubuerſas: minimas uero, & infirmas, inimicitijs cõſtabilitas. Hinc uerbũ uetus: Vbi amici, ibi opes. Apud Germanos & Scythas nullæ fuerunt olim opes aliæ.

67 Vbi terror, ibi timor.

Neceſſe eſt eũ timere, qui terret alios. Ex uetere ſententia, apud multos celebri.

68 Vbi uber, ibi tuber.

Apuleius in Floridis: Nihil quicquã homini tam proſperum diuinitus datum, quin & tamen admiſtum ſit aliquid difficultatis, ut etiã in ampliſſima quaq; lætitia ſubſit quæpiã uel parua querimonia, coniugatione quadam mellis & fellis: Vbi uber, ibi tuber.

69 Omnia propoſuit labori deus.

Horatius: Nil ſine magno Vita labore dedit mortalibus. & *Verg.* Labor omnia uincit Improbus. Ferũt fabulæ, Iouem

le Ioue hominibus omnia uenalia exposuisse, preciũ esse laborẽ. Dici nõ potest, quantũ in re omni ualeat quãtulacunq; sedulitas, ut de formicis scribit Plinius.

Immodica imbecilla. 70

Modica firma. 71

Quum Theopompus rex Lacedæmoniorum Ephoros regio imperio opposuisset, querenti uxori, quòd minorem filijs potẽtiam esset traditurus, quàm à patre accepisset: Atqui firmiorem, inquit. Modicũ uero cum mediocre est, tum moderatũ, utroq; dictum pertinet. Et in omni uita res mediocres iucundiores ac stabiliores sunt, quàm uastæ atq; immanes. unde illud Hesiodi: Dimidiũ plus toto. quia mediocritas nimietate præstabilior. & Claudianus: Viuitur exiguo melius.

Magnus ope minorum. 72

Nemo ad magnitudinem peruenit, nisi auxilio minorum. quo grauius est illum infirmiores despicere, quorũ adiumento eò euectus est, unde hoc ipsi facere liceret.

Vicit uim uirtus. 73

Virtus ut Deo cognata, uires omnes hominum infringit.

Strauit fortunam uirtus. 74

Multis exemplis ostensum est, potentiorẽ esse uirtutem opibus & casibus fortuitis, ut magni & excellentes uirtute uiri humanos casus sublimes & intrepidi cal-

carint, & quibus opes succubuissent, ea uirtus superauit: uelut carcerẽ Socrates, Rutilius exilium, inimicitias potentum Cato, sed atrocissima dictu nostri martyres.

75 Fortitudo in fortunam, non homines.

Non est fortitudo cædere, sternere, cladem hominibus afferre. hoc belluarum est, nõ hominum. Vera fortitudo est, uitia cohibere, fortuita despicere, nihil nisi probitatis timere iacturam.

76 Optima, cibus inuidiæ.

Inuidia non arrodit nisi excelsa, & optima: humilia, abiecta, uilia negligit, non sunt illi esui. molestum est inuidiam ferre: & tamen molestius, nihil habere inuidendũ.

77 Inuidia sibi & aliis uenenum.

Alia perimit, sed primum se ipsam. in cæteris inuidia est iniquissima. in hoc æquissima, quòd et illum tanquam ueneno cõsumit, in quo est, et eum ulciscitur quẽ impetit.

78 Inuidia uipera.

Ferunt hanc edi, arrosis matris lateribus: ita priusq̃ exeat, matrem perimit. sic inuidia, primum omnium enecat eum, in quo gignitur, tum prodit uenenatissima fera.

79 Quod deo & homini.

Aequum est, nos ipsos uoluntati Dei præbere morigeros, ac obsequentes: nobisq; idem placere, quod Deo, ne quis indignetur, aut improbet res sic aut aliter euenire, quũ autor sit omniũ Deus: nos quorsum tendãt ignari.

Da

Da cæcus. 80
Accipe oculatus. 81

Decet eum qui dat, non meminiſſe beneficij: nec multum ſpectare cui det, certe continuo oculos auertere: ne exprobrare aut imputare uideatur, aut laudẽ quærere. eum uero, qui accipit, intueri non tam munus, quàm dantem, et ſemper meminiſſe gratiæ. Idcirco fingũt tres eſſe Gratias, duas nũquam retroſpicere, tertiam ſemper priores intueri.

Bonus bonis & malis. 82
Malus nec malis, nec bonis. 83

Bonus & admirabilis & charus eſt bonis, & malis: malus uero neutris.

Præſidium in innocentia. 84

Inter tot uitæ huius pericula, quũ reliqua omnia iniuriæ obnoxia ſint, innocẽtiæ noceri non poteſt. tum & reliqua fluxa, & euanida, & infirma ſunt: ſola innocentia efficit, ne aliquà uiolari poßimus. nec quiſquã alia re magis fidere, aut alia debet cõparare ſuæ ſalutis munimenta, quîs non tutus modo agat inter pericula, ſed inter maximos terrores ſecurus. Innocẽtia humanorũ ſummum, inquit Plinius in Præfatione.

Matura. 85

Quod aliter dicitur, Feſtina tarde. Auguſti uerbum apud Suetoniũ. Per quod intellige, debere in negotijs ge-

rendis celeritatem tarditati admisceri. nec quicquam nimis properãter agi, nec nimis lente. Hæc duo uerbo unico significari putant, Matura. ut apud Sallustium. Nam prius quàm incipias, cõsulto: & ubi consulueris, mature opus est facto. Quanquã in cõsulendo uelim suscipi plus tarditatis: in agendo autem, modo sit satis grauiter deliberatum, plus celeritatis.

Ciconiæ beneficium.

86 *Ciconiæ hic est mos, ut unum è pullis relinquat ei domui, in qua est nidulata. tum & parentes senio defectos tandiu & nutrit et gestat humeris, quàm ipsa ab eis fuerat paruula atque imbecillis educata. unde ἀντιπελαργεῖν. Ita optime in eam collocatur beneficium, & in homines gratos, qui eius significantur nota. tametsi commodandum est cuicunque poßis. Quod uulgò nostrates dicũt: Bene fac, nec specles cui, sed gratis, potißimum propter exemplum.*

87 Comœdia uita humana.

Est enim ceu ludus quidam, in quo unusquisque agit personam suam. Danda est opera, ut moderatis affectibus transigatur, nec cruenta sit Catastrophe, aut funesta, qualis solet esse in Tragœdijs: sed læta, qualis in comœdijs. ideo additur,

88 Ne uita tragœdia.

In qua turbulenta, & sæua sunt omnia.

Confide

Confide rectè agens. 89

Neminem metue innocens. Nam probo animo nemo potest nocere, & si corpori noceat, hactenus nocet, ut animam ex eo tanquam è carcere in libertatem emittat, ueramq; uitam.

Veritas temporis filia. 90

Verū quod diu latuit, procedente tempore existit & apparet, ne quis fidat mendacio, uel putet in occulto semper ueritatem fore. Cicero: *Opinionum commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat.*

Lupus mendacio tempus. 91

Vorat enim, & absumit.

Veritas premitur, non opprimitur. 92

Laborat uerum, sed eluctatur tandem.

Mendacio comites tenebræ. 93

Tandē enim obscuratur, tum & amat tenebras, quibus tueatur sese.

Veritatis splendor comes. 94

Exilium inter malos. 95

Non est exilium à patria abesse, sed à bonis, & inter malos agere. Relegarāt Sinopenses Diogenem *Cynicū: Et ego illos relegaui, inquit* Diogenes. *quum hic Athenis uiueret, illi in* Pontica *barbarie.*

Ne hilarem insaniam insanias. 96

Ex Seneca. quum quis mente abiecta, uel submersa. uoluptatibus

uoluptatibus se & delitijs mancipauit.

97 Inter spinas calceatus.

Admonet, nō incaute agendū inter inimicos: quumq́; inimicis septa sit hæc uita, circūspectione & magna cautione opus est ad eam transigendam.

98 Deum sequere.

Vetus dictū: ἕπου θεῷ. potest sic dici, Deus dux: ut illius & ductui atq; auspicijs te totum in hac uitæ militia permittas, et imperijs obtēperes, et exemplū æmuleris.

99 Fama pluris quàm opes.

Et iucundior est & utilior. multos uidemus magnis spoliatos opibus propter aduersam famā: alios propter secundum & fauorabilem rumorem locupletatos.

100 Virtus pluris quàm fama.

Res solida & firma, & perenna natura pluris æstimanda est, quàm ficta, atq; adumbrata: & corpus quanto maioris quàm umbra?

101 Virtutis umbra gloria.

Ex Socr. ideo cōpēdiosa est ad gloriā per uirtutē uia.

102 Oculos in pectus.

In pectore est cor, sedes cogitationum. Perinde est ac si dicas, Nosce te ipsum.

103 Non extorquebis amari.

Claudianus in Panegyrico sexti cōsulatus Honorij. Cætera extorquentur ui: amori non potest uis inferri.

Tempus

Tempus edax rerum. 104

Ouidij in Metamorph.15. & Aristoteles: Omnia tempore contabescunt, & decidunt, præter Deum, & spiritus, quibus ille immortalitatem communicauit.

Subiecta Dei manu consistimus. 105

Nec angeli, nec animæ nostræ sunt natura sua immortales, sed uoluntate Dei: nec res ulla uel momentum duraret, nisi cã regẽtis Dei cura sustineret. quo intollerabilior est in tãta infirmitate superbia, aut ingratitudo, si nõ agnoscas cuius munus sit uita, & ea, quibus intumescis.

Gloria uento discutitur. 106

Quum aliud non sit, quàm flatus quidam.

Propter inuidiam uela opulentiam. 107

Inuidia, inquit Sallustius, ex opulentia orta est. ideo opes celandæ sunt, ne inuidiam nobis pariant. graue est enim eam ferre, quamuis innoxiam.

Honores onera. 108

Multæ curæ & sollicitudines suscipiendæ sunt, multi labores adeundi constitutis in dignitate, aut honore: maxime quũ illum studẽt cõseruare. non minus erit uenustum si dicatur, Fasces fasces. Erãt fasces magistratũ Romanorum insignia, sunt & fasces sarcinæ ac onera.

Virtutis radices altæ. 109

Ad stabilitatem uirtutis pertinet, quum reliqua uix summo solo hæreant.

Mortalibus

110 Mortalibus immortalia præferenda.

Vt uirtus & eius æternum præmium, diuitijs aut honoribus, aut quibusuis humanis affectibus.

111 Alata ætas.

Celerrime enim auolat: Et fugiunt freno nõ remorante dies. et hoc citius, si sit bona ætas: nam mala diutius immorantur, & premunt.

112 Fidens, non confidens.

Sperandum est benè, sed non stolidè, aut prudenter: quumq; incerta sint omnia futura, nec in fœlicitate attollendus est animus, nec in aduersis cõtrahendus. nec id tamen sperandum aut aggrediendum, quod maius sit uiribus, aut uerecundiæ terminos excedat.

113 Cuius pudebit, pigeat.

114 Ne feceris, quod factum nolis.

Finis in re omni spectandus est: stultumq; est id agere, quod postea multo redempturus sis. ne feceris, quum parum proderit pœnitentia.

115 Stulta de alienis superbia.

Videtur enim absonum, si ob eas te res extollas, quæ tuæ non sunt. porrò quid sit alienum, declaratur proximo symbolo.

116 Alienum quicquid adimitur.

Quod tolli potest, nostrum nõ est, ut fortuita & corporea: solus animus est noster.

Quod

Quod commodauit fortuna tollet. 117

Quod mutuauit natura, repetet. 118

Quod parauerit uirtus, retinebis. 119

Cõmodata uidentur à fortuna, quæ eádem reddũtur: mutuata à natura, quæ similia. nõ eadem, sed utraq; non diutius futura sunt apud nos, q̃ creditor aut cõmendator permiserit. At uirtutis præclara facinora, quemadmodũ inquit Sallustius, sicuti anima ipsa, immortalia sunt.

Princeps priuatis sublimior sentiendo. 120

Non decet principem aut opibus modo, aut potentia priuatos excellere: sed sensu quodam & opinionibus, supra popularem captum sapientißimis. ut non moueatur exiguis & uilibus reculis, sicut plebecula: sed sit in eo ut dignitas, ita sapientia quædam singularis. indignũ enim est eos, quibus cæteri parent, non melius de rebus censere, quàm uulgus imperitorum hominum.

Princeps multis consulendo. 121

Hoc demum est principem agere, publicas utilitates suis anteponere, existimareq; neminem esse inter subditos, cuius cura peculiariter ad se nõ pertineat. Itaq; princeps officium suum implet, propria cõmoda et proprios affectus exuendo, induendo communes. idcirco enim electi sunt principes, ut essent, qui suis priuatis soluti curis, publicis excubarent. Licebit & sic dicere: Officium est imperare, non regnum.

Tu tibi

122 Tū tibi uenerabilis.

Ne quid turpe uel agas, uel cogites, reueritus teipsū.

123 Malum occultum perniciosissimum.

Non enim potest aut pœnitudine deleri, aut castigatione tolli, aut explicatione leuari, aut cōsolatione leniri, siue sit delictum, siue affectus aliquis.

124 Non quandiu, sed quàm bene.

Ad uitā & actiones omnes pertinet. Multis breue tēpus seu uitæ contigit, seu quid aliud agendi: nemini adempta est in quantulocūq; tēpore facultas rectè se in eo gerendi, quod instituit. ideo nō refert, quātā sit ei diuturnitas, sed qualis administratio. nec uitā, ut sit bona, lōgam esse oportet: uel in uno momēto sanctißime licet uiuere.

125 Nomen præ opibus.

Pluris enim faciendum est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ, iuxta sententiam Solomonis.

126 Odiosus, modo immerito.

Ne cures, quòd odio habearis, modo id culpa tua non contingat, quòd aliquid ipse feceris odio dignum.

127 Ingratitudo multis immerētibus noxia.

Cessant enim homines benefacere, si in ingratos inciderint: ita gratos recusant experiri, ab ingratis læsi. idcirco lex erat in Græcia aduersus ingratos, quòd id uitiū uideretur communioni & societati hominum uehementer damnosum.

Iniuria

Iniuria obliuione ulciſcenda. 128

None ſt uerior aduerſus iniuriam ultio, quàm ſi obliuiſcaris eius: ſic enim nec animum uret, nec magis lædet, quàm ſi facta non eſſet.

Præcipitis conſilij aſſecla pœnitentia. 129

Multum enim cogitandũ & deliberandum eſt, ante quàm ſtatuas. ſententia ex Platone ſumpta.

Quod uni, & omnibus. 130

Pari ſumus omnes creati lege, quicquid uni euenit, poteſt et omnibus euenire; ne quis quum aliena uidet mala, ſecurus agat.

Ne ferrum igni. 131

Non eſt ira ferro armãda. Ex Pythagoræ ſymbolis.

Lachrymis ignis extinguendus. 132

Iram contra te lachrymis & pœnitentia, & petitione ueniæ placato, non ſolum Dei, ſed etiam hominum. non eſt turpe ueniam precari, turpe eſt Deum aut hominem habere inimicum.

Faſtigio caput ſummitte. 133

Potentiæ cede: ne cũ opulentiore, aut maiore, aut meliore contendito.

Falſo nomine non gaudendum. 134

Fluxum eſt enim, et momentaneum: nec iuuat, quum reclamet conſcientia.

135 Amicus, ut non alius.

136 Inimicus, ut non idem.

Amicus sic amandus est, sic colendus, sic cum eo uersandum, ut non putes posse inimicum fieri: inimicum uero sic oderis, tanquã aliquãdo amicus sit futurus. in quo damnatur à Cicerone sententia Biantis Priennæi, quam sequutus est in mimis Publius.

137 Quod uideri uis, esto.

Nulla uia facilior. nõ idẽ ualẽt fucata et simulata, quod uera & solida. magna istis inest uis, infirma sunt illa.

138 Oculum in metam.

Spectandus est in rebus omnibus finis & exitus, ne præsentibus periculosè decipiamur.

139 Nocens metuit pœnam.

140 Innocens nec casum.

Nocens stimulante conscientia, metuit paratam legibus pœnam. innocens fiducia conscientiæ nec humanos casus pertimescit: quũ sua omnia in se uno, hoc est, in animo & uirtute posita esse ducat: tum & illum sequitur, illi fidit, in cuius manu sunt casus omnes.

141 Excusanda seruitus sub necessitate.

Non dico honesta, ut Publius: sed excusanda. causam enim probabilem potest afferre, cur seruiat, quia necessitate impellitur. sed multum interest, quam quisq; fingat sibi necessitatem.

Ne

Ne à pudendo uincaris hoste. 142

Vt uoluptatibus, libidinibus, cupiditatibus, ira, et cæteris uitijs.

Turpibus ne seruito. 143

Vt uitijs, & malis hominibus, quorum consuetudine fis peior, & eorum sceleribus uideris esse administer.

Amicum inimicum fugito. 144

Hoc est, assentatorem, fucatum amicum, & eum qui sub amicitiæ nomine odit, aut cõtemnit, aut inuidet. sunt enim qui amicos infelices diligũt, felicibus inuidẽt. Tum illos potiss. fugito, qui amorem simulant, quũ insidientur probitati & uirtuti: aut qui familiaritate ostensa, labem & ignominiam afferũt: quiq; ad flagitia & facinora uel exhortantur, uel incitamento sunt exemplo sui.

Ne lingua mente celerior. 145

Cogitandum prius, quid loquaris. uelocissimus datus est animus, ne quid possit eum præuertere, si uelit: debet hic esse linguæ clauus.

Bellum cum uitijs. 146

Non cum hominibus debet geri bellum, nec uires ac robur in eos ostentandæ: sed in uitia, qui sunt ueri hostes nobis exitiabiles.

Diuitiæ iniuriæ pignora. 147

Ex Eucherio Lugdunen. Multis fit iniuria, tãtum ut tollantur opes: expilantur à furibus, spoliantur à latro-

nibus,& cæduntur. in hos caluniatores inuadunt, in hos iudices acriter cognoscunt, & animaduertũt. præsertim in ijs criminibus, ob quæ fortunæ adimuntur: in quibus nulli tutiores sunt, quàm qui quod perdant non habent. nulli periculo propiores diuitibus.

148 Bona ad benefaciendum.

Non conuenit bona uel animi, uel corporis, uel externa data esse homini ad nocẽdum: nec ad malefaciendum tributa sunt, quod nomen ipsum indicat, ut & sibi prosint & alijs.

149 Maximæ opes, prodesse.

Nihil iucũdius ipsi, qui id facit, nihil eidẽ tutius. nam qui profuit multis, hunc tuentur multi.

150 Thesaurus gratia boni.

Magnus est thesaurus gratia, quam uir bonus debet pro beneficio.

151 Quod uides, non diu.

Quæcũq; in uita cernis, non diu cernes: aut enim illa interitus auferet, aut te.

152 Vt uerax, ne suspicax.

Ex Eucherio. qui enim suspicax est, facile quæ cõperta non habet, affirmabit: ita mentietur affectus impulsu.

153 Non diues, ni contemnas.

Ex Seneca: Nemo enim suis diuitijs ut oportet utitur, nec fructũ ex eis ullum capit, qui noctes & dies pro illis

illis est sollicitus: qui uero poßidet tanquam alienas, hic demum tanquam suis fruitur. nullum bonum iuuat animum, nisi ad cuius amißionem ipse præparatus est. hinc illud mimi: Despicere oportet, quod poßis deperdere.

Ex pende. 154

Singulorum pondus & precium æstimandum, tum quæ dicturus, quæq; acturus, exordia, progressus, exitus rerum.

Sine querela. 155

Viuendum ita, ut non sit cur uel de te quisquam conqueratur, uel ipse de quoquam, aut de fortuna: nec ipse cuiquam facias iniuriam, nec factam tibi credas. Seneca de Trãquillitate uitæ: Assuescendum itaq; cõditioni suæ, & quàm minimum de illa querendum, & quicquid habet circa se commodi, apprehendendum. Nihil tam acerbum est, in quo nõ æquus animus solatium inueniat. Hoc est Symbolum nostrum.

Frenum in lingua. 156

Ne soluta dicat, quod noceat: unde infrenes nominantur.

Ne bos in lingua. 157

Allusio ad uetus prouerbium. Bos moneta erat numi Attici, & hinc ipse nũmus sic appellabatur. qui tacebant precio cõducti, dicebantur loqui non posse, quòd bouem haberẽt in lingua. Simile est illud, quod in Demosthenẽ

mercede tacentem, quum anginam causaretur, quidā dixit: Non anginam patitur, sed argentanginam.

158 Accurate cogita immutabilia.

Multum deliberandum est antequam facias, quod factum mutari non poterit: ut ducere uxorem, sacris initiari, aut bellum suscipere, aut prælium committere. potest etiam aliò referri: ut multum de æternis illis post uitam cogitemus, quo sanctius hic uiuamus.

159 Longius, modo tutius.

Ad uitā spectat, ad tēpus etiā, ne sectemur dispēdiosa cōpendia uel in eruditione, uel in parādis opibus, aut eiusmodi. Augustus solitus erat dicere: Sat cito, si sat bene.

160 Populo cede, non pare.

Non est cum multitudine pugnandum, bellua multicipiti: sed nec eius opinionibus assentiendum.

161 Et pilo sua umbra.

Nullus est tam cōtemptibilis, qui non & prodesse in loco, & quod facilius est, nocere possit: ideo nemo contemnendus.

162 Hospes ne curiosus.

In aliena domo, in aliena ciuitate decet unumquenq; modestè se gerere, nec curiosè se interponere in administrationem. multo magis conuenit nos in hoc mundo, minime sollicitè aut curiosè agere, in quo planè hospites sumus, seu exules uerius.

Cede,

Cæde, modo doce. 163

Ex amore sciendi dictum à Diogene Antistheni, cum is sustulisset baculum, ut discipulum cæderet, molestum sciscitatorem.

Magnum hospitium magni hospitis. 164

Non potest esse exiguum hospitium, quod implet magnus hospes: nec contemnendum id corpus, quod inhabitat excellens animus.

Tota uita dies unus. 165

Ex Quintiliano in Mathematico. Si omnia uitæ huius diligenter excutiantur, quid aliud est uita tota, quàm dies unus? aut quid est in uniuersa uita, quod non sit in quouis die? ut mirandũ sit, non exatiari homines eisdem toties redeuntibus.

Diarij omnes. 166

Ex superiore pẽdet, & ad breuitatẽ ætatis refertur.

Ex usu, non collatione fortuna. 167

Vt sis diues, non spectandũ est tibi quantum alij possideant, sed quanto tu egeas.

Maiores superbus, minores mœstus. 168

Ad minuendam superbiam spectet quisq; præstantiores se, in eo de quo intumescit: ad leniendũ mœrorem, infeliciores in eo de quo tristatur.

Foris Argus, domí talpa. 169

In eos, qui in aliena mire oculati sunt, ad sua cæci. Ar-

gus centoculus fuit, talpa est cæca. Fabella est de manticis apud Aesopum & Persium, quarum altera dependet ad pectus, in qua sunt aliena uitia: altera ad tergũ, in qua nostra. Potest etiam dici: Domi Tiresias, foris lynx.

170 Ne nimium scrutare.

In eandẽ sententiam: & sic, Ne molestus percontator.

171 Certum in incerto.

Nihil est uita incertius. in hac paranda est uirtus certissima possessio: intuenda altera illa immortalis. cogitanda mors, qua nihil est certius: uanæ & incertæ spes & sollicitudines dimittendæ, quibus ut (quemadmodum Manlius inquit) dum quærimus æuum, perdamus.

172 Voluptates specta abeuntes.

Nam quum adueniũt, delectant: ideo pulchræ iucundæq; existimantur, recedentes turpitudinem ac fœditatem suã produnt. posset sic afformari, In uoluptate deorsum, nõ faciem. Videbis fœditatem earũ, & pœnitentiã, quam relinquunt: sic fiet, ut eas auerseris ac detestere.

173 Voluptas malorum esca.

Platonis sentẽtia. Malus capitur uoluptate, bonus cõsilio. bono uiro Deus est lex, malo cupiditas.

174 Falle uiuens, sed non te.

Vetus erat, λάθε βιώσας. Putant fuisse dictum Epicuri. de quo Plutarchus, & Horatius: Nec uixit male, qui natus moriensq; fefellit. addendũ tamẽ, ne quis seipsum

in uita

in uita ignoret, & si ab alijs ignoretur.

Non refert quà, sed quò. 175

Nihil refert quà trãseas in hac peregrinatione uitæ, sed quò peruenias. in omni loco, in omni fortuna licet rectè agere, & illò peruenire quò intendimus.

Scopulus in undis. 176

Vt sit in animo tanta firmitas, quam undæ omnes & fluctus humanorum casuum concutere non ualeant, semper immobilis, & altior fortuna.

Miserrimum pendêre. 177

Inter spem & metum suspensum esse, miserrimum.

Ne bis puer. 178

Antiquũ prouerbium, Bis pueri senes. de senibus deliris & dementibus. admonet, ne in grandiore ætate uiuamus, aut sapiamus pueriliter.

Ne laborem citra præmium. &, 179
Ne laborem laboris præmium.

Laboris in res mundanas uel præmiũ est nullum, aut certe uanitas, uel alter labor honestior quidem, sed molestior: ut qui dignitates dignitatibus mutãt. sic clamat Hercules ille in tragœdia: Finis unius mali, gradus est sequentis. Interim præmium horũ laborũ est sempiternus cruciatus. sicut Paulus inquit, Stipendia peccati mors.

Pertuso dolio nihil infunde. 180

Allusio ad dolium Danaidum apud inferos, ut habẽt

fabulæ. Ad multa tēdit, ne quid des prodigo & profuso: ne rimosæ auri, & loquaci arcanum credas, ne cupiditatibus inseruias, ne uoluptatibus obsequar, s: ne insatiabilibus largiri assuescas.

281 Turpe gigantem in nano.

In tam pusillo corpore, quantum natura dedit hominibus, tam fragili et infirmo, turpißimum est esse tam ferum & superbum animum, qui stultitia & superbia cælos etiam contingat.

282 Difficilis gloriæ custodia.

Quàm multa perferēda sunt studioso gloriæ, ut paretur, ut parta cōseruetur. maior perpetienda est seruitus, quàm emptis de lapide: quū gloria nisi fundamentis uirtutis innitatur, fugacißima sit.

283 Malus potentiæ custos metus.

Fragiles opes, quas multi metuunt, ac proinde oderunt. Sententia est omninm ferè sapientum, quam tractat in Officijs Cicero.

284 Nescis quid uesper serus uehat.

Futura incertißima, ne quis nimium uel confidat, uel desperet. dictū est Varronis, qui sic Satyras aliquot suas inscripsit. Eódem refertur, Inter os & offam.

285 Faciem ne aperias.

Tecta est facies humana uerecundia, quod solum uelamentum reliquit ei natura. non est exuenda tam honesto tegumento:

tegumento: nihil enim inuerecundia deteſtabilius.

Manum per frontem ne ducito. 186

Alluſi ad illud, Perfricare frontẽ, ſiue faciem, ſiue os. de ijs dictum, qui pudorem excutiunt.

Splendor ſummus non intuendus. 187

Solem ſi ſereno cœlo intuearis, nocet oculis, interdũ excæcat: ſic ſi diuinitatis fulgorẽ tentes cõtemplari, oculos mentis amittes. Qui ſcrutatur maieſtatem, inquit Sapiens, opprimetur à gloria. nõ capiũt anguſtiæ mẽtis humanæ rem tam ſublimem atq; amplam, Non uidebit me homo, & uiuet, ait Deus. adorãda ſunt hæc, nõ ſcrutãda.

Linguas ne præſcinde, ſed caue. 188

Non eſt libertas hominibus tollenda. nam ſicut Auguſtus dixit: Decet in liberis ciuitatibus liberas eſſe linguas. ſed ſic uiuẽdum, ne ſit cur homines ſuam in te libertatem uelint exercere.

Ora uirtute obtura, non metu. 189

Eódem ſpectat. Nõ claudenda ſunt ora metu, operculo fragili & inualido. bene agendo efficies, ne quis male de te ſentiat, ac proinde nec loquatur.

Cogitatus liber. 190

Nemo prohibere poteſt quenquam cogitare.

Cogitatus quis coget? uis ueritatis. 191

Hæc enim ſuſpiciones omnes tollit: & tanta eſt, ut ultro in mentes hominum ſe inſinuet, efficiatq́;, ut nemini

aliter

aliter libeat cogitare, sæpe nec liceat, ideo rectè agēdum est. nō aliter assequemur, ut omnes de nobis rectè sentiāt.

192 Homo homini par.

Ne quis supra hominem se efferat, ne contemnat, ne despiciat, ne se præferat alteri, quum simus omnes à Deo *parente omniū æquo iure conditi, et in hanc uitam missi.* Potest *etiam ex Seneca sic dici :*Deo *imperium, homini consortium.*

193 Suauissimus post laborem fructus.

Sic demū frui iuuat, quū res labore quæsita est, ut molestia præterita usu præsenti leuetur. Vulgare est, Parta *labore iuuant.*

194 Animo corpus fulciendum.

Non *succumbendum operibus honestis. & deficientibus corporis uiribus, animi conatus tantus sit, ut labēs ac decidens corpus sustentet. ex Sene. lib. de* Vita *beata.*

195 Nocens se iudice nūquam absoluitur.

Semper enim accusatur & condemnatur à conscientia mentis suæ. Iuuenal. E*xēplo quodcūq; malo cōmittitur, ipsi* D*isplicet autori: prima hæc est ultio, quòd se Iudice nemo nocens absoluitur.* De hac re Cic. in P*isonem, & pro* Roscio *Amerino, & Seneca multis in locis. apud* Q*uintil. est illud prouerbij loco, Cōscientia mille testes.*

196 Ebrietas nec madida, nec sicca.

Ebrietas *madida est, quæ fit ex uino aut ceruisia: sicca uero*

ea uero, quæ affectu aliquo immodico, cũ is uim omnem mentis & iudicij consopiuit, ut ira, lætitia, metus, insolentia ex immodicis fortunæ successibus: arrogantia, uoluptates, & omne delectamentorum genus, quam ebrietatem Græci uocant ἄοινον, quasi inuinam: utraq; cauenda, utraq; hominem extra se pellit, & impotem sui reddit.

Potentiorem in te ne admittito. 197

Cõsuetudo uitiorum, & qui à philosophis habitus dicitur, à Græcis ἕξις, uiolentißimus est tyrannus, quum animum occupauit. ideo magnopere laborandum est ne quis talis in nobis inualescat. non erimus nostri iuris illo admisso. idẽ dicẽdũ de multis pturbationib. ut ira, ut auaritia, sed potißimũ ludi cupiditate, amore, et uoluptate.

Precibus emptum charum. 198

Vulgare dictum. Cicero: Emere malo, quàm rogare. idem Apuleius in Florid. Magnum precium sunt preces, quippe illis additur uerecundia. Sic igitur te compara, ut paucis egeas, quo pauca roges: & rogatus magnũ te credito accepisse precium eius, quod rogaris, ne sis exoratu difficilis.

Quiesce nihil acturus. 199

Dictum Attilij, quod citat Plinius Nouocomensis: Satius est ociosum esse, q̃ nihil agere. Nihil agere, est rem inutilem, aut non successuram tractare. cõsultius est quiescere, quàm id agere.

Ingenium

nibus,& cæduntur. in hos calũniatores inuadunt, in hos iudices acriter cognoſcunt, & animaduertũt. præſertim in ijs criminibus, ob quæ fortunæ adimuntur: in quibus nulli tutiores ſunt, quàm qui quod perdant non habent. nulli periculo propiores diuitibus.

148 Bona ad benefaciendum.

Non conuenit bona uel animi, uel corporis, uel externa data eſſe homini ad nocẽdum: nec ad malefaciendum tributa ſunt, quod nomen ipſum indicat, ut & ſibi proſint & alijs.

149 Maximæ opes, prodeſſe.

Nihil iucũdius ipſi, qui id facit, nihil eidẽ tutius. nam qui profuit multis, hunc tuentur multi.

150 Theſaurus gratia boni.

Magnus eſt theſaurus gratia, quam uir bonus debet pro benficio.

151 Quod uides, non diu.

Quæcũq; in uita cernis, non diu cernes: aut enim illa interitus auferet, aut te.

152 Vt uerax, ne ſuſpicax.

Ex Eucherio. *qui enim ſuſpicax eſt, facile quæ cõperta non habet, affirmabit: ita mentietur affectus impulſu.*

153 Non diues, ni contemnas.

Ex Seneca: Nemo enim *ſuis diuitijs ut oportet utitur, nec fructũ ex eis ullum capit, qui noctes & dies pro illis*

illis est sollicitus: qui uero poßidet tanquam alienas, hic demum tanquam suis fruitur. nullum bonum iuuat animum, nisi ad cuius amißionem ipse præparatus est. hinc illud mimi: Despicere oportet, quod poßis deperdere.

Expende. 154

Singulorum pondus & precium æstimandum, tum quæ dicturus, quæq; acturus, exordia, progressus, exitus rerum.

Sine querela. 155

Viuendum ita, ut non sit cur uel de te quisquam conqueratur, uel ipse de quoquam, aut de fortuna: nec ipse cuiquam facias iniuriam, nec factam tibi credas. Seneca de Trāquillitate uitæ: Assuescendum itaq; cōditioni suæ, & quàm minimum de illa querendum, & quicquid habet circa se commodi, apprehendendum. Nihil tam acerbum est, in quo nō æquus animus solatium inueniat. Hoc est Symbolum nostrum.

Frenum in lingua. 156

Ne soluta dicat, quod noceat: unde infrenes nominantur.

Ne bos in lingua. 157

Allusio ad uetus prouerbium. Bos moneta erat numi Attici, & hinc ipse nūmus sic appellabatur. qui tacebant precio cōducti, dicebantur loqui non posse, quòd bouem haberēt in lingua. Simile est illud, quod in Demosthenē

Cæde, modo doce. 163

Ex amore ſciendi dictum à Diogene Antiſtheni, cum is ſuſtuliſſet baculum, ut diſcipulum cæderet, moleſtum ſciſcitatorem.

Magnum hoſpitium magni hoſpitis. 164

Non poteſt eſſe exiguum hoſpitium, quod implet magnus hoſpes: nec contemnendum id corpus, quod inhabitat excellens animus.

Tota uita dies unus. 165

Ex Quintiliano in Mathematico. Si omnia uitæ huius diligenter excutiantur, quid aliud eſt uita tota, quàm dies unus? aut quid eſt in uniuerſa uita, quod non ſit in quouis die? ut mirandũ ſit, non exatiari homines eiſdem toties redeuntibus.

Diarij omnes. 166

Ex ſuperiore pẽdet, & ad breuitatẽ ætatis refertur.

Ex uſu, non collatione fortuna. 167

Vt ſis diues, non ſpectandũ eſt tibi quantum alij poſſideant, ſed quanto tu egeas.

Maiores ſuperbus, minores mœſtus. 168

Ad minuendam ſuperbiam ſpectet quiſq; præſtantiores ſe, in eo de quo intumeſcit: ad leniendũ mœrorem, infeliciores in eo de quo triſtatur.

Foris Argus, domi talpa. 169

In eos, qui in aliena mire oculati ſunt, ad ſua cæci. Ar-

gus centoculus fuit, talpa est cæca. Fabella est de manticis apud Aesopum & Persium, quarum altera dependet ad pectus, in qua sunt aliena uitia: altera ad tergū, in qua nostra. Potest etiam dici: Domi Tiresias, foris lynx.

170 Ne nimium scrutare.

In eandē sentētiam: & sic, Ne molestus percontator.

171 Certum in incerto.

Nihil est uita incertius. in hac paranda est uirtus certißima possessio: intuenda altera illa immortalis. cogitanda mors, qua nihil est certius: uanæ & incertæ spes, & sollicitudines dimittendæ, quibus ut (quemadmodum Manlius inquit) dum quærimus æuum, perdamus.

172 Voluptates specta abeuntes.

Nam quum aduenīūt, delectant: ideo pulchræ iucundæq; existimantur, recedentes turpitudinem ac fœditatem suā produnt. posset sic afformari, In uoluptate deorsum, nō faciem. Videbis fœditatem earū, & pœnitentiā, quam relinquunt: sic fiet, ut eas auerseris ac deteste re.

173 Voluptas malorum esca.

Platonis sentētia. Malus capitur uoluptate, bonus cōsilio. bono uiro Deus est lex, malo cupiditas.

174 Falle uiuens, sed non te.

Vetus erat, λάθε βιώσας. Putant fuisse dictum Epicuri. de quo Plutarchus, & Horatius: Nec uixit male, qui natus moriensq; fefellit. addendū tamē, ne quis seipsum

in uita

in uita ignoret, & si ab alijs ignoretur.

Non refert quà, sed quò. 175

Nihil refert quà trãseas in hac peregrinatione uitæ, sed quò peruenias. in omni loco, in omni fortuna licet rectè agere, & illò peruenire quò intendimus.

Scopulus in undis. 176

Vt sit in animo tanta firmitas, quam undæ omnes & fluctus humanorum casuum concutere non ualeant, semper immobilis, & altior fortuna.

Miserrimum pendêre. 177

Inter spem & metum suspensum esse, miserrimum.

Ne bis puer. 178

Antiquũ prouerbium, Bis pueri senes. de senibus deliris & dementibus. admonet, ne in grandiore ætate uiuamus, aut sapiamus pueriliter.

Ne laborem citra præmium. &, 179

Ne laborem laboris præmium.

Laboris in res mundanas uel præmiũ est nullum, aut certe uanitas, uel alter labor honestior quidem, sed molestior: ut qui dignitates dignitatibus mutãt. sic clamat Hercules ille in tragœdia: Finis unius mali, gradus est sequentis. Interim præmium horũ laborũ est sempiternus cruciatus. sicut Paulus inquit, Stipendia peccati mors.

Pertuso dolio nihil infunde. 180

Allusio ad dolium Danaidum apud inferos, ut habẽt

fabulæ. Ad multa tēdit, ne quid des prodigo & profuso: ne rimosæ auri, & loquaci arcanum credas, ne cupiditatibus inseruias, ne voluptatibus obsequar, s: ne insatiabilibus largiri assuescas.

181 Turpe gigantem in nano.

In tam pusillo corpore, quantum natura dedit hominibus, tam fragili et infirmo, turpissimum est esse tam ferum & superbum animum, qui stultitia & superbia cælos etiam contingat.

182 Difficilis gloriæ custodia.

Quàm multa perferēda sunt studioso gloriæ, ut paretur, ut parta cōseruetur. maior perpetienda est seruitus, quàm emptis de lapide: quū gloria nisi fundamentis uirtutis innitatur, fugacissima sit.

183 Malus potentiæ custos metus.

Fragiles opes, quas multi metuunt, ac proinde oderunt. Sententia est omnium ferè sapientum, quam tractat in Officijs Cicero.

184 Nescis quid uesper serus uehat.

Futura incertissima, ne quis nimium uel confidat, uel desperet. dictū est Varronis, qui sic Satyras aliquot suas inscripsit. Eódem refertur, Inter os & offam.

185 Faciem ne aperias.

Tecta est facies humana uerecundia, quod solum uelamentum reliquit ei natura. non est exuenda tam honesto

tegumento:

tegumento: nihil enim inuerecundia detestabilius.

Manum per frontem ne ducito. 186

Allusi ad illud, Perfricare frontē, siue faciem, siue os. de ijs dictum, qui pudorem excutiunt.

Splendor summus non intuendus. 187

Solem si sereno cœlo intuearis, nocet oculis, interdū excæcat: sic si diuinitatis fulgorē tentes cōtemplari, oculos mentis amittes. Qui scrutatur maiestatem, inquit Sapiens, opprimetur à gloria. nō capiūt angustiæ mētis humanæ rem tam sublimem atq; amplam, Non uidebit me homo, & uiuet, ait Deus. adorāda sunt hæc, nō scrutāda.

Linguas ne præscinde, sed caue. 188

Non est libertas hominibus tollenda. nam sicut Augustus dixit: Decet in liberis ciuitatibus liberas esse linguas. sed sic uiuēdum, ne sit cur homines suam in te libertatem uelint exercere.

Ora uirtute obtura, non metu. 189

Eódem spectat. Nō claudenda sunt ora metu, operculo fragili & inualido. bene agendo efficies, ne quis male de te sentiat, ac proinde nec loquatur.

Cogitatus liber. 190

Nemo prohibere potest quenquam cogitare.

Cogitatus quis coget? uis ueritatis. 191

Hæc enim suspiciones omnes tollit: & tanta est, ut ultro in mentes hominum se insinuet, efficiatq;, ut nemini

aliter

aliter libeat cogitare, sæpe nec liceat, ideo rectè agēdum est. nō aliter assequemur, ut omnes de nobis rectè sentiāt.

192 Homo homini par.

Ne quis supra hominem se efferat, ne contemnat, ne despiciat, ne se præferat alteri, quum simus omnes à Deo *parente omniū æquo iure conditi, et in hanc uitam missi.* Potest *etiam ex Seneca sic dici :* Deo *imperium, homini consortium.*

193 Suauissimus post laborem fructus.

Sic demū frui iuuat, quū res labore quæsita est, ut molestia præterita usu præsenti leuetur. Vulgare *est,* Parta *labore iuuant.*

194 Animo corpus fulciendum.

Non *succumbendum operibus honestis. & deficientibus corporis uiribus, animi conatus tantus sit, ut labēs ac decidens corpus sustentet. ex Sene. lib. de* Vita *beata.*

195 Nocens se iudice nūquam absoluitur.

Semper enim accusatur & condemnatur à conscientia mentis suæ. Iuuenal. Exēplo *quodcūq; malo cōmittitur, ipsi Displicet autori: prima hæc est ultio, quòd se Iudice nemo nocens absoluitur.* De *hac re* Cic. *in Pisonem, & pro* Roscio *Amerino, & Seneca multis in locis. apud* Quintil. *est illud prouerbij loco,* Cōscientia *mille testes.*

196. Ebrietas nec madida, nec sicca.

Ebrietas *madida est, quæ fit ex uino aut ceruisia: sicca uero*

ea uero, quæ affectu aliquo immodico, cũ is uim omnem mentis & iudicij conſopiuit, ut ira, lætitia, metus, inſolentia ex immodicis fortunæ ſucceſsibus: arrogantia, uoluptates, & omne delectamentorum genus, quam ebrietatem Græci uocant ἄοινον, quaſi inuinam: utraq; cauenda, utraq; hominem extra ſe pellit, & impotem ſui reddit.

Potentiorem in te ne admittito. 197

Cõſuetudo uitiorum, & qui à philoſophis habitus dicitur, à Græcis ἕξις, uiolentiſsimus eſt tyrannus, quum animum occupauit. ideo magnopere laborandum eſt ne quis talis in nobis inualeſcat. non erimus noſtri iuris illo admiſſo. idẽ dicẽdũ de multis ꝑturbationib. ut ira, ut auaritia, ſed potiſsimũ ludi cupiditate, amore, et uoluptate.

Precibus emptum charum. 198

Vulgare dictum. Cicero: Emere malo, quàm rogare. idem Apuleius in Florid. Magnum precium ſunt preces, quippe illis additur uerecundia. Sic igitur te compara, ut paucis egeas, quo pauca roges: & rogatus magnũ te credito accepiſſe precium eius, quod rogaris, ne ſis exoratu difficilis.

Quieſce nihil acturus. 199

Dictum Attilij, quod citat Plinius Nouocomenſis: Satius eſt ocioſum eſſe, q̃ nihil agere. Nihil agere, eſt rem inutilem, aut non ſucceſſuram tractare. cõſultius eſt quieſcere, quàm id agere.

Ingenium

200 Ingenium inexercitatum, torpidum.

Cato ingeniũ hominis dicebat ferro esse simile, quod ex usu splẽdescit: at in ocio rubigine obducitur, & exeditur. Exercẽdum *semper ingenium: ocia enim feraciss. uitiorum seminariũ. sed honesto aliquo & pulchro opere, uelut eruditione & uirtute. nam rebus flagitiosis aut turpibus exercere, hoc uero non exercere est, sed corrũpere, de quo est sequens symbolum.*

201 Ingenium situ pereat, non sentibus.

Præstat ociosum degere, quàm malis exercitamentis occupari.

202 Nullus sine linea dies.

Ex uetere dicto, et more Apellis Coi pictoris, qui tanta fuit in arte sua diligẽtia, ut nullus præteriret dies tam alijs rebus occupatus, in quo non ipse saltem lineam aliquam penicillo duxisset. Et erat olim maxima pars artis in lineis tenuissimè ducendis sita. Admonet, non debere diem ullum abire, in quo non aliquid dignum homine egerimus: opus uidelicet ingenij, uel ad eruditionem, uel ad prudentiã, uel ad probitatẽ & pietatẽ spectans. quem dicunt fuisse Censorij Catonis morem. ijs uero qui alijs artibus uitam quærũt, aliquid esse in sua cuiq; arte quotidie exercendum.

203 Calumniæ morsui remedium nullum.

Nullum ferè est tantum malum, cui natura remediũ

non

non pararit, saltem fuga: atqui calumnia et clàm mordet, & antè occidit, quàm sentiatur.

Beneuoli multi, consiliarij pauci. 204

Ex Solomone: *Multis bene & uelis, & facias. arcana tua ne cuiuis cōmittas, nec quemlibet consule.* Delige, *quo poßis in hanc rem tuto & cum fructu uti.*

Iustitia gratuita. 205

Ex Cicerone, *primo de Legibus:* Nihil *est iniustius, q̃ iustitiæ præmiũ quærere. & qui mercede est uir bonus, mercede etiam erit malus.*

Misericordia uenalis, crudelis. 206

Crudele est, eum qui sic affectus est, ut misericordia indigeat, cogere aliquid pēdere, quo subleuetur. est enim acerbus & immitis animus, quem non flectit hominis calamitas, sed suum commodum.

Bonorum rector, malorum uictor. 207

Ex *Seneca, epistola 85. In secũdis rebus regendũ est, in aduersis pugnandum. fortuna prospera gubernanda arte, consilio, prudentia, ingenio: irata retundenda magno robore, & inuicto animo superanda & calcanda.*

Quod inuenisse pigeat, ne quæras. 208

Satius est id ignorari: ut probrum domesticũ, tristem sortem à diuinaculo: quæ si prædicatur, nihil aliud quàm angit aßiduò cor.

Tantum

209 Tantum scis, quantum operaris.

Ferunt uerbũ hoc fuisse frequens Diuo Francisco. Ita est. Verius scit uir bonus et rudis, quid sit uirtus, q̃ malus & doctus: et in rebus sacris CHRISTI spiritus copiosissime præbet se pijs. Quid prodest malo sciẽtia? nec uere scit, tãetsi argutè disserat: nã in peccato semper inest cæcitas. An non melius nouit quid sit pingere, qui imperitè de pictura disputans, perítè pingit: q̃ qui doctissime disputãs, indoctissime & lineas ducit, & colores inducit?

210 Persona publica priuatam depone.

Cui magistratus, aut imperium, aut principatus mandatur, is sciat iam non sibi suas utilitates quærendas, sed populi, cui præest. sic optime publicum officium administrabit, alioqui fiet tyrannus. Deberet pro curiarum foribus dictũ aliquod in hanc sententiam inscribi, quo admonerentur magistratus, & eorum consultores: Huc ingrediens, personã priuatã relinque in limine, publicã sume.

211 Paruo fames constat, magno fastidium.

Naturæ paucis rebus satisfit, fames exiguo cibo placatur, & tollitur. ingentes mensæ fastidium adferunt & morbos.

212 Vnum est necessarium.

Verbum Domini & Seruatoris nostri CHRISTI, ad augendam curam pietatis, & minuendam sollicitudinem rerum periturarum. procuratio & cibi, & potus, & rei

& rei familiaris in qua Martha uersabatur, utilis quidẽ homini ad tẽpus. at sedere ad pedes Domini, *& uerbũ illius puris animis haurire, quod erat Magdalenæ munus, id demũ necessariũ, & quod nũquã aufertur. Cũ oĩa siue ingenij decora atq; ornamẽta, siue corporis atq; externa cõmoda expẽderis, intelliges unũ esse homini necessariũ.*

Mente Deo defixus. 213

Hoc symbolum tam fausto omine ponetur ultimum, quàm illud primum, Scopus uitæ CHRISTVS. *ipse est initium, ipse finis, ab ipso proficiscuntur omnia, in ipsum tendunt.* Huic oportet *nos affigamus, si uolumus beati esse, nõ alio clauo, quàm mente ipsa.* Possunt *alia permulta Symbola deduci ex* Platone, *Cicerone, Seneca,* Horatio: *sed præcipue sacris literis, fonte ut copiosissimo, ita liquidissimo ac purissimo, & scriptoribus nostræ religionis. adsunt prouerbia tot, & metaphoræ, & allegoriæ, fabulæ quoq; & historiæ, quæ suppeditare magnum numerum possunt: & nostra hæc mutari, atque in alias uerti formulas licebit, & ex scholiolis alia desumi. quocirca nec illa attigi, quæ sunt omnibus in ore,* Nosce te ipsum, Ne quid nimis: Sponde, *iactura præsto est, quæ dicuntur tria* Apollinis *oracula: &* Dimidium *plus toto, quod* He*siodi: tum Sustine & abstine, quod* Epicteti. Hæc *quæ posui, sufficient siue ad sententiarũ copiã, quæ omnes penè his sunt conclusæ, siue ad rationem ostendendam, quemadmodum alia possint innumera excogitari.*

FINIS.

SATELLITII, SIVE SYMBOLORVM, iuxta marginalem eorundem numerum Index.

Magnus

FINIS.

RERVM AC VERBORVM TOTO HOC *Libro memorabilium,* INDEX.

A

Si-

autorum

Chri.

cupi-

diphthon-

Euche-

 cio-

Tho-

ſapien-

F I N I S.

BASILEAE, [redacted]
Martio,
ANNO
M. D. XXXVII.